

Vigilia

1968

Július

Edvard Kocbek

„Ember vagyok, mint mindenki más”

Öt éve halt meg XXIII. János pápa

Gál Ferenc

A munka és szabadidő, mint emberi probléma

Szeghalmi Elemér

Tompa Mihály mai szemmel

Dénes Zsófia

Búcsú a nagy vadásztól

Paul Claudel

Kolumbusz Kristóf könyve (dráma)

Résumé en
langue française

TARTALOM

	Oldal
<i>Edvard Kocbek</i> : „Ember vagyok, mint mindenki más” — Öt éve halt meg XXIII. János pápa	433
<i>Poór Bernát</i> : Ezerszer, A Duna tükre (versek)	436
<i>Gál Ferenc</i> : A munka és a szabadidő mint emberi probléma	437
<i>Fehér József András</i> : Jövendölés, Példabeszédek (versek)	443
<i>Szeghalmi Elemér</i> : Tompa Mihály mai szemmel	444
<i>Dénes Zsófia</i> : Búcsú a nagy vadásztól	449
<i>Bede Anna</i> : A remete halála, Nyugtass kertedben (versek)	453
<i>Vasadi Péter</i> : Kinyíló ablakok (elbeszélés)	455
<i>Harcos Ottó</i> : Németek a Balatonon (vers)	458
<i>Paul Claudel</i> : Kolumbusz Kristóf könyve (drámarészlet, ford. <i>Galamb György</i>)	459
<i>Mihelics Vid</i> : Esmék és tények (Harc az egyetemek körül)	477
<i>Medvigy Mihály</i> : A kis út (Változások az ünneplés erkölcszánában)	481

NAPLÓ

Az európai országok katolikusainak berlini békekonferenciája (<i>Sinkó Ferenc</i>) 483; A tabernákulum jelentősége a katolikus templomtérben (<i>Lőrinc Imre</i>) 485; Az olvasó naplója — Csorba Győző, Devecseri Gábor és Takáts Gyula új verseskötete (<i>Rónay György</i>) 487; Színházi krónika — Illyés Gyula: „Kegyenc” (<i>Dorombay Károly</i>) 490; Képzőművészet — Rippl-Rónai cikkei, „Visegrádtól Szentendréig” c. kötet (<i>D. I.</i>) 492; Zenei jegyzetek — A tökéletesség útjai, Kiszely Gyula: XXIII. János pápa emlékmiséje (<i>Rónay László</i>) 494; Filmek világából — Eltávozott nap, Trans-Europa express (<i>Ungváry Rudolf</i>) 496; A moszkvai patriárkátus küldöttje a Collegium Russicumban (<i>d. k.</i>) 498; Ötéves az Életünk. (<i>Saad Katalin</i>) 499.	483
Francia nyelvű kivonatok	501

Felelős szerkesztő:

*Mihelics Vid*Felelős kiadó: *Saad Béla*

A szerkesztő a hét első három napján fogad a szerkesztőségben (V., Kossuth Lajos u. 1.), lehetőleg az időpont előzetes megbeszélése alapján. Kéziratokat Budapest 5. Postafiók 195. címre kell küldeni. Kéziratokat nem őrzünk meg és nem adunk vissza. Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest V., Kossuth Lajos utca 1. Terjeszti, előfizetés és templomi árusítás: A Vigilia kiadóhivatala, árusítja a Magyar Posta is. A Vigilia csekk számla száma: OTP 37.343—VII. Hazai előfizetések külföldre: Posta Központi Hírlapiroda, Budapest V., József nádor tér 1. Külföldön előfizethető a Kultúra Könyv és Hírlap Külkereskedelmi Vállalat, vagy bizományosai útján. Nyugati országokban az évi előfizetési ár 4.50 USA dollár, vagy ennek megfelelő összegű más pénznem. Átutalható a Magyar Nemzeti Bankhoz (Budapest 54) a Kultúra 024/2. számú számlájára, feltüntetve, hogy az előfizetés a Vigilia című lapra vonatkozik. Megjelenik minden hónap elején. Egyes szám ára: 9,— Ft. Előfizetés: Egy évre: 100,— Ft., félévre: 50,— Ft., negyedévre: 25,— Ft. Index-szám: 26.921.

„EMBER VAGYOK, MINT MINDENKI MÁR”

Öt éve halt meg XXIII. János pápa

A negyedik evangélium bevezetésében olvashatjuk e szavakat: „Föllepett egy ember, akit Isten küldött, akinek János volt a neve. O tanúságtételre jött, hogy tanúskodjék a világosság mellett” (Ján 6, 7). Ezeket a szent szavakat, amelyeket az evangélista János írt le a keresztlő Jánosról, ezúttal XXIII. János pápának, Krisztus kétszázhatvankettedik helytartójának emlékére szeretném ünnepélyesen megismételni, abból az alkalomból, hogy öt év múlt el kegyes halála óta, mert nagy és csodálatos volt az ő tanúságtétele is. Pápaságának ötvenöt hónapja alatt a keresztény szellem legmelyebbre hatoló forradalmát hajtotta végre évezredünkben, és megvetette az alapjait egy új, a modern kor és a haladó emberiség követelményeinek megfelelő eszkatológiai folyamatnak. Bátran elvégzett munka után, az 1963. év pünkösd ünnepének végén, e szavakkal az ajkán halt meg: „A lélek az új pünkösd reményéből merít erőt, mert a Ió megújításával és az egyház szervezetének újjáépítésével ez az új pünkösd új lendületet ad majd nekünk.”

XXIII. János nem volt zseniális ember, nem volt nagy tudós vagy nyelvtelenség, nem volt nagy szónok vagy jogász. Nem volt elmélyült misztikus, még csak különösebben felkészült teológus sem volt, és még sem felejtí el soha senki, hogy elődjének hatalmas árnyékából milyen meglepetésszerűen lépett ki a napfenyre az újonnan megválasztott, sajátos arculattal, elfogulatlanul és jóságosan: emberként. Már mint velen-cei pátriárka így mutatkozott be: „Itt vagyok, ember vagyok!” És hasonlóak voltak első pápai szavai is: „Ember vagyok, mint mindenki más, megáldva némi testi egészséggel, egy kevéske értelemmel, hogy gyorsan és világosan különbséget tudjak tenni a dolgok között, és eltelve szeretettel az emberek iránt, s mindez hűségessé tesz az evangélium törvényei-hez...” Megindító volt e nyilatkozata: „Nem vagyok jelentős pápa, nem vagyok szép pápa sem — nézzétek meg a füleimet —, de jó sorotok lesz nálam.” Föléledtek a római pápaság emberi vonásai. Hierarchikus életének már első napján kialakította a maga személyes stílusát, szakított a pompás címekkel és előregedett szabályokkal: a koronázás után együtt ebédelt a rokonaival, szoros kapcsolatot teremtett új környezetével, fölkereste Róma szegénynegyedeit, odament a gyerekekhez, leült a betegek ágya szélére, a börtönlakóknak nagybátyjáról, a többszörösen megbüntett vadorzóról mesélt történeteket, elcsevegett az inasaival meg a kerteszekkel, legszívesebben inkognitóban járta be Rómát, egy rabbikból álló csoportot ezekkel a szavakkal köszöntött: „Én vagyok az, József, a testvéretek”, üdvözetet küldött a moszkvai kis Ivánnak, a tudós teológusokat az egyik zsinati bizottságnak Jeremiás szavaival nyugtatta meg: „Ó, nem, nem, — nem tudok beszélni magukhoz, gyermek vagyok!”, és álmatlan éjszakákon, amikor a gondok nem hagyták nyugodni, így csitította magát: „Ugyan ne fontoskodj már annyira, Angelo!” Mikor meghalt, egy római szobalány, ámulva e csodálatos életén, azt mondta Hannah Arendtnek: „Asszonyom, ez a pápa igazi keresztény volt. Hogyan történhetett ez? Hogyan lehetett egy igazi keresztényből pápa? Hát senki sem sejtette, hogy ki volt ő valójában?”

Emberiessége nem maradt meg saját személyiségének keretei között, azonnal és történelmi méretekben kezdett kisugározni. Amikor az újság-

írók egy alkalommal a programja felől érdeklődtek, az ablakhoz ment, kinyitotta és azt mondta: „Friss levegőt az egyházba!” Ez a nyolcvanadik életéhez közeledő, tősgyökeres bergamói paraszt eltökélten fordult szembe sok keresztény ember kishitűségével, akik csak bajt és hanyatlást látnak a mai világban, és steril védekező pozícióba sáncolják el magukat. A meglepő választás, amely a katolikus közösség főpásztorává tette őt, természetes és természetfölötti optimizmusának minden forrását fölfakasztotta, és olyan a világtól nem várt kezdeményezéssel örvendeztette meg egyházát, amely az emberek és történetük lélegzetelállító mélységeit kavarta föl. Nemcsak arra törekedett, hogy az egyházat aklimatizálja, hanem a keresztény élet hitelét és valóságát is helyreállította.

Ezzel a küldetéssel a szó szoros értelmében vett *pontifex* lett, hídépítő a kereszténység és az emberiség, a hívők és nemhívők, az egymástól elszakadt keresztények között. E hídépítéshez a legértékesebb anyagot, az emberi természetet használta föl, és a legnemesebb energiát, az ő karizmáját. Ezzel az egész lényét betöltő szeretettel ismételtette fáradhatatlanul meghívását minden jóakarátú emberhez, a megértés, az együttműködés, a béke és megváltás érdekében. A katolikusokhoz állandóan így szólt: keressétek és látogassátok embertársaitokat, tanuljátok meg tőlük, hogyan lehetne az ember nagy és szép feladatait itt a földön együtt elvégezni. Az egyházban így egy új és izgató megkülönböztetés lépett előtérbe: az egyik oldalon a különböző irányzatú, tudatosan vagy öntudatlanul vallástalan materialisták; a másik oldalon, a hiteles keresztény mag körül mindazok, akik valóban és nem csak *pro forma et traditione* hisznek Krisztusban és szerintük élnek; és egy távolabbi körben mindazok, akik új partok felé igyekeznek, akiknek több a kérdésük, mint a válaszuk, s akik szellemi magatartásuk szerint — akár tudják, akár nem — a jövő felé vannak útban.

Így jutott XXIII. János pápa a nagy elhatározásra, hogy összehívja az egyetemes zsinatot, a másodikát négyszáz éven belül. Ez a gyűlés fordulópont lett az egyház történetében. Kiszabadította a katolicizmust az önmagára rakott kötelékekből, és megszabadította őt az igazság gyanúsán és megtévesztően biztos megfogalmazásaitól. *Ottaviani* bíboros tervezetével szemben, tekintélyének teljes latbavetésével, a kinyilatkoztatás forrásairól a haladó javaslatot segítette történelmi jelentőségű győzelemhez, és ezzel új irányt adott a zsinatnak. A világ legrégebbi és legnehézkesebb adminisztrációja az ő kezdeményezése nyomán mozdult meg és mentette át magát előbbi merevségéből a főlzabadió dinamizmusba. Valóban teremő cselekedete volt ennek a jánosi zsinatnak, hogy igazságként ismer-te föl és ismerte el mindazt is, amit nem lehetett sajátos katolikus terméknek tekinteni, ami esetleg nem is katolikus talajból nőtt ki, hanem évszázadokon keresztül az emberiség fölvilágosodott és nem ritkán egyházellenes szellemi vezetői küzdöttek meg érte. Kiemelkedő érdeme volt az új főpásztornak, hogy minden zavar nélkül igyekezett a kereszténység szekularizált értékeit is betakarítani a közös csűrbe. Némelyik döntése példamutatóvá lett nemcsak az egyház, hanem az egész emberiség számára. János pápa birtokában volt annak a hihetetlen erőnek, hogy a katolikus igazság világában legyőzze a kizárólagossági gondolkozásmódot és az egyházat az egyetemes főlzabadió folyamat történelmi mozgalmává tegye. Ismét cselekvőképpessé, a világ felé nyíltá és emberszeretővé tette a katolicizmust. A látványos egyház szemmel láthatóan vált általa emberivé és istenivé.

A szeretet ilyen elkötelezettségének szellemében fogant első körlevele a *Mater et magistra*. Ebben az enciklikában XXIII. János utat mutat a mai világ társadalmi kérdéseinek igazságosabb megoldására. Igazában azonban második enciklikájára, a *Pacem in terris*re figyelt föl az emberiség. Ebben a körlevelben általános tervet kínál egy lenetséges békés rendezésre, hogy a legnagyobb baj számúzható legyen a mai világból. János volt az újkor első papaja, akirol tudjuk, hogy naborús katonai szolgálatot teljesített. Mint az első világháború katonája saját tapasztalatából tudta, hogy a fegyveres küzdelem miként kezdett a történelem legrémesebb szörnyszülöttévé átalakulni. A halála előtt hét héttel közzétett *Pacem in terris* János pápa végrendeletévé lett, utolsó erőivel, szívének vérével írta. Egyik helyen ezt mondja: „A jó pástor politikája inkább a jónak bátorító oldalait akarja kiemelni, azokat, amelyek egyesítenek és nem a rossz nyomasztó színjátékát, ami megoszt... Ugyanis nem igaz az, ami inkább elválaszt, mint összeköt bennünket.” Megindult hangon fűzte hozzá: „Azt mondják és írják, hogy a pápa túl optimista. En pedig azt mondom, hogy nem szakadhatok el a Mester példájától, aki a béke gondolatait terjesztette maga körül és fontosabbnak tartotta az igent, mint a nemet.” A *Pacem in terris* körlevelet olyan hiteles szeretetreméltóság és testvériesség hatja át, hogy mindenkit azonnal megindított és alig elképzelhető visszhangot váltott ki. Ezt érezte haldokló ágyán is, amikor ezt mondta: „Főlebredt a világ, az enciklika tiszta tanítása megtalálja majd útját az emberek lelkiismeretéhez.”

Az átmeneti pápának szánt XXIII. Jánosból hosszú idő után ismét a meggyőző *Imitatio Christi* pápája lett. A konzervatív főpapok a pápák megválasztásakor nagyonis gyakran mellőzték vagy kerülték meg a buzgó és szeretettel teli keresztényeket. Így a jóságos János pápa nem kerülhette el pontifikátusa alatt az integralisták gunyját és fenyvegetéseit. Fájdalmas hangon válaszolt nekik: „Azt mondják és azt hiszik, kicsit bolond vagyok. Talan tényleg az vagyok, de a büszkeségem megakadályozza, hogy ilyesmit higgyek.” XXIII. János Krisztus szellemében volt kicsit bolond, akárcsak *Dosztojevszkij* Aljosája, aki azt mondja: „Írva van, hogy oszd szét javaidat és kövess engem, ha tökéletes akarsz lenni... Akkor viszont nem adhatok egész vagyonom helyett csak két rubelt, és a 'kövess engem' helyett nem mehetek a korai misére.” Itt lepleződik le az evangéliumi János pápa egész nagysága. A cselekvő kereszténységet, ami túl sokáig csak a formális tanításra és a külső hatalomra redukálódott, hitünk és életünk döntő mértékévé tette és a megtestesülésen és Krisztus követésén kívül minden egyéb örűtség és önbecsapás volt a szemében. Történelmi jelenűnkben, amikor az Isten-Atya titokzatosan elrejtőzik és amióta fia, Jézus, titokzatosan közeledett hozzánk, János pápa rövid és áldásteljes pápaságát, mint emberi és emberközi életűnk megváltó eseményét éltűk át. Az igazságra napjainkban nem juthatűnk el absztrakt és megfogalmazott rendszerek segítségével, hanem csak a Jézushoz, az isteni emberfiához és közvetitűnkhoz fűződű személyes kapcsolat által.

Friedrich Heer írta János pápa halála alkalmából: „Flottákat látott maga fölé közeledni, hajőrajokat, amelyek megszámlálhatatlan ember-sokaság reménységeivel voltak megrakodva. A XX. század egyik legnagyobb szerűbb látomásos költeményében, a *Charles Pégűy* szerette *Aprűszentek misztériumában*, az Atyaisten meglepetten és ijedten látja, hogy csatahajók vonulnak fel a világtörténelem világtengerein szent fölkelésben. Ezek a csatahajók támadásra indulnak a nagy király ellen. Az Atyaisten látja őket és így szól: Íme, vakmerűen közelednek a nehéz há-

romárbócosok, szemérmetlenül törik át haragom hullámverését. Az Atya-isten azonban semmit sem tehet e támadások ellen, mert maga a Fia, Jézus Krisztus vezeti őket. Az imádság, az áldozat flottái ezek, a legmerészebb és legvakmerőbb szeretetái, amelyben a totális forradalom totális odaadással olvad össze.”

Ezzel az üdvtörténeti eseménnyel kapcsolatban csak azt az egyet mondhatjuk: Az új Jézus-éra már megkezdődött, és hirdetője, XXIII. János nyitotta meg azt számunkra emberszeretete által. Nem illő-e tehát az óhajunk, hogy Krisztus e nagy szolgája a maga szeretetreméltó emberiségével közöttünk maradjon és semmiféle szupranaturális, szublimációs folyamat ne távolítsa el, ne idegenítse el tőlünk őt? Szükségünk van teljes és közeli segítségére. Működjek tehát továbbra is közöttünk ugyanazzal az emberséggel, mint annak idején, és kavarja föl még mélyebben lelkiismeretünket.

POÓR BERNÁT VERSEI

EZERSZER

*ezerszer látlak újra látlak
magamból százszor fény-magamba rántlak
vadiidegen
és ismerős az arcod mindig mint a végtelen
nekem*

*ha le tudnád írni, már nem volnál
ha fösteni tudnék rólad képeket
nem te volnál vagy ha te volnál
nem lehetnél tovább magad
ha rimbe csengne föl neved zenéje
mint más közönséges nevek
úgy érzem hogy elvesztenélek
kiróppennél kezemből mindörökre*

DUNA TŰKRE

*Tűnődve nézték arcukat a lámpák
a víztükörben
felhős volt az ég
s a csillagok a felhők mögé búttak
de az egyszer ragyogó arcok megmaradnak*

*hömpölygött a Duna
s a régen belémosott csillag-arcok
a folyó fenekéről mosolyogtak
nem törte meg a csillogásuk semmi sem
tisztán ragyogtak mint angyalszemek
mint a kisgyerek fénylő szemei
folyó*

*folyó
ki tudja honnan merre tartasz
de csillagfényeket ringat hintázó hullám-arcod
folyó*

*folyó
ki tudja honnan merre tartasz
de tükröződ a végtelent*

A MUNKA ÉS A SZABADIDŐ MINT EMBERI PROBLÉMA

Az élet fenntartásának biológiai feltételei az embernél éppúgy meghatározzák a munka és pihenés ritmusát, mint az állatnál. A táplálék és a ruházat megszerzése, előállítása fáradsággal jár, amit aztán ki kell pihenni. A gyűjtögető, halász-vadász, nomád és mezőgazdasági életformában az ember még nagyrészt alkalmazkodik a természet lüktetéséhez, periódusaihoz. Az állat nivóját azonban messze felülmúlja azzal, hogy a munkában úgy jelenik meg, mint „*homo faber*” (szerszámokat készítő ember), a pihenésben pedig mint „*homo ludens*” (játsszató ember). Nemcsak izmait használja és pihenteti, hanem szellemi képességeit is. Nem elégszik meg a veleszületett testi technikával, hanem szerszámokat készít és ezzel igyekszik növelni a teljesítményt. A munka egyúttal a találékonyságnak, a kezdeményezésnek is a színtere. Viszont a szabadidő sem egyszerű testi pihenés, hanem kedélyes játék, a társas ösztön kielégítése, az esztétikai érzék latbavetése. Az ember nemcsak alvással pihenteti tagjait, hanem fel akar frissülni, egész emberségében megújulni. Pihenésnek számít a társalgás, az elbeszélés, ének, tánc vagy a sportszerű játék.

A kézi szerszámok használatánál vagy az állati erő alkalmazásánál a munka ütemét maga az ember alakítja ki. Egyéni teljesítőképességéhez, idejéhez, szükségleteihez méri az erőkifejtést, akkor és ott hagyja abba, amikor és ahol akarja. Természetesen mindig akad telhetetlenségből fakadó túlhajszolás, rabszolga-munka, de ez az egyének viselkedéséből fakadó visszaélés, nem magának a gazdasági rendnek a következménye. Korunkban a gép és az automatizálás teljesen új helyzetet teremtett. A modern technika szétválasztotta a munkát és a szórakozást. Azelőtt a páztor, a földműves vagy kézműves munka közben is beiktatott szüneteket, énekelt, társalgott és kifejezhette, hogy a munka van őerte, nem ő a munkáért. A mai munka ütemét a gép adja meg. Nincs benne dallam, ritmus, kedély. Nem az ember lélektanához van mérve, hanem a gép egyhangú zúgásához. Ezen nem változtat az sem, hogy a gépek zakatolása mellé néha bekapcsolják a rádiót. Az ilyen zene mesterségesnek idegennek tűnik, s inkább idegesít, nem megnyugtat.

A futószalagon végzett munka szigorú előírás szerint megy végbe. Előre ki lehet számítani minden mozzanatát. Nincs benne váratlan fordulat vagy kellemes meglepetés. Ez az élmény nagybárra már csak a munka szervezőinek marad meg. A régi ember földjével, állataival, háziiparával mindenről maga gondoskodott, az anyja az egész családi élet központja volt. Ma minden specializálódott, az élet szinte szétdarabolódik és részei különféle intézményekbe vannak besorolva. A szerteágazó munkamegosztás nem teszi lehetővé az alkotás gyönyörének meglegedett élvezetét. Az ember úgy érzi, hogy csak befektet, de nem látja készen munkájának gyümölcsét. Legalább is nem úgy, mint saját alkotását. Így érthető az ilyen paradoxnak látszó megállapítás, ami egy futószalagnál dolgozó ember kielégületlenségét tükrözi: tulajdonképpen nem is a munka fáraszt, hanem az az idő, amit elvesztegetett rá...

Az ember, mint értelmes lény, tudatosan vagy tudatalatt minden tetteiben a célt keresi. A gépesített élet azonban legtöbb esetben homályban hagyja a célt. Az emberek részletfeladatot kapnak, azt kell sorozat-

ban gyártaniuk s az egészről alig van fogalmuk. Hozzájárul még, hogy a mai ember nemcsak azt állítja elő, amire életének fenntartásához szüksége van, hanem állandóan kutat. Szédítő vállalkozásokba kezd, elhódítja a sivatagot, a tengert, a mélységet, magasságot. A kutató intézetek célja egyszerűen a lehetőségek feltárása és megvalósítása. Egyelőre még azt sem tudjuk, mire jó egy kezdeményezés, a felhasználás lehetősége majd megmutatkozik. Nem csoda, ha az ilyen személytelen munkában az ember szinte fogva érzi magát, és egyre inkább vágyódik a szabadidő után. A munka a pénzszerezés lehetősége. A pénz pedig azért kell, hogy „emberi életet éljünk”. Tehát világosan kifejezve arról van szó, hogy az ember a hivatásszerű munkában szinte a gép alkatrészének érzi magát s azért várja a szabadidőt, hogy visszatérjen a maga egyéniségéhez, szabad-ságához.

Az elmondottakban van némi általánosítás. Biztos, hogy a mai szervezett és tervezett ipari életben is akad egyéni, személyes vállalkozás, de a felsorolt jelenségek megvannak s követelik, hogy tudomásul vegyük őket.

Kérdések a technikai haladás nyomán

A gépesítés nemcsak a munka belső természetét és lélektani átélését változtatta meg, hanem a munka és pihenés időbeli viszonyát is. Igaz, hogy a népek szaporodásának üteme is meggyorsult és a gazdasági életnek egyre nagyobb igényeket kell kielégítenie, mégis elgondolhatjuk, hogy a gépesítés és automatizálás előbb-utóbb a munkaidő megrövidítéséhez fog vezetni. A fejlett országokban már most ez a helyzet. Bevezetik vagy követelik az ötnapos munkahetet. Természetesen úgy, hogy a dolgozók ugyanazt a bért kapják, mint előbb a hatnaposért. Itt azonban a gazdasági kérdések mellett felmerülnek erkölcsi, szociológiai és karakterológiai kérdések is. Milyen jogon követeli például az ember, hogy rövidebb munkáért ugyanolyan bért kapjon, mint a hosszabbért, holott nem ő dolgozott gyorsabban, hanem igazában a gép? Általános emberi, erkölcsi és szociális szempontból ajánlatos-e bevezetni a rövidített munkaidőt akkor, amikor még a föld népének legalább fele egyáltalán nem tud emberhez méltó életet élni? Nem kellene-e azért is többet termelni, hogy jusson olyanoknak, akik éheznek és rongyosak? A történelmi tapasztalat azt mutatja, hogy általában a nemzetek gazdasági életét is erősen jellemezte — ha nem is a kenyéririgység — legalább is a rivalitás, azért vigasztaló jelenségnek vehetjük, hogy manapság egyre több szó hangzik el az elmaradt népek gazdasági megsegítése mellett. Sőt dicséretes kezdeményezések sem hiányoznak.

A munkaidő megrövidítésénél hivatkozni szoktak egészségi okokra. A mesterséges világítás, a gépek zakatolása, a zárt levegő károsan befolyásolja az egészséget, tehát több pihenésre van szükség. De itt is megkérdőjelezhetjük, hogy nem nagyobb-e a gépek által adott könnyítés, mint a veszélyeztetettség? Még ha zsúfolt villamoson megy is valaki a munkahelyére, az sem nehezebb, mint amikor gyalog kellett megtenni az utat. Az üzemek higiénikus berendezése, biztonsági intézkedések szintén olyan vívmányok, amik a régebbi embernek nem álltak rendelkezésére. Kétségtelen, hogy az egyhangú munka, a változatosság kizárása jobban terheli az idegeket, de azt is hozzá kell vennünk, hogy azért régebben az ember nem csupán nyolc órát dolgozott, hanem többet, s így a mai ember sincs kedvezőtlenebb helyzetben. Sok esetben talán nem is a munka egyhangú-

sága fárasztja az embereket, hanem a lelkiület, vagy mai szóval élve, „a munkához való hozzáállás” hiánya. A munka egyre inkább eszköz lett a megélhetéshez, nem pedig hivatás. Így könnyen megesis, hogy az erőki-fejtést minden pillanatban az érte járó fizetéssel hasonlítjuk össze.

Végül általános emberi szempontból azt is megkérdezhetjük, hogy mit csinálnak az emberek a több szabadidővel, illetve miért kívánják annak meghosszabbítását? Érdekes, hogy igen sokszor nem is a pihenés és szórakozás a cél, hanem más önként vállalt munka lehetősége, amivel újabb keresethez jutnak. A feketén vállalt munka vonzalma természetesen nagyobb ott, ahol a munkabér és az életszínvonal alatta marad az általános emberi vágyak kielégítésének. A szakosítás és a gépek alkalmazása szükségessé teszi az állandó továbbképzést. A termelékenység fokozása, az új lehetőségek feltárása a legtöbb embert továbbtanulásra ösztönzi, s ehhez is idő kell. De a munkaidő megrövidítését, főleg a hosszabb hétvégi szabadidőt kívánatosá teszi az a körülmény, hogy erősen megnőtt a kultúrigény és a modern technika a szórakozás eddig szinte ismeretlen fajtáit nyitotta meg az emberek előtt. Gondoljunk elsősorban a helyváltoztatás, az utazás lehetőségeire. Ismeretlen vidékeket lehet felkeresni, új szokásokkal, művészi értékekkel megismerkedni. A turisztika és a szórakoztató ipar ma valószínűleg több embert foglalkoztat és jobban keresi az igények kielégítését, mint bármilyen más foglalkozási ág.

A technikai civilizáció örvendetes vagy kevésbé örvendetes jelenségeinek megemlítésével nem akarjuk a haladás számláját terhelni. A technika alkalmazása és az emberi élet átalakulása az élet természetes kibontakozásának törvénye. Az embert nem szabad semmiféle haladástól féltetni. Inkább azt kell meglátni, hogy az ember minden értéket, minden találmányt felhasználhat jóra vagy rosszra. Lelki beállítottságától függ, hogyan alakítja vele életét és a külső természetet.

A fejlődés iránya ez: a természet kötöttségéből fokozatosan haladunk az ember által kialakított világ felé. Primitív fokon az ember még ösztönösen áll szemben a természettel, később egyre jobban függetleníti magát tőle. Tehát megvan az a lehetőség, hogy a fejlődés magasabb fokán inkább embernek, inkább a természet urának érzi magát. A Teremtő ezzel a küldetéssel bocsátotta útjára, tehát a haladás nem istenkísértés. Arra viszont gondolnunk kell, hogy a technikai fejlődés mellett meg kell lenni az általános szellemi fejlődésnek is. Az ember arra is kötelezve van, hogy ne csupán ösztönösen, hanem valóban emberi tudattal álljon bele minden vállalkozásába. A modern kor ezt a fordulatot szinte követeli tőlünk. Gondoljunk például arra, hogy az emberi szaporodás az elmúlt évezredek alatt az ösztönös cselekvések eredménye volt. Ma már az egyház is családtervezésről, a szaporodás tudatos irányításáról beszél. A gépésített ipar és kereskedelem azzal a követelménnyel áll elénk, hogy hasonló humanizálást próbáljunk keresztülvinni a munka és a szabadidő relációjában is. Ezért lett a tétel teológiai probléma is (lásd: *Rahner: Schriften zur Theologie* IV. 455. kk.).

A személyes élet teljesebb kibontakozása felé

Ha azt keressük, hogy a munka és a szabadidő hogyan tölti ki az életet, először azt kell meghatározni, mit értünk munka és mit szórakozás alatt. A felelet nem olyan könnyű, mint első pillanatra látszik. Az ember ugyanis összetett lény, sőt kiegyensúlyozatlansága miatt paradox

lény. Megvan benne a test és a lélek, az ösztön és a szellem, az értelem és a kedély kettőssége. Befelé néz, ápolja belső világát, birtokolni akarja saját magát, ugyanakkor kívülről kapja ismereteit, táplálékát, hatni akar környezetére és minden immanenciája ellenére átadja magát eszmék és személyek szolgálatának. Az ellentétes vonások miatt az élet állandó feszültségben van s csak a változatok egymásutánja ad némi kielégülést. Néha kötöttségre vágyik, máskor szabadságra, egyszer kapni akar, máskor maga akar adni.

E dinamikus életritmus miatt nem mondhatjuk egyszerűen, hogy a munka azonos az elfoglaltsággal, a szórakozás vagy pihenés a semmittevéssel. A gyakorlatban inkább azt látjuk, hogy ami az egyiknek munka, az a másiknak lehet szórakozás. A kertész munkának nevezi a virágok ápolását, egy hivatalnok a saját kertjében szórakozásból végzi. Egy tanár hivatásbeli kötelességét teljesíti, amikor nemzete történelmének eseményeit aprólékosan igyekszik megismerni, egy mérnök ellenben ugyanazzal esetleg a szabadidejét tölti ki. Azzal sem jutunk előre, ha munkának nevezzük az olyan elfoglaltságot, ami testi vagy lelki erőinket kifejezetten igénybe veszi, hiszen például a hegymászás, labdarúgás vagy a sportnak akárhány ága nagyobb erő kifejtést kíván, mint sok ember mindennapi kenyérkereseti munkája, s azt mégis szórakozásnak nevezik. Végül a meghatározásnál az sem lehet döntő szempont, hogy amiért fizetést kapunk vagy amivel a köznek használunk, azt munkának nevezzük, a többit pedig kedvtelésnek. Hogy ki miért kap fizetést, annak is rengeteg társadalmi és politikai összetevője lehet. Valaki fizetést kaphat azért, mert a hangyák fajtáit tanulmányozza, vagy azért, mert régi köveken levő írásokat és képeket igyekszik megfejteni. Más ugyanezt elvégezheti egyéni kedvtelésből. Egyik ember fizetés kap azért, mert játszik egy zenekarban vagy mint zenekritikus a darabot meghallgatja. Mások ellenben felüdülésből zenélnek és fizetnek azért, hogy egy jó darabot meghallgassanak. A fizetés vagy a fizettség azért sem határozhatja meg a munkát, mivel akárhány helyen a munkanélkülieket is fizetik, vagy konjunktúra idején akarata ellenére nyugdíjba küldhetnek valakit s tulajdonképpen azért fizetik, hogy ne dolgozzék. Hasonlóképpen elmosódnak a határok a tanulás terén. Az egyik ösztöndíjat, tehát valamilyen fizetést kap azért, mert tanul, a másik szívesen fizetne azért, hogy tanulhasson és nincs rá módja.

Mindent összevéve ezek az utalások eléggé mutatják, hogy a munkát és a szabadidőt nem lehet pusztán tárgyi kategóriáknak tekintenünk. A személyes élet megnyilatkozási módjáról van szó, tehát úgy kell vennünk mint az emberi élet kibontakozásának formáit; ha pedig ez a helyzet, akkor nemcsak az a döntő, hogy mit dolgozunk, vagy mivel töltjük ki a szabadidőt, hanem az is, hogy egyáltalán milyen szellemi értéket tulajdonítunk a munkának és a szórakozásnak.

A munkának ilyen szellemi értékelése újkeletű. A múlt században megkezdődött a gazdasági és szociológiai értékelése. Egyes filozófusok antropológiai tényezőnek is vették s azt vallották, hogy az állatból tulajdonképpen a munka csinált embert. Mi azonban inkább elfogadjuk *Prudhon* megállapítását, hogy „a munka a szellem megnyilvánulása”. A II. vatikáni zsinat rámutatott a munka vallási értékére s határozottan tanítja, hogy az a világ megszentelésének és az ember kegyelmi tökéletesítésének is eszköze (*Egyház és modern világ* 67; *Világi apostolok* 4, *Egyház* 36, 41). A munka értékelését hosszú időn át a latin *labor* szó fejezte ki (labi = inogni a teher alatt), ma inkább a görög *praxis* (gyümölcsöző

tevékenység) szót alkalmazzuk rá. A munka szociológiai kifejtését megelőzve, két utalással rá akarok mutatni a vallási dimenziójára.

Az alkotó ember munkája révén fejezi ki, hogy Isten képe. Szemben áll a természettel, s a naturából kultúrát csinál. Ereje, hatalma, szellemi fölénye annyiban nyilvánul meg, amennyiben magát cselekvő oknak tudja. Autonómiája, szabadsága a fizikai, szellemi vagy erkölcsi értékek létrehozásában realizálódik. A zsinat azt mondja ezekről az értékekről, hogy „az új ég és az új föld dicsőségében megnemesedve és megdicsőülve visszakapjuk őket” (*Egyház és modern világ* 22). A megtestesülés tételéből következik, hogy ezen a világon tulajdonképpen a bűnt kivéve nincs profán dolog. Amit az ember nem bűnös célra használ fel, azzal Isten országát építi. Ez a tudat a hétköznapi elfoglaltságban is vigasztalást adhat.

A másik utalást *Chenu* nyomán (*Sacramentum mundi* I. 316) így fogalmazhatom meg: A munka hozzásegít az emberi szolidaritás kibontakozásához. A mai technika magával hozta a társadalmi rétegek nagyarányú szervezethez. Nemcsak a munkaszerződésben, az érdekvédelemben vagy az iparág azonosságában érzik magukat egynek, hanem a szociális igazságosság, a szabadság és az emberi jogok követelésében is. De mindezeken túlmenően a mai munka megsejtet valamit a szeretetnek világtávlatban való gyakorlásáról. A gépesített világban senki sem tudja, hogy munkájának gyümölcsét ki fogja felhasználni, barát vagy ellenség, tehát a felelősség köre szédületesen kibővült. Hovatovább mindenki mindenkiért felelős lesz. Azt mondhatjuk, hogy a mai technika lehetővé tette az ismeretlen ember szeretetét. Ez pedig már annak a végső állapotnak valamilyen vetülete, ahol a partikuláris érdekek nem fogják elhomályosítani az egyetemes szeretet követelményét. Az egyház feladata marad, hogy ezt a közösségi lehetőséget a testvériség igazi szellemével megtöltse. A keresztény embernek abban az értelemben is Krisztust kell képviselnie, hogy meg van győződve, munkája és imája mindenkinek javára válik. Aki magában hordoz egy felemelő gondolatot, az könnyebben legyőzi a modern technika fenyegetését, hogy névtelen alkatrésszé váljék a termelés menetében. A névtelen ember szeretetében benne van a felelősség azokért is, akik nem dolgozhatnak: a gyermekekért, öregekért és betegekért. A vallás a róluk való gondoskodást is felemeli azáltal, hogy mindent Krisztusra vonatkoztat.

Külsőleg tehát a mai technika nyújthatja a bábéli torony építésének képét, de az emberen múlik, hogy bensőleg milyen jelentést ad neki. Ezért is szükség van a munka teológiájának kifejtésére. Mindenesetre megjegyezzük, hogy a Szentírás és a hagyomány közvetlen adatai nem elegendők hozzá. Azokat ki kell egészíteni a természetbölcsélet meglátásaival s reflektálni kell a földi javak szerepére, a társadalmi és kulturális fejlődésre, továbbá a természet technikai és gazdasági meghódítására.

Vallási és pasztorális vonatkozások

Ha előbb a technikai vállalkozásokkal kapcsolatban a bábéli toronyra utaltam, a szórakozással kapcsolatban méginkább meg kell említenem, hogy sokan abban az Apokalipszis Babilonjának képét hajlandók felfedezni. Kétségtelen, hogy a gépesített szórakoztató iparnak megvan a kérdőjelezett hatása az erkölcsre, a családi életre és a szent dolgok iránti kegyeletre. A szabadidőnek ilyen intézményes kitöltése azt eredményezi, hogy az embernek végképp nem marad szabad ideje, nem képes magára

gondolni, gondolatait összeszedni s ennek az egyéniség vallja kárát. Az ember a szórakozásban is olyan alkatrészé válhat a futószalag mellett, mint a munkában. Hogy milyen lélektani, szociális és vallási problémák tolnak itt elénk, arra világot vetnek olyan művek, amelyek az ifjúság időtöltéséről adnak kimutatást, vagy a szórakoztató ipar termelési eredményeit mutatják be (például: *La jeunesse dans la famille et société moderne*, 1961, vagy a francia katolikus értelmiségiek 1966. évi ankétja: *Propos sur le loisir*, Desclée).

Arra már előbb rámutattam, hogy a mai munka miért követeli meg jobban a szabadidőt, mint a régi. Most röviden arra akarok utalni, hogyan lehet a szabadidőnek teológiai értelmezést adni. Az ember egész természetével együtt válik Isten gyermekévé, tehát eleve megállapíthatjuk, hogy ahogy munkája hozzájárulhat személyiségének kialakulásához és természetfölötti tökéletesedéséhez, úgy a pihenése, illetve szórakozása is. A szabadidőt kitöltő gépi produkció ugyan mindent lehengerlő hatalomnak látszik, az ember pedig túl gyengének ahhoz, hogy kivonja magát a környezet hatása alól, nekünk keresztényeknek mégis hinnünk kell a szellem felsőbbrendű erejében és transzcendens vágyaiban. Hangoztatnunk kell, hogy a megnövekedett szabadidő éppen ezeknek a szellemi csíráknak a virágbaborulását is elősegíti.

A latin „*recreatio*” kifejezés mély emberi tapasztalatot tükröz. Az ember a pihenésben testileg és lelkileg újjáteremtődik. Az ember a mindennapi elfoglaltságból átlép egy másik világba. Ruházatát, arckifejezését kicseréli, legalább rövid időre el akar feledkezni bajairól. Ettől az ünnepi hangulattól már csak egy lépést kellene tennie, hogy behatoljon a vallás szellemi hangulatába. A tapasztalat azt mutatja, hogy az ember az üdülőhelyeken és a szabadság ideje alatt fogékonyabb a vallási kötelességek iránt. A házasársak, szülők és gyermekek többet vannak együtt, egymás megértése elmélyülhet, az összetartozás tudata erősebb lesz. Az ünnepélyesség mellett a szabadidőt különösen a szabadság gondolata teszi kedvessé. A mai ember a munkában valahogy a szervezet társadalom, az intézmény és a gép foglyának érzi magát. A gépesített munka olyan, mint egy felsőbb hatalom. A pihenésben az ember jobban magára talál, függetlennek érzi magát. Ez az érzés kíséri egyébként akkor is, ha hivatali elfoglaltságát nem kimondott szórakozás váltja fel, hanem szabadon választott munka. A munkahely közösségét felcseréli a magánnyal, vagy egy meghitt közösséggel, a könyvek, paragrafusok és gépek világát a színes természettel. A szabadidőben nem akarjuk akaratunkat rákényszeríteni a természetre, hanem inkább nézelődünk, csodálkozunk, szemlélődünk. Észre vesszük a természet és az ember csodáit, élvezzük a világ szépségét, az erdő zúgását, vagy éppen a játék vidámságát. Nem kell sok okoskodás ahhoz, hogy az utazás, kirándulás, nyaralóhely és a meghitt társaság eszünkbe juttasson valamit az elvesztett paradicsom békéjéből, vagy abból az újszövetségi fogalomból, amit az Isten gyermekei szabadságának nevezünk. Az önmagával és a világgal időnként kiengesztelődő ember fogékonyabb a világleletti távlatok megsejtésére, tehát a vallás igazságai iránt is.

Intézmények és szabályok rideg halmazából kiszabadulva könnyebben megtaláljuk másokban az embert is. A munkahelyen van főnök, könyvelő, ellenőr, kartárs. Ez mind csak tárgyi kapcsolat, nem pedig személyi. A szórakozás, a nyaralóhely személyeket hoz össze, nem munkaerőket. Itt mindenki inkább az ünnepi külsejét mutatja és hajlamosabb arra, hogy udvarias, előzékeny, szolgálatkész legyen, hiszen érdekei nem ütköznek

másokéval úgy, mint a munkahelyen. Ez a változatosság is hozzájárul ahhoz, hogy egész emberiségünket megtaláljuk.

Ezek alapján természetesnek látszik, hogy Isten már az ószövetségben elrendelte a pihenőnapot, az öröm és társas együttlét idejét. Az újszövetségi egyház nem kevesebb nyomatékkaal hangoztatja Isten napjának értékeit. Amikor pedig arra kötelez, hogy a vasárnapi misében Krisztus misztériumába kapcsolódjunk bele, ezt a társas kapcsolatot kiterjeszti Istenre is. Ebben az értelemben az ünnep hangulata nem csupán az elveszett paradicsomra emlékeztet, hanem előre vetít valamit Isten nyugalmából, az örök haza légköréből.

Ma, amikor a munka és a szervezett üdülés szinte két pólusba terelte az emberi életet, az egyháznak elsőrendű pasztorális feladata, hogy mindkettőnek értelmet adjon. Egyrészt óvja meg a munka és a szórakozás bálványozásától, másrészt segítsen hozzá, hogy a munka és a szabadidő az egész emberi személy kibontakozását mozgítsa elő. Nem véletlen, hogy a liturgia megújítása is a mai idők vívmánya, amikor az emberek a hétvégi pihenésben komoly lelki élményt is keresnek. Mindenesetre látjuk, hogy a pasztorális teológiának, teológiai antropológiának és a keresztyén pedagógiának ezen a téren sürgős tennivalója akad, ha irányt akar mutatni a megoldások után tapogatózó modern embernek.

FEHÉR JÓZSEF ANDRÁS VERSEI

JÖVENDŐLÉS

*A kidöntött fák angyalat
Súlytalan folyamként
Visszaömlnek forrás-csillagaikba
Mázsás porhüvelyük alatt
Mint a delejtű makacsul
Észak felé mutat*

*„És száz napig csak éj jövend
A fákat tűz borítja el
S mikor széltében elpihent
Egy szál testvéri fű kikel”*

PÉLDABESZÉDEK

I.

*Erényeimet és bűneimet
Lassan fölemésztí az Űr
Íme a ház
Cserép és vakolat
Hullik róla mint a verejték
Barna szemöldökfák emléke világít
A szívből tör elő*

II.

*Az ember
Belélegzi a sarat
Miközben pálmák képe villog előtte
Mint a kerék küllői
Némán a tengelyre mutatnak
Légy a tökéletes változások ura*

TOMPA MIHÁLY MAI SZEMMEL

Iskolás emlékeink egy-egy költőről vagy irodalmi életműről olyan mélyen gyökereznek, hogy csak alapos és elmélyült tanulmányozással tudjuk fellazítani magunkban a gyermekkor megcsontosodott ítéletét. Szinte az időtlenség homályába vész nem szűnő rokonszenvem *Vörösmarty* költészete iránt, a bölcsesség simogató közelségét éreztem évtizedeken át *Arany János* műveiben — s ezeket a hajdani vonzásokat a felnőtt tudatos értékelése is szentesítette. *Tompa Mihály* lírája — sajnálatos módon — kívülrekedt érdeklődésem, talán azért, mert mint a 30-as évek iskolás nemzedéke, az olvasókönyvekből ömlesztve kaptuk a „hazafias” töltésű költészetet, s a *Lampérth Géza*, *Sajó Sándor*-féle irreredenta versek túltengésében Tompa valóban elmélyült, hazafias feljajdulásai iránt is érzéketlenné váltunk. Ezt a közönyt az allegóriák és a realista igényekkel megírt elbeszélő költemények sem törhették át, a költő hosszú időn keresztül irodalomtörténeti kövület maradt számomra. Most sok-sok év után döbbenek rá, hogy olyan lírikust rekesztettem ki a magyar költészet világából, akinek megérdemelt helye van a legnagyobbakat követő második vonalban, s aki nagyonis méltó arra, hogy halálának századik évfordulója alkalmából megemlékezzünk róla.

Tompa költészetének értékelését erősen befolyásolta, hogy életében, mint a nagy triumvirátus egyik tagját emlegették, s e kitüntető szellemi ranghoz igazították a mércét is. Petőfi szikrázó zsenialitása és *Arany János* egyetemes, nagy tehetsége mellett Tompa életműve valóban elhalványodott; az utókor ítélete azonban sok esetben a megérdemeltnél keményebben csattan, — *Szerb Antal* Tompa triumviri szerepét említve ki mondja: a triumvirátusok törvénye, hogy az egyik a három közül jelenteklen.

A szigorú ítélet figyelmen kívül hagyja, hogy Tompa munkássága átvezető híd a szentimentális líra s a Petőfi és *Arany* által kiteljesedő költői realizmus között, s hogy az átmeneti korok alkotójának sok eszmei és formai problémával kell megküzdenie. Tompa első kötete még az almanach-líra konvencióit hordozza, de a következő évek már felszívják magukba a korszellem és a népköltészet frissítő erőit. A népies irányra való áttérés nála lassúbb és meggondoltabb, mint Petőfi esetében; a kevésbé hajlékony olvasóközönség ekkor még lényegesnek érzi, hogy az új költői törekvések mellett a régi hagyományok se enyészzenek el. Tompa pályakezdése és szellemi nyiladozása a reformkor nagy eszméit idézi: *Széchenyi* mozgalmának már sárospataki diák éveiben hívóul szegődik, s ezt a meggyőződését a *Kölcsy* és *Vörösmarty* révén forrpontra hevített hazafias-közéleti líra újabb érzelmi impulzusokkal gazdagítja.

Első versei a föllelhető szentimentális elemeken kívül sajátos reformkori felfogást tükröznek: a témák és gondolatok középpontjában a hazasors dobog. Amíg a biedermeier életérzés az ember belső hevületét a magán-líra körébe sorolja, a reformkori költő kedvese iránti érzéseit is egybekapcsolja a honszeretettel, — „értők fáj, remél, dobog” utolsó pillanatáig. Tompa korai lírájában már ott izzanak a humanista eszmények; karácsonyi megemlékezésében a vallásos hangulatot határozott kívánság szövű át: „Legyen szabadság a raboknak!” Ekkor már úgy érzi, rálett a költői hivatás lényegére, s a külső ragyogás helyett kevésbé fakuló értéket választ. A költő „az egyszerű nép őre” — vállalnia kell annak jó-

és balsorsát, hiszen nincs nagyszerűbb érzés, mint az elhagyott népet nevelni, oktatni és felderíteni.

Az előző nemzedék érdemeit pontosan felismeri, átforrósodott hangon ír Vörösmarty költői és emberi alakjáról; az ő eljövetele valóban küldetés volt, mert énekével, „tűzszárnyalásaival” egy alvó nemzetet ébresztett fel. Kettőjük eszmei kapcsolata szerves, mélyről fakadó, — Vörösmarty drámai sodrású költészete a lengyel forradalom leverésének éveiből szinte átplántálódik Tompa több szabadságharc utáni versébe. A *Tornácomon* finom természeti képeit szaggatott ritmussal töri meg a keserű emlékezés, míg a költemény utolsó szakasza kozmikus kitágulásában, hangulatában és kifejezéseiben Vörösmartyt követi. Egy-két versében a „sors-alázta honra”, az „emberfaj betegségére” való utalás továbbra is a nagy előd lírai hatását idézi, de Tompa hamarosan megéli és kialakítja a maga eredeti költői világát is.

Kibontakozó közéleti lírájában modern, ma is érvényes gondolatokra és rátapintásokra bukkanunk; a hazaszeretet fogalma, a nemzet problémáinak átélése számos versében kiszélesül, egyetemessé válik. Nemcsak saját kora foglalkoztatja, a távoli jövő képét is felidézi, — „minő arca lesz a világnak túl egy évezreden...?!” S hogy mindez több, mint a költői képzelet játéka, egy másik költemény konklúziójában igazolódik: a szebb és jobb jövőért küzdők eszmei szilárdsága, önzetlensége az utókor számára termi meg gyümölcsét.

*Később lesz a megváltó ige testté,
Az ige, melyért most vérünk csorog;
De kinek fájna az, s kit tenne restté,
Hogy csak fiaink lesznek boldogok?*

(Múlt, jelen s jövő)

A nagy versek sorát egy kivándorolt barátjához írt költeménye nyitja meg. Elégikus hangulata, nem avuló, mély gondolatisága, szinte jelmondatnak kívánczó csattanói történelmünk egyik leggyászosabb korszakában szólnak a megtört s az otthontól elszakadó honfitársakhoz.

*Mert akit szeretünk, míg ajka mosolyog:
Bűbáratában is legyünk osztályosok!
Vegyük el a csapást, mikép a jó napot,
S egymást ne hagyjuk el, ha a sors elhagyott!*

*Nincs-e elég sebed, óh népem, ami fáj,
Hogy elszéledsz, mint a pásztor nélküli nyáj...?
Itthon még nemzet vagy, bár gyászba öltözött:
Koldús földönfutó más nemzetek között.*

*S te mit művelsz? Mi sors kíséri életed?
Megadta a remény, mivel kecsegtetett?
Ha hallanád szavam, tudom mit érzeneél:
Szívet cseréljen az, aki hazát cserél!*

(Levél egy kibújdósott barátom után)

A három versszak pörölycsapásos tömörsége, ritka érzelmi telítettsége magával ragad; az idézett utolsó sor annyira találó, hogy a vers kódjának kívánczik — kár, hogy a költő még kilenc versszakot hozzá illesztett és ezáltal csökkentette szuggesztivitását, hatóerejét.

Nem kétséges azonban, hogy a vers közvetlen előfutára az életmű két legismertebb alkotásának. A *madár fiaihoz* végső kicsengésében ugyanazt a féltő fájdalmat érezzük: a haza elhagyásának szomorú ténye idéződik fel, s mindez kiegészül a költők szellemi ébresztésével, mozgósításával. Tompa a dermedten hallgató madarak rajzában megtalálta azt a kifejezési formát, amely az adott körülmények között a költő nyugtalanul lobogó érzéseit és gondolatait legjobban sugározhatta. A refrén hatásosan csendül meg a versszakok végén, — a korabeli olvasó minden bizonnyal áhitozva várta a „jelen bűját megédesítő” líra feléledését. A verset az elmúlt öt-hat évtized alatt jobbára a műfaji sajátosságok között emlegették, pedig az allegória szemléltetésénél sokkal fontosabb volt az a szerep, amelyet a Habsburg-elnymatás elleni szellemi küzdelemben betöltött.

Tompa invenciója, költői tehetsége kétségtelenül *A gólyákhoz* című versben szökken a legmagasabbra, — a magyarság lelkiállapotát, dermedt kétségbeesését ritkán látott belső átéléssel, közvetlenséggel és megjelenítő erővel olvasztja költeményébe. A Bach-rendszer kiemelkedő lírai alkotásai közül Vörösmarty *Vén cigánya* a felnagyított, vizionárius látásmód szívbemarkoló remekműve, Tompa költeménye mindvégig a valóság talaján marad és a pusztulás fokozatos ábrázolásával a szomorú jelen sűrített és drámai körképét teremti meg. Tompa — *Schöpflin* Aladár szerint — több millió magyar közös élményét fejezte ki, s ez a prófétai lendületig izgatta költői ihletét és megnövelte szellemének arányait. A vers — amelyre a hatalom börtönnel, meghurcolással válaszolt — érzelmi gazdagsága, a képek és hasonlatok reveláló ereje révén a költőt valóban ön maga fölé emeli.

*Ne járj a mezőn, temető van ott;
Ne menj a tóba, vértől áradott;
Toronytetőkön nézvéen nyughelyet:
Tüzes üszőkbe léphetsz, úgy lehet...*

*Csak vissza, vissza! dél szigetje vár.
Te boldogabb vagy, mint mi, jó madár.
Neked két hazát adott végzeted;
Nekünk csak egy — volt! az is elveszett!*

*Repülj, repülj! és délen valahol
A bújdosókkal ha találkozol:
Mondd meg nekik, hogy pusztulunk, veszünk,
Mint oldott kéve, széthull nemzetünk...!*

(A gólyához)

A kor rejtőzésre, mimikri felvételére kényszeríti a költők nagy részét, mondanivalóikat egyre inkább jelképek, áttételek útján közlik az olvasókkal. Az allegorizálásnak valóságos katekizmusa alakul ki, a nemzet sorsát a természettől kölcsönzött képek és az ókori történelem példái illusztrálják. A sebzett szarvas, a döntésre váró erdő, a kietlen táj, a rab oroszán, a szárnyaszegett madár és a panaszos gályarab szimbólumát Tompa is nagy előszeretettel alkalmazza. A megszokottá vált allegorikus kellékeket időnként egy-egy újszerű gondolattal tüzesíti át: a gályarab hitet sugárzó fohászában arra kéri az Urat, hogy sose hagyja rab voltáról megfélekedzni.

A századvég kritikusai az allegória műfaját vegyes érzelemmel fogadják, az 50-es években betöltött szerepét Tolnai Lajos, Erdélyi János és Reviczky Gyula is elismeri, de a kiegyezés előtti korszak homályos és elburkolt alkotásait kemény bírálattal sújtják. Tompának ebből az időből származó versei Tolnai szerint zavarosak és fárasztóak, — az eszme hátterbe szorul az alapos részletességgel festett, külső ábrázolás mögött. Reviczky tovább szövi ezt a gondolatot: a természet képei nem alkalmasak mindig az analógiára, s ha az idő az erőszakolt jelképiséget kivonja a versekből, értelmetlenné válnak.

Mindez helytálló és mégis csak részleteiben igaz; a bírálók mindvégig esztétikai síkon maradnak, holott a történelmi vonatkozások ismerete, összefüggése nélkül a kor s a költő művei aligha érthetők meg. Tompa lírája a Bach-rendszer embertelen világában éri el csúcspontját, a nemzet szabadságának és talpraállásának gondolata átsugárzik a jelen reménytelenségén s egy szebb jövő felé mutat. A teljes elnyomatásban a költő hősi küldetésnek érez minden kimondott szót a hazával kapcsolatosan, a kiegyezés és a látszat-engedmények azonban az eszme halálát s a lírikus légüres térbe való jutását okozzák. A kiegyezés és előzőleg a provizórium éveit sokakban csalódást keltenek, a kor kiemelkedő szellemei közül többen elnémulnak vagy önmagukba fordulnak. Tompa sem emelkedhet már arra a magaslatra, mint az 50-es évek verseiben, — elhatalmasodó betegsége még csak fokozza letörtségét — költészetének egyoldalú bírálata, az egyes alkotói korszakok aránytalan kidomborítása azonban figyelmen kívül hagyja a hanyatlás valódi okait és költészetének helyes értékelését megnehezíti.

Eszmei és felfogásbeli komolysága, haladó volta számos nyilatkozatából, írásából kitűnik; Szilágyi Sándornak küldött levelében 1850. szeptember 1-én ezt írja: „Korszerű eszméket nem lehet az idők szigorú viszonyai miatt közönség elé vinni. Az örökös halvány holdsugár pedig előttem igen unalmas.” Költészetének lényegét a korabeli kritikusok közül Zilahy Károly fogta fel legjobban, — lírájának hangulati és érzelmi emelkedettsége mellett irodalmi helyét is pontosan meghatározza: „1850 után a magyar közérzet leghívebb és legigazabb tolmácsa. Arannyal és Petőfivel együtt a harmadik, kinek költészetében a nemzeti elemek legtisztábban egyesültek.”

Tompa versei híven őrzik Vörösmarty romantikus, szent lobogását és Széchenyi nem csillapuló, szellemi nyugtalanságát; erdélyi utazását követő költeményében átfogó nemzeti gondolatot hirdet: hűséget, mentől nagyobb igyekezetet, munkálkodást s a lelkekbe oltandó „önítélet gondját”, azaz önmagunk és a valóság kendőzés nélküli megismerését.

*Taníts: — mint faág, ha szél zúdult —
Egy törzsökön egymáshoz hajlani!
S hogy a nagy lelkek útja, biztos út:
Különb nép lenni, mint a hajdani!*

(Gróf Mikó Imréhez)

Tompa számos kutatója érzéketlenül haladt el olyan versek mellett, amelyekben az ember, a társadalom vizsgálata és ábrázolása szatirikus színezetet kap. A költőt a monográfiák és cikkek többsége a természet, a család s a vallás szűkebb skálájú énekesének vallja és nagyobb figyelmet szentel a virágregéknek, mint a komolyabb igényű alkotásoknak. Egyik

korábbi költeménye érdekes párhuzamot von a hangyák és az emberek társadalma között, s az összehasonlítás nem kedvező az ember számára.

*Egyik, törvén kemény ugart,
Napestig izzad, dolgozik;
Másik, rugalmas pamlagán
Végig nyúlván — unatkozik.*

*A munka nálatok közös,
Az a jószág, a szerzemény;
Mindenki dolgozik s eszik...
Hja! nálunk ez más rendbe mén;...*

*...Egymást felfalni, érdekink
Csataiban készek vagyunk;
Fordítjuk a köpenyeget,
Eladó lesz hitünk, szavunk!*

(A hangyákhoz)

Költészetében és magánéletében jelentős szerepet tölt be a vallás élménye, — már mint fiatal református pap ki nem apadó forrásnak tekint a Bibliát, lírája is sokszor merít belőle. Váczy János a század elején helyesen ismeri fel, hogy Tompát nem a történetek átvétele és bizonyos utalások hozzák összeüggésbe a bibliával, hanem a metaforás képek, a meg-megáradó gondolat-alakzatok, a jelképes mondatok s a szimbolikus kitejezések érzelmi és előadásbeli rokonsága. Költői nyelve felszívja a Károli-biblia zengzetes és bonyolult magyarságát, a XVI—XVII. század prédikátorainak nyelve Tompa és később Ady verseiben elevenedik meg leginkább, mint a múlt érdekes és szép hagyománya. A fiatalkori versek a szeretet és a bölcs nyugalom érzését árasztják, — a költő a fényes napban és a porszemben is az Ur jelenlétét veszi észre. Az Isten dicsérete, a kereszteni tanítás egy-egy szép tétele harmonikusan olvad a költeményekbe, de mintha legjobbját bizonyos visszafogottság jellemzné: az egyéni élmény láthatóan a morális konvenciókhoz kötődik. Néhány igen szép lírai megnyilatkozásán kívül — mint például az alkotó Erőhöz írt *Téli reggelen* — Tompa vallásos versei nem érik el az 50-es évek nagy költői korszakának színvonalát.

A költő és a lekipásztor közös tehetsége más területen jobban érvényesül; a kortársak véleménye alapján Tompa egyike a kor legkiválóbb hitszónokainak. „A bölcs nyugalma és a gyermek hite egyesült szavaiban” — jegyzi fel róla; Szász Károly, mint a lélek szomját legjobban kielégítő papot emlegeti. Egy tekintélyes angol lelkész, akinek Tompa két beszédvázlatát felolvasták, az addig hallott legszebb beszédek közé sorolta mindkettőt. Nemcsak a gondolatok gazdagsága, a biztos vezetés, hanem a beszédek művészi kompozíciója és árnyaltsága is szembevetendő; — s amit Váczy János helyesen vesz észre, a józan felvilágosodás keresztyén szellemmel olvad össze e beszédekben, minden olvasó vallásfelekezetre való tekintet nélkül gyönyörködhet bennük.

Ez a kitágult szellemű felfogás, a világ érintésére történő élénk reflektálás, olyan költőt állít az utókor elé, akinek munkásságát az irodalomtörténet kedvezőtlen besorolása ellenére is nemzeti értékeink között kell megőriznünk.

Amikor belépett az alkotóházi szobába Szigligeten, rámeredtem egy percig és fölálltam. Pedig férfi üdvözlésére sohasem állok fel. De nem férfi, nem százezerpéldányos író, nem világhírű vadász lépte át a küszöböt, hanem valaki, aki csodával határosan Széchenyi István volt. Az, aki megalapította a Tudományos Akadémiát és akinek az apja létrehozta a Nemzeti Múzeumot. Az Akadémia auláját láttam, a kettéágazó lépcsővel, és a magasan ülő sárgaréz kilincsek csillantak fel előttem a neoklasszikus hófehér könyvtárajtókon. Ágaskodnom kell, ahányszor megnyitom azokat a százados ajtókat. És ágaskodtam is, különösen gyakran négy éven keresztül, hogy lerögzítsem élő valóságában és atmoszférájában azt a háromszázéves múltat, amelynek ismerete *Zrínyi Ilonám* megírásához kellett.

Azoknak a magasan ülő kilincseknek keltem fel Szigligeten. Milyen döbbenetesen hasonlít az előttem álló férfi arca és hatalmas termete Széchenyi István számtalanszor látott képmására. Ugyanaz a lángoló szem, ugyanaz az akaratot hordozó homlok, ugyanaz a keményen metszett ábrázat és ami leginkább felidézi rajta nagy Széchenyiek karakterét: az a szemöldök. Az a bozontos szemöldök, amely oly szabadjára nő, mint az őserdő, vágó szerszám nem idomítja és saját elhatározásából nem kíséri végig a szemgödört, de egyszerre csak kicsap fölfelé a homlokra, föllobban, egyénimódon és egyéniségjelzőn, mint a láng.

Hogy vajon így volt-e ez Széchenyi Zsigmond fiatalabb korában is, amikor még sokféle földön nagyvad-lesre járt, nem tudom. De akkor már ezt a képet mutatta a hatvannyolcéves férfiú. Az, aki félévvel hamarabb súlyos műtétet szenvedett el. És hatalmas alakja ellenére — szinte rokant volt. Nehezen járt, bottal, nehezére esett minden mozdulat. A betegség az idegeit célozta meg. Úgy, mint Széchenyi Istvánnál. Csak másfajta betegséggel, azaz másfajta sorscapással.

*

Leültünk. Beszélmem, felelnem illet, de én majdnem tehetetlenül csak Arany János gyászódájának négy első sorát mondtam halkán magam elé:

*Egy szó nyilallott a házán keresztül,
Egy röpke szóban annyi fájdalom;
Éreztük, amint e föld szíve rezdül
És átvonaglik róna, völgy, halom.*

Nem szántam üdvözlésnek, nem is szólt annak a Széchenyinek, aki előttem ült. Talán a rézkilincseknek szólt. De ő mégis átvette, mint a rózacsokrot, egész arcáról sugárzott valami, ami sok mindent kifejezett.

— Hallotta? — mondta feleségének, a nagyon szép és fiatal asszonynak, aki pár évvel ezelőtt magányában melléje állt. — Hallotta? — ismételte meg fellobbanással a hangjában. — A Széchenyi-ódát...

Azt hiszem, ezt senkitől sem várta. Mentegettem is magam:

— Én múlt századbéli vagyok itt, a fiatalok között. Az ilyesmit a múlt századból hozza az ember.

— Én is múlt századbéli vagyok! — felelte élénken. A szava, az intelligenciája, az emlékezőtehetsége, egész szellemi habitusa akkor még teljes épségben volt. — Két évvel vagyok én is idősebb, mint ez a század és én is hoztam onnét útravalót magammal.

Azon az első délutánon idénybarátságot kötöttünk, mert Széchenyi Zsigmond Budapestre még sokkal betegebben tért haza. Nos, azokban a hetekben, amíg Szigligeten tartózkodott, sokat beszélgettem vele lassú kerti-botorkálás félóráiban, és sokat fenn, a szobákban, feketekávézás közben, Fekete Istvánék baráti társaságában.

*

— Volt egy nagyanyám — beszélte —, az évtizedeken át naplót írt. Ő németajkú volt, Ausztriában született, de nagyon szerette Velencét és minden évben ott telelt. Ott megismerkedett valamelyik Drubeckoj-néval. Drubeckojok szerepelnek a *Háború és béké*-ben is. Az ismeretség-ből nagy barátság lett és Drubeckojné meghívta nagyanyámat egyszer s mindenkorra, hogy telenként az ő velencei házában szálljon meg. Így történt, hogy nagyanyám rendkívül sok érdekes orosz íróval és művésszel ismerkedett meg a Canale Grandera nyíló palazzóban. Ezekről a találkozásokról is mindent följegyzett. Nekem megvan a naplója, majd megmutatom magának, ha felkeres bennünket Budán. Tudom, hogy érdeknek találja.

— Mást is megmutatok, ha eljön hozzánk. Van egy gyűjteményem, amely a maga nemében páratlan. A vadászkönyvkollekcióm. Bárhol a világon, bármikor, bármely nyelven megjelent egy vadászkönyv, arra rávettem magam, meghozattam. No de nem mindent tartottam meg. Kinyitottam az új könyvet, beleolvastam, és ha parfümös volt, eldobtam. Nekem ne legyen szalonvadász senkisé. Ne kendőzze át az igazi dolgokat.

— Azt kérdezi tőlem, ismertem-e Hemingwayt, és hogy őt igazi vadásznak tartottam-e. Igen, ismertem, valamelyik Afrikába tartó hajón találkoztunk és néha beszélgettünk. Feljött a fedélzetre nagygalléros köpenyben, magasabb és erőteljesebb volt még, mint én. Beszédbe elegyedtünk, egyszerre csak megmozdult valami a körgallérja alatt és kibújt a felesége, aki addig láthatatlan volt. Igen, az utolsó felesége volt az a négy közül, aki brit exhadipilóta, Mary. Olyan kicsike volt mellette, mint egy madárfióka. Úgy is hozta a fedélzetre magával, a szárnya alatt. Mert hónáljáiért. De hogy mit tartok arról, Hemingway milyen vadász volt? A németnek van rá szava: Sonntagsjäger. Nem szalonvadász, ő nem volt szalonember. De vasárnapi vadász, az igen. És az más.

— Hogy most dolgozom-e? Hogyne! Talán tudja, hogy utoljára Kenyában jártam, a magyar állam megbízott, hogy a múzeumnak nagy vadat szállítsak. Hát én le is szállítottam. De a Kenyáról szóló könyvet csak most írom. Beteg lettem, műtéten estem át és még mindig nem szedtem össze magam. Egész életemben lassan írtam, gondosan, mindig ellenőriztem önmagam, hogy tudományos szemszögből helytálljon, amit írok, de kendőzetlenül a valóságot mutassa. Hát ezt a kenyai könyvet folytatom most itt, Szigligeten. Ne mondja így ki, hogy Kenya. Így mondja: Kénja. Így helyes. Még egy szóra hívom fel a figyelmét, amelyet tegnap használt. Brunswick Teréz húgáról beszélt, Beethoven tanítványáról és szerelméről, Pepiről. És így mondta, ahogy írják: Deym Pepi. Ez nem helyes kiejtés. Mert így mondják: Dém. A vezetéknevek, hiszen tudja, nem esnek szabály alá. A „Démek” rokonaim, ezért tudom.

*

Egy kicsit mindig tanított. Nem volt „preszióz”, csak pontos. Szabatos. Szándék nélkül példázta, hogy nemcsak nagy vadász és nagy va-

dáskönyvek írója, hanem átlagon felül művelt ember is. Mert az volt. Kivételesen kulturált valaki, akinek súlyát tisztán érezte az ember, ha szembekeült vele. A szoba központja mindig az volt, ahol ő akár némán is tudtul adta: „jelen!”

Nemcsak fölfelé lobbanó szemöldöke idézte fel Széchenyi Istvánt. Valami kitapinthatatlanság szellemi összetételében szintén visszamutatott a közös töre.

Vadászkönyvei közül a *Nahar* egészen biztosan nemcsak az én kedvencem. India mindenestől benne van, úgy, ahogy azt 1938-ban, még a brit fennhatóság és a maharadzsaák idején átéllette egy negyveneves európai férfi, aki sajátos lehetőségeivel mindenüvé eljut abban a számtalan rétegű és ezerarcú országban. De nemcsak az az India van benne, amely ma már nincs, mert az évszámot viselt, hanem az örök India is: vagyis a földje, levegője, dzsungele, lelegzete. Ami ott természet, ösztön és ösztönvilág, az mind belekerült az író poézisébe. Az ő egyszerű poézisébe, amely nem parfümös és nem kiagyalt — és ami fontos: bár vadász írása, mégis humanus. A nemszenvetetés etikai törvényét ő még a puskacsőre kerülő vaddal szemben is tisztelte.

A maharadzsaák fölényes fényűzését, a hindu nagyurakét, akiknek barátságát a tigrisvadászat kiválóságáért keresnie kellett, akárhányszor úgy sepi le zubbonyáról, mint a ráesett férget. Nem is programszerűen vagy elvi magaslatról, csak éppen, mert az ő természetének az egyszerűség és a keresetlenség felelt meg.

Magyarul is ezért beszélt és írt oly tiszta nyelvtudással — a bécsi udvarhoz tartozó apa, osztrák eredetű anya és külföldi nevelők mellett is —, mert kislány korától keresve kereste a csöszök, erdőkerülők, hajtók és más egyszerű falusi emberek társaságát. Jól érezte magát közöttük, otthon volt, saját szülőföldjén elsősorban és azontúl is bármely világtájon.

Ami Indiát illeti, nagyon szeretem könyve azt az epizódját, ahol elmondja, hogy gyaloglásában egy alkalommal az országúton (még angol felesége társaságában) fakírral találkozott.

„Félmeztelen, nyíratlan hajú és szakállú, feltűnően piszkos, behamvazott testű vándor-aszkéta: *sadhu*. Egyik kezében hosszú vándorbot, másikkban pálcika, a pálcikán öt, még a *sadhunál* is piszkosabb veréb üldögel. Érdekel a szokatlan látvány, megállítjuk a „szent embert”. Tud néhány szót angolul, hanem rendkívül tartózkodó, ahogy sem akarja elárulni, mi célból hordozza kopott kis madarait. Addig-addig faggatom, míg végre megpuhul az öreg s tudunkra adja, hogy ő bizony beszélget a verebével, megértik minden szavát.”

Tovább nógatja Széchenyi az öreget, míg az rá nem áll a bizonyításra. Rongyos tarisznyájából apró papírszámokat kotor elő, mindegyik madár nyakába akaszt egyet, így számozza meg verebeit. Válasszanak, melyikhez szóljon. A négyest jelölik meg. A *sadhu* valamit mormog a verebeknek, lehúzza ujjáról a sárgaréz gyűrűt és a magasba hajítja. „Csillogva repül a gyűrű, de még gyorsabban repül a négyes számú veréb — nyilsebesen surran a magasba — röptében kapja el a gyűrűt, visszaszáll vele társai közé a pálcikára. Büszkén fogja a csőrében a kis rézkarikát — írja —, önkéntelenül a Corvinok hollójára kell gondolnom.” A *sadhu* megkérdezi ezután, melyik fáról hozzon levelet hányas számú veréb? „Arról a sárgavirágúról, a harmadik fáról”, jelölik ők meg a sátoros banyan-fát. „Most a kettes veréb mutassa meg, mit tud.”

„Az öreg makog valamit, titokzatosan magyaráz a verebeknek, azok figyelmesen hallgatják. A kettes hátraperdül a pálcán, körülnéz — és uccu — zsinóriránt a kiválasztott fára! S már siet is vissza társai közé, csőrében a falevél!

Elragadtatásomat alig győztem leplezni. Ilyet aztán valóban nem láttam még.”

De hátra van még az utolsó mutatóvány.

„— Van cigaretája — kérdezi az öreg.

Előveszem a tárcámat, megkínálom.

— Majd a madár — mondja a sadhu. — Melyiket küldjem érte?

Az egyest.

Örülök, hogy a feleségem velem van, legalább tanúra is hivatkozhatom. Mert lám, az egyes számú veréb rárebben nyitott tárcámra, csőrével előcibál egy cigarettát, átszáll vele gazdája torzonborz szakállerdejébe s akárcsak fészekbeli fiókáit etetné, a vén koldús szájába tölja a cigarettát.

A sadhu azonban tagadólag rázza kócos fejét. Nem dohányzik. Indulni készül. A pénzt is büszkén visszautasítja. Pedig azt hittem, a rupiacsörgetés hozta meg madáridomító kedvét.

Álmélkodva nézünk a távozó sadhu után. Mit mondjunk? Fogjuk rá, hogy betanított madarak? Hogy türelem kérdése az egész? Nevezzük tán misztikumnak vagy emberfeletti erőnek? Azt hiszem, leghelyesebb: hallgatni és csodálkozni.”

Ahogy Széchenyi Zsigmond állt az országúton és elámultan nézett a toprongyos fakír után, akinek pénz nem kellett, ellenben bűvészetét ingyen adta és minden moccnás rejtély maradt — ő abban a percben megértette, hogy nem a fakírral, de Indiával találkozott.

Indiával, az ősi földdel.

Évezredek állnak mögötte, sűrűn, mint a dzsungel fái, és ahogy ránéz, a sok fától nem lát bele a homályba.

Azért rázta úgy meg a találkozás a behamvazott vándorral.

És azért volt ő több és más, mint a világ egyik számontartott vadása.

*

Szigliget, a kikapcsolódás nem segített rajta. Könyvét mind nehezebben írta. Hazatért.

Épp hogy még egy esztendeig élt. A betegség leterítette. Utolsó stációja a klinika sebészeti osztálya volt. 69 éves volt, amikor egy évvel elélt meghalt.

Allok az országúton, amelyen találkoztunk és nézek távolodó alakja után. Valamennyire úgy, mint ő a sadhu után, mert ő is meglepő és ritkán adódó ember volt.

Isten munkatársa mindenki, aki megteszi a magáét azért, hogy kevesbedjék az inség ezen a világon. Az ilyen ember felismerte és megtalálta a legszebb hivatást, amelyet Isten szánt nekünk: Isten gyermekeinek hivatását.

*„Christ in der Gegenwart”
idézte egy régi folyóiratból*

BEDE ANNA VERSEI

A REMETE HALÁLA

Elszökött az emberek elől
felült a sziklafalra
hogy mindent megtudjon megértsen
többet mint Krisztustól kérdeztek a tanítványok
az űrben száguldozó sugarak titkát
mindazt mit az élesre állított radar-füleknek
a távol világok hírközlői üzennek
És az önmaga talányát
hogy mért fojtogatta a motorberregés a trágyszag
s a szeretet és gyűlölet labirintusa

Ó az az első csákány-vágás
falak habzó fogsorai
ablakok döbbszent szemüregei
Íme új torony szökken az ember-hajlékok fölé
kakasok kiáltása kutyák vakkantásai fölé
kútnyikorgás asszonyperelés s a szerelmes nyögések fölé
Ó az első küszöb az első bevakolt fal
tetőgerenda a szétszabdalt és az osztatlan idő között
az örök zaj és az örök csend között
Mi felel hamarabb a kérdésekre
a szó vagy a némaság
Talán
azé a teljes tudás aki a kérdéseket elfelejti
vagy azé aki fel sose tette

Már hullottak a gesztenyék
a zöld hegy színt váltott és felparázslott
a szőlőbogyók kigyúltak
a remete faggatta Istent
de Isten nem felelt
Hol este volt hol reggel
alig tudta mikor van ébren mikor alszik
Valamerre kirándulók vonultak
labda szállt a fák fölé
de a dalok foszlányai elillantak
a magasban a gondolatok fölött
ahol az elérhető és az elérhetetlen határai súrlódván
fölizzik a lét
ahol elvérzik a vándor meteor és utolsó kiált a vakmerő
madár

Egy napon
a tornácra tett egy üveg bort az öreg
kiállott a kerítése elé
és reszketve várta
betér-e hozzá
valahonnét
valaki

Azután leromdolta a jait
 megvonaglott felhorkant a hegy
 a kövek mint a varangyok messze gurultak
 s az esti holdnál
 amikor kimerülten leroskadt a romok közé
 lépések dobbantak a mélyből
 köhécselés szuszogás nesze kélt sűrűsödött körülötte
 íme emberek telepedtek a kövekre
 halandók és rég eltemetettek
 a kövek közé kutyák és baromfiak ültek
 a faágak közé fészkelődtek a csillagok
 és lefogták a haldokló szemét meséltek neki meséltek
 és mindent megtudott amit ember megtudhat e földön
 majd még annál is többet
 annyit mint a folyó amelyik sohase kérdez
 mint a hegy amellyel eggyé vált a teste
 mint a szél amelyik fülelve pengeti
 a végtelenből érkező sugarak húrjait

NYUGTASS KERTEDBEN

Míg álmodunk, gyermekkorunk vidít, üdít,
 s a Hold hidján hintázhatunk,
 de ébren ím, díszünk-veszítve üzetünk
 a hülő végtelen felé...
 Kedves, te késő szent Ferenc, szirmok között
 olajfaillatban ki állsz
 véznán, arany háttér előtt, s az ágakon
 fülel sok kócos kis madár,
 s majd alkonyon cellád hűvös fehér zugán
 lapozgatsz bölcs kódexeket,
 nem félsz, hogy rád taposnak, míg elmélkedel,
 a nikkelmázás holnapok...
 Elindult már a messze cél felé a drót,
 rólunk a morse híradás.
 Nem mentenek meg könyveink, se könnyeink.
 Egy mondat volt az életünk.
 A szív-szüllötte szín fölött s a rím fölött
 vak transzformátor-nyáj morog,
 aleatórikus zengzetben zengenek
 a gépek hullő-álmai...
 Fogj át! A végzet elrabol. Egy gombnyomás
 a virradatlan éjbe ránt.
 Nyugtass kertedben. Széna illatába vonj.
 Boldog, ki ily világban él
 apái földjén, rég tudom... most érzem is.
 S míg átölellek, — mily örök
 e mozdulat — bokrok közt holmi víg tücsök
 cifrázza együgyű dalát.

A háromszárnyú ablak az egész falat elfoglalja. Felső felében az orgonabokrok ágszövevénye látszik s mögötte, mint egy függőleges térkép, a szomszéd ház tűzfala. Salétromfolyók kanyarognak rajta a vízfolt hegységek között. Az ablak felső bal sarkában az ég darabja s a macskalépcső.

A nagyfiú diványa az ablak alatt van. Az ablakpárkányon fekszik kis kalapácsa, egy megsárgult krétacsonk, meg egy nagy rézcsat. A párkányra egy szelíd arcú Mária képet szögezett. A felirata „Sancta virgo virginum.” Perugino színnyomata. A Szűz imádkozik, de ujjai nem érnek össze. Mögötte tűnődő táj. Az ágy és a fal hézagában egy gitár dől féloldalt. Nyaka látszik ki, meg fekete-vörös csücske. Ha a ház előtt elpöfög egy traktor, megzendül.

Csend van az ablakban. Az ágak megkeresik egymás alatt a kivezető utakat s arra nőnek. Az ágak kimélik egymást s csendesek. Az ablakban tél van, hó nélküli tél s hideg. Szürke az ablak csendje.

Azután minden ágat levelek borítanak be. A levelek közül szemlátomást nőnek ki az orgonafürtök. A levegő olyan lesz, mint az üveg: érezni a súlyát; mindent, amit körülölel, különös áramlással mozgat, s valahol, a fák koronája fölött felszíne van, mint a tengernek. Aranybarna szűrődik be a baloldalon s halad a jobb oldalig, mintha vetiténék. A ház tűzfala kifehéredik. Az ablaktáblák kinyílnak, némi csikorgást hallani s beárad a szobába s sok zöld és fény.

Valaki az udvaron vödört tart a kerti csap alá. Víz csörög a vödörben, azután eltávolodik a zaj. Mint lila lámpák, váratlanul kihűnynak az orgonafürtök, lecsupaszodnak az ágak és súlytalan lesz ismét a levegő. Szürke csend van az ablakban.

A középső ablak négyszögébe becsapódik egy veréb. Felborzolja a tollát, szárnyát rázza és leül. Fészkelődik. Átugrik egy másik ágra. Lefelé les.

Aki a vödört teleengedte vízzel, most énekel. Mintha valaki tenyerével a falat súrolná: csak dúdol. Aztán éles női hang hallatszik: „— soha többé nem küldöm el a kútra —”. Lebeg a vödör a föld felett s utazik hátra, az udvar végébe, ott ütődik a földhöz s megérkezik most a távoli rím is „— megvakulna —”. Ajtócsapódás s újra csönd van. A veréb áll a lábán, nyújtózkodik, izgatottan figyel, toporog. Most visszaül.

A mozdulatlanságba először a csipogás tör be, majd a verébcsapat süvít el az ablak előtt. Röptük nem egyenes. A bal ablakszélnél kezdődik, lassan megsüllyed s a jobb ablakszélig emelkedve, befejeződik. Az a veréb velük, vagy rájuk csipog, de a helyén marad.

Az ablaktáblák remegni kezdenek. Remegésük egyre erősebb. Reszketnek az ágak is, a veréb elrebben. Perugino szüze is remeg. Kegyetlen erő rázza az ablak életét. Dübörögve halad el az utcán egy jármű, majd a sarkon elkanyarodik.

Az ágak közé most egy kontyos női fej szorul, de mégis megőrzi szabad mozgását. Hátulról látszik, áll a tűzfal mellett, mint egy siratófalnál, halántékai mellett egy létra ágai nőnek fölfelé, a női fej kiszabadul az ágak közül s följük emelkedik. Most oldalt fordul. Beszél valakivel, aki nem értheti, amit mond, mert a mellszobor-asszony arcán harag vonul át, gyorsan keletkezett és nyers harag, elmozdul a szemöldöke, orra és orrkörnyéke elsápad. Feje most erős mozgásba kezd, ott a fal

közepén, a létraágak fegyverei között, de hirtelen minden oldalról betörnek a verebek és féktelen kavargásuk elfedi az arcot. Betöltik és felszabadítják az ablak világát.

Szárnyak, fejcsékek, csőrök, felcsapódó farkak zürzavara ez, amely épp oly gyorsan ér véget, ahogyan elkezdődött. Mintha szétszórták volna őket az ágakon, fennakadnak s megkapaszkodnak. Tizenkét verébfojt az ablakban. Az első táblában négy, a másodikban három, a harmadikban öt.

A víztorony felől hajókürt bűg. Az őszövejségi asszony lemerül az ágak közé, a létra két csúcsa megindul s elhagyja az ablak világát. Amikor a bűgás megszűnik, minden veréb elrepül.

Az ablakokban tompa déli fény van. Az ablak alatt keskeny út vezet a kapuhoz. A kapu felől most motoszkálás hallatszik, vas ütődik a vashoz. Valaki kinyitja a kaput, beteszi és rázárja. Az ablak vitrázsa homályba vonja a kisebbik lány fejét, amint megjelenik barna kötött sapkájában. Az iskolatáska lehúzza jobb karját, vállá karja után dől, s így az ablak felé eső bal arcát erős fény éri. Megáll, s függőlegesen eltűnik a gömbölyű fej. Mit csinálhat? Két suszterbogarat pillanthatott meg, amint vég nélkül túlják egymást, míg belepottyannak az esőárok iszapjába, amelybe aztán beleragadnak? Megtalálta Őze-bőze műanyag kolompját, amely akkora, mint egy gyűszű? Vagy legugolt? Táskájából kiveszi Judit babát, akinek hosszú s koromfekete haja van, körülnéz, mintha gyufát gyűjtana, s a babát zsebre gyömöszöli. Aztán lázasan keresi, kitépi a könyvek közül az ellenőrzőt, s tekintete végigfut a sorokon „— többszöri figyelmeztetés ellenére —”. Hibátlan bőre elvörösödik, felnéz a templomtoronyra. Ott, a zsalugáterek körül varjak csapata kering. Előtte az ecetfa áll, lombtalanul s mögötte egy kémény füstöl. Sírna, de minek? Lassan kiegyenesedik. Felbukkan a barna sapka az ablakban, a sapkában egy kifürkészhetetlen gyermekarc, aki lefelé néz s társalog valakivel. Arca egyre emelkedik, a mozdulat felnöttesen vontatott és merev — mintha ígézet alatt állna. Kezében a barna babát tartja, emeli fel, feljebb, már ágaskodik, most alulról feldobja. maga is utána ugrik, elkapja és eliramodik.

A szomszéd ház tűzfala sötétszürke. A salétrom folyója világoskék. Az ágak színe rozsdavörös. Holnap szeles idő lesz.

Azután a szomszéd ház tűzfalán kvarcsezemek villognak. Az ablak bal felső sarka egészen elsötétedik. A macskalépcső fölött megjelenik egy, majd kissé feljebb, az ablak szemöldökfája alatt még egy csillag. A bokrok ágai már nem látszanak.

Az ablakot most erős villanyfény világítja meg belülről. Hirtelen rajzolódnak ki a fehérre lakkozott ablakkeretek, a vitrázs zöld levélhimzése, a divány, a gitár, a Mária-kép és az üvegen túl a sötétbe merült világ.

A nagy fiú diványára repül egy táska, rugózik, majd még egy és még egy, de ez már a másik kettőn csattan. A villanyfényben veszélyekkel teli csönd támad. A táskák, mint egymáshoz lapuló hullók a parton, mozdulatlanul lélegzenek. Ha megindulnak, végzetes dolog következik. A divány zöld takarója az Amazonas vize, alig hullámoz. A falakban elefántcsorda lappang, bármikor kicsörtethet a leomló vakolat mögül. Előbb csak fonályní repedések keletkeznek a falon, a Csontváry kép alá futnak, majd alóla a mennyezetig s fönt egy tenyérnyi vakolat leválik s a padlón szétporlad. Aztán lejjebb is hullani kezd, s fejmagasságban is, s most már záporoz a vakolat, por száll föl s ütemes dobogás hallatszik.

Itt, igen, itt a falban tanyáznak az elefántok, itt, a falban suhognak a királypálmák, itt, a mesefalban, amely még összeáll, még érintetlen, de ha egyszer, egyetlen egyszer leválik a vakolata.

A szekrény is ártatlannak látszik, mint a fal. Annak látszik, de nem az. Csúf szekrény. A kisebbik lány ágya mellett áll, egy ajtaja van, rajta faragott fakagyló, farózsa, favarjuszárny s körül bevéssett rózsaszirmok. Komor és csúf szekrény. De meseszekrény. Alsó fiókjából halk motorzúgás szűrődik ki; törpe meceautók készülődnek eszeveszett versenyükre. Mikor a nagyfiú váratlanul kirántotta a fiókot, teljes csönd támadt. De éjjel újra hallotta a réz rajpszög nagyságú motorok zümmögését. És a színesek fiókja. Meg az autómárkák fiókja. Meg a gyógyszeres üvegek fiókja. Meg a kalauzi táska a milliós pengőkkel. És a babafürdőszoba kádja selyempapírba csomagolva. És a fadoboz, amelyből már kiszakadt a koronás kobra gyűrűs teste, és a holland lisztesmolnár álló képes könyve és a fiokok fiókjában a könyv: a kis herceg, szemben az örökkévalósággal. Meseszekrény, éjjel különös fény esik rá s néha szárnyasuhozás hallatszik ki ajtaja mögül.

Árnyék esik a nagyfiú díványára, a nagyobbik lány árnyéka. Furcsa árnyék: két karja könyökben behajlítva, mereven áll, mint egy megszeppent vadász. Árnyék baljában egy árnyék csapda vázát tartja, nagy fényközőkkel, jobbában egy hosszúnyakú árnyékmadarat lógat a torkánál. Most belép a villanyfénybe, kezében kottatartó s gordonka. Leül s játszani kezd. Ujjahegyével alig érinti a vonót, jobb karja s válla a hangszer derekán mozog s bal keze a füle táján tapintja a húrokat. Mozdulatai most lerövidülnek, jobb keze egyre magasabbra s egyre mélyebbre ugrik vissza, kiszámíthatatlan és apró kitérőket tesz, kis köröket ír le, visszalöki a vonót, újra visszarántja s a nagyobbik lány fehérbőrű keze nagy erővel táncol a levegőben. De a hang, a lassú és iskolás hang nem gyorsul fel a mozdulatok villámlása fölött. Úszik a szobában, mint valami nagy hal, átlátszóan és fényesen egy szűk akváriumban, úszik, gyönyörködve önmagában, miközben a nagyobbik lányt körüluggi lebegő uszonyaival.

Azután sötét lesz. Kint vörös és kék üveglapok fénylenek; a szomszéd ház verandaablakai mögött lámpa ég. Elhallgat a cselló.

— Mit csinálsz? Megörültél? — kiált a nagyobbik lány.

— Nem. Miért? — kérdezi a nagyfiú.

— Kapcsold fel, jó? Kapcsold fel, mert...

— Mert? Megdádázol, szépségem? Majd, aki lekapcsolta, leginkább.

— Te kapcsoltad le!

— Én? A holdat, jó? A holdat, szépségem, ebben megegyezünk.

— Mit hülyéskedsz? Játsszod az eszedet?

— Én igen. De te csak játszánád, jó? Leginkább. Különben is, potyka.

— Stikkes vagy? Mi az, hogy potyka?

— Az? Hal, szépségem, hal. Ha nem süket. No, pá!

— Gyere vissza! Kapcsold fel!

Egy gyertya lebeg be a szobába. Átrepked a sötétség szigetei fölött s elérkezik a szoba közepéig. Fehér gyertya ég sárgaréz gyertyatartóban s egy öreg, nagyon öreg kéz tartja. A gyertya fölött a délutáni órák nagypapája közeledik. Csak az arca látszik. S arcán az aggastyán megkövesedett figyelme.

A délelőtti órák nagypapája már régen nem él. Ő kimustrált katonaköpenyt viselt, a bádoggannában hozta a tejet. Nagyon messziről

hozta, talán évek óta lépkedett a tejjel a délelőtti órák fáinak között, fejét lehorgasztotta s egyszer, egy nagyon széles törzsű fa mögül többé nem lépett ki. Amikor körüljárták a fát, nem találták őt sehol. De egy bór-gomb a köpenyéről odaesett a fa gyökere mellé.

Most a délutáni órák nagypapája, a gyertya, a nagyobbik lány arca s a nagyfiú gúnyoros mosolya ott hintázik a sötétben. A kisebbik lány lábujjhegyre áll s elfújja a gyertyát.

Három árnyék rajzolódik ki az ablaktáblák homályos négyszögeiben. Azután erősödik a fény, amely a halkán nyíló ablakokon át árad be. Mindhárman fellépdelnek a lépcsőn s már a murvával beszórt úton járnak, mely végig a mólón kivezet a tóhoz. A tó fölött a hold függ, a sötét vizen színes ablakú hajók horgonyoznak. Ki tudja, hogyan került a templomtorony a tó fölé? S hogy a torony az alkonyat vörös fényében ég, a templom teste pedig a víz tükre alatt fényeskedik? És, hogy az ecetfát ki ültette a móló betonjába, az acetfát, amely lángoló leveleivel mindig olyan volt, mint egy mesefa?

A túlsó part sötét vonal. Különös formájú hegyek sorakoznak ott, s a hegyek aljában lámpák égnek.

A nagyfiú kezét zsebrevágja, fenekén villog a gitár bádogtükre. Színes inget visel, elől zsabóval, csuklója fölött csipke fehérlik.

Mellette megy a nagyobbik lány, szemüvegét megtörli szoknyája aljában, majd énekelni kezd: „— Rút fogságból megszöktették — lábáról vasát leverték — tilla-tila-tilala — várta asszony s lakoma —”.

A kisebbik lány guggol. Kezében egy ágat tart s piszkál valamit a kavicsok között. Guggoltában a nagyfiú után néz, kiált valamit s feláll. Tanácstalanul felhúzza a vállát s így marad. Azután hirtelenül leejti.

A nagyobbik lány a víz tükreét nézi. A nagyfiú ujja a húrokon babrál. Most ér oda a kisebbik lány.

A templom felmerül a tóból. A lehorgonyzott hajók ablakai kihuny-nak. A tóra sűrű köd telepszik. A ködből gitárzene hallatszik. Az ablaktáblák becsukódnak.

NÉMETEK A BALATONON

*Rányílik a Badacsonyi bronz falára
a nádjalu öböl, s a szív dalára
csobog, tercel a víz halk zongorája,
amint lép Kriszta Helmut oldalán.
Bársony csókok locsognak négy bokára,
aztán mind egyre feljebb, nyakra, szájra,
míg végül is egyetlen cuppanásba
mélyen el nem merül fiú, s leány.*

*A tószélen ezer nád ír az égre,
levelüknek nincs se hossza, se vége,
írnak, írnak örömmel, bizva, félve:
szép, szép az élet, jók az emberek,
nem rémit már Buchenwald füstje, éje,
Kriszta, s Helmut a naptól rézre égve
kristályosan kacag vissza a fényre:
fedik őket a boldog pikkelyek.*

Harcos Ottó

KOLUMBUSZ KRISTÓF KÖNYVE

Írta Paul Claudel

Első rész

1. A bevonulás

Bejön a körmenet, előtte alabárdosok. Katonák és két tiszt Aragónia és Kasztília zászlóit viszik. Majd egy fiatal pap, a mellére fektetve Kolumbusz Kristóf Könyvét hozza. Utána, teljesen külön, a Magyarázó lépked díszes ruhában. Őt követi a Kórus. Előbb szép sorjában lépkednek, de később zajongva összevegyülnek. Egyesek könyveket hoznak, mások kottaállványokat, virágcsokrokat, boroskancsókat, kottákkal teli kosarakat. Némelyek almát majszolnak s jól hátba püfölik egymást. A Kórus lassan elfoglalja a számára kijelölt színpadteret, ahol már néhány zenész is elhelyezkedett. Látni közöttük egy finom, hosszú ujjú asszonyt, amint lebontja a hárfáról a nagy fekete takarót, és egy nagybölgöst, amint hangszere fölé hajlik. A fiatal pap ünnepélyesen leteszi a Könyvet az egyik állványra. A két zászlóvivő tiszt a színpad egy-egy sarkában helyezkedik el. Egy harmadik tiszt így kiált: „Csend!” A Magyarázó kinyitja a Könyvet. Harsonaszó.

MAGYARÁZÓ Az Amerikát felfedező Kolumbusz Kristóf életének és utazásainak Könyve!

Az Atyának és Fiúnak és Szentlélek Istennek nevében.

A KÓRUS (szinte mennydörögve) Ámen!

2. Az ima

MAGYARÁZÓ Kérem a Mindenható Istent, hatalmazzon föl és adjon nekem világosságot, hogy kinyithassam előttetek és magyarázhaszam nektek a túlbuzgó és az Amerikát fölfedező Kolumbusz Kristóf életéről és utazásairól szóló Könyvet. Mert ő volt az, aki a Kereszt jele alatt egyesítette a katolikus földet. Elmondom ennek az elhivatott embernek az életét. A neve Galambot és Krisztushorodózt jelent. Nemcsak úgy mondom el az életét, ahogyan az időben, hanem ahogyan az Örökkévalóságban is történt. Mert nemcsak ő, hanem minden ember hivatalos arra a Másik Világra, ama túlsó partra, ahová, ha úgy tetszik az Úr kegyelmének, mi is eljuthatunk.

KÓRUS (szinte mennydörögve) Ámen!

3. Kezdetben teremte Isten...

A színpad hátsó részén lévő vásznon, a gomolygó sötétben egy hatalmas glóbusz forog, de fölötte fokozatosan kirajzolódik és fel-sugárzik egy fényes galamb.

KÓRUS „...A Föld pedig puszta volt és üres és sötétség volt a mélység színén és az Isten lelke lebegett a vizek fölött...”

EGY HANG (élesen) És az Isten lelke galamb formájában leszállt a vizekre.

KÓRUS (sötétebben és halkabban) A Föld pedig puszta volt és üres. És az Isten lelke... És az Isten lelke... A Föld pedig puszta volt és üres.

4. Kolumbusz Kristóf a fogadóban

MAGYARÁZÓ Egy szegényes fogadó Valladolidban.

(Ugyanekkor látható lesz a színen a Valladolid-i szegényes fogadó.)

MAGYARÁZÓ Kolumbusz Kristóf!

KOLUMBUSZ *(Belép).*

MAGYARÁZÓ Öreg már. És szegény. És beteg. Nemsokára meghal. Ez a veszekedő ember itt vele a fogadós. Az aggastyán öszvérenek kötelét tartja a kezében. Egyetlen vagyona ez az állat és fél, hogy elveszik tőle. Kolumbusz Kristóf öszvére! *(Bejön az öszvér.)* Kolumbusz leteszi szegényes motyóját, az öszvért pedig a szoba egyik sarkába vezeti. Mi van abban a motyóban? Könyvek, papírok és egy asszony képmása. Van még valami, amit egészen a mélyről kotorász elő. A rablánc!

KOLUMBUSZ *(A láncot felakasztja egy szögre és imádkozni kezd.)*

5. Kolumbusz Kristóf és az utókor

MAGYARÁZÓ Kolumbusz Kristóf! Kolumbusz Kristóf! Jöjj ide! Jöjj ide, Kolumbusz Kristóf!

KOLUMBUSZ Ki szólít engem?

KÓRUS Kolumbusz Kristóf! Kolumbusz Kristóf! Jöjj ide! Jöjj ide Kolumbusz Kristóf!

KOLUMBUSZ Ki szólít engem?

KÓRUS Mi vagyunk az utókor. Mi vagyunk az emberek véleménye. Jöjj és lásd, amit tudtodon kívül tettél. Jöjj és lásd, mit fedeztél fel, tudtodon kívül. Bujj elő abból a piszkos odúból. Foglald el a helyed! Foglald el trónodat! Mi megértünk téged. Itt nem lesz semmi bántódásod. Csak egyet lépj és már köztünk is vagy! Csak azt a keskeny határvonalat kell átlépned, amit halálnak neveznek!

KOLUMBUSZ Mit beszéltek? Hogy amit fölfedeztem, a tudtomon kívül fedeztem fel? Ah! Amit tudtam, az sokkal több volt annál, amit fölfedeztem! És ami igaz volt az Örökkévalóságban, végtelenül igazabb a térképek mutatta valóságnál.

KÓRUS Lépd át ezt a határvonalat! Lépd át és jöjj közénk!

KOLUMBUSZ *(átlépi a vonalat és elfogadja a számára elkészített helyet)* Átléptem a vonalat.

A VÁDLÓ *(kiemelkedik a Kórusból)* De jól vigyázzon! Én itt vagyok. Jól vigyázzon, hogy mit tesz és mit mond, mert én vagyok az, aki fenntartom részéről a bírálat jogát.

KÓRUS *(tompán és halkan)* Foglald el helyedet közöttünk. Krisztus hordozója! Hagyd ott a szalmakuckód, hagyd a láncodat, hagyd az öszvéredet. Tarts velünk és figyelj. Lásd az életedet, lásd a históriádat.

(Ettől a mozzanattól kezdve a proscéniumban lévő Kolumbusz Kolumbusz II. néven szerepel, a színpadon maradt Kolumbusz pedig Kolumbusz I. néven.)

6. A négy quadrilles

MAGYARÁZÓ És vajon mit csinál Spanyolország királya, miközben az agg Kolumbusz Valladoidban vezekel? Mi történik az udvarban, a

spanyolok királyának palotájában? A szín a spanyol király palotájának egyik termét ábrázolja. Amit most ott hátul a vásznon feltűnni látnak, az Amerika. Olyan, amilyennek akkoriban ismerték. Apránként emelkedik ki a végtelen vizek öléből. Valóságos szigetraj az ott közepen, a Királyné Kertje, ahogyan nevezték. És itt is, meg ott is, tengerpartok rajzolódnak elő.

(Tánczene hangzik. Négy quadrille jelenik meg, mindegyik közepén négy, tollakkal pompásan felcicomázott dáma.)

MAGYARÁZÓ E négy, tollakkal ékes személy, a négy quadrille vezetője. Szüntelenül ott forgolódnak az udvar sakktábláin. E négy kegyetlen bálvány szakadatlanul küzdött ismert és kiváltságos jogaiért. Megismered-e őket, Kolumbusz Kristóf? A nevük: Irigység, Tudatlanság, Hiúság és mind között a legrosszabb: a Fösvénység. És nem csupán az anyagi fösvénységet értem ezen hanem a szív és a szellem fukarságát is.

(A tánc elkezdődik. A zene időnként hirtelen megszakad, hogy helyet adjon a dialógusoknak, de közben a táncosok tovább lépnek.)

A VÁDLÓ *(főlemelkedik)* Szót kérek. Kérem, hogy a spanyolok királyának védelmében szólhassak.

A VÉDŐ *(főlemelkedik a Kórus egy másik csoportjából)* Nem csupán Spanyolország királyáról van szó, hanem valamennyi uralkodóról, valamennyi kormányzóról, a bürokratikus élet valamennyi hatalmasságáról, akik háborgatják a szellemet.

A VÁDLÓ Vajon ki tett többet Kolumbuszért, mint amennyit Ferdinánd és Izabella tettek? Vajon ki nevezte ki admirálisnak és alkirálynak ezt a senkit, ezt a kalandort, ezt a jöttmentet? Vajon ki adta oda neki hajóit, tengerészeit, pénzét?

A VÉDŐ Azért a kis bizalomért ez a jöttment, ez a megszállott egy egész világgal fizetett neked.

A VÁDLÓ Azt sem tudta, mit fedezett föl!

KOLUMBUSZ II. Sokkal jobban tudtam, mintsem ön gondolja.

A VÁDLÓ Hát mégis szóra bírtad magad? Hozzád beszélek, Kolumbusz Kristóf! Hozzád, te sarlatán, te tudatlan, te képzelgő, te rabszolgakereskedő, te hazudozó, te lázadó, te ügyefogyott, te istenkáromló! Azért jöttél, hogy Spanyolhon elhivatottságát lerontsád, hogy tisztos hagyományait tönkretedd? Miért uszítottad rá arra a másik világra? Miért zavartad föl egész Európát békés munkájából? Nemcsak rabláncot érdemeltél volna, hanem agyonlövétést.

A VÉDŐ Minden hibája, minden tévedése, minden sejtése, csalódásai, buzgalma, önzése, keménysége, megvetése aziránt amit fölfedezett s aziránt, amit még nem talált meg; mindez szeretetből fakadt.

A VÁDLÓ Miféle szeretetből?

KOLUMBUSZ II. Ez a szeretet az Isten Földjének szeretete! A vágy az az Isten Földje után! A vágy: birtokolni az Isten Földjét!

MÁSİK VÉDŐ A géníusz olyan, mint a tükör. Egyik oldala befogadja a fényt, a másik oldala érdes és rozsdás.

KÓRUS Kolumbusz Kristóf! Kolumbusz Kristóf!

A VÁDLÓ Még a neved is hazugság!

KOLUMBUSZ II. Az én nevem: Isten Követe, Krisztus Hordozója. Az én keresztnévem: Krisztushordozó! A vezetéknevem pedig jelenti mindazt, ami fény, ami szellem és mindazt, ami röplüni tud.

7. Galambok beözönlése

E pillanatban galambrajok özönlének a színre. Elkergetik a quadrille furcsa figuráit. Valaki megfog egy galambot.

8. Katolikus Izabella udvara

A még gyermek Izabella egy nagy kasztíliai kertben. A szép majorkai kertben gyermekekből álló udvartartás. Katonák, miniszterek, méltóságok, tudosok, mind kosztümben és mind gyermekek. Izabellát udvarhölgyei veszik körül. Valamennyi jelenlevő hódolatát mutatja be előtte.

Miramolin szultán érkezik miniszterei és harcosai kíséretében. Ezek is mind gyermekek. A szultán kalitkát, benne galambot nyújt át ünnepélyesen Izabellának. Izabella kegyesen elfogadja a madarat. Gyűrűt tesz a lábára és szabadjára engedi. A galamb elrepül.

9. A galamb a tengerek fölött repül

10. Kolumbusz Kristóf küldetése

MAGYARÁZÓ Mint önök is tudják, Kolumbusz Kristóf gyakran hangoztatta, hogy milyen előkelő születésű.

A VÁDLÓ *(Harsányan felkacag).*

KOLUMBUSZ II. Ez igaz. Mindig királynak éreztem magam és király fiának!

A VÁDLÓ Az igazság viszont az, hogy egy genovai takácsmester fia.

MAGYARÁZÓ Figyejék meg őt a szülői házban. Itt van az anyja is, fivérei, barátai. Anyja gyapjút fon, ő pedig Marco Polo kalandos könyvét olvasgatja.

(A vásznon, rendezetlen összevisszaságban, akár a nyüzsgő állatkák egy cseppnyi vízben a mikroszkóp alatt, összevegyülnek Marco Polo előszeléseinek részletei: az utazók, a tevék, Ázsia, a nagy Khán palotája, a visszatérő hajók, stb. Időnként valami, tisztán kivehetően, leválik a vásznonról. Egy bizonyos pillanatban az anya a fiára néz. Ekkor az anya is megjelenik a vásznon... A nővér, testvére vállán áthajolva, beleolvas a könyvbe. Ekkor a nővér alakja is megjelenik a vásznon.)

EGY FERFI az ablakban *(vagy a Kórusból)* Kristóf, gyere és nézd a hazádat! Jöjj és lásd Genova szép öblét. Kerek, mint a kaszavágás, mint énekekre nyílt ajkak. Tele van hajókkal és boltokkal. Látszik, hogy Kelet felé kereskedik, olyan csillógó és harsogó.

KOLUMBUSZ I. *(a színpadon)* Marco Polo történeteit olvasom.

A FERFI az ablakban. Hagyd azt a szárazföldi tengerészt! Nekünk, genovaiaknak az igazi tenger kell!

KOLUMBUSZ I. És ki tudja, vajon a tengereken át nem érjük-e el Marco Polo országait?

A FÉRFI az ablakban Nyugat felé nincs tenger, csak az Isten áthatolhatatlan Akarata.

KOLUMBUSZ I. Eppen az Isten Akarata hív Nyugat felé!

KÓRUS Kristóf, gyermekünk Kristóf, ne hagyd el anyádat, családot, hazádat! Ó, látom Génovát egyik szülőtte teszi tönkre és fosztja meg dicsőségeitől. Ó, Kelet Királynője, jögarodat immár

másnak kell átadnod. Te vén latin tenger, az Óceán elrabolja tőled evezőidet és öblödet, azt az öblöt, melynek forrásából népek táplálkoztak.

KOLUMBUSZ I. Mit tegyek hát?

KOLUMBUSZ II. *(a Kórustól támogatva)* Kristóf! Kristóf! Krisztus hordozója! Menj! Menj! Menj! Utazz el! Hív az Isten! Ne hallgass rájuk!

KOLUMBUSZ I. Elhagyjam hazámat?

KOLUMBUSZ II. Kristóf! Kristóf! Hagyd el hazádat! Hagyd el hazádat! Hagyd, hagyd, hagyd el hazádat! Miképp Ábrahám, kit az Isten kihívott Úr városából!

KOLUMBUSZ I. Elhagyjam anyámat?

KOLUMBUSZ II. Hagyd el anyádat! Hagyd el! Hagyd el családot! Hagyd, hagyd el anyádat! A te hazád Isten akarata! Ellenséged minden, ami visszatart!

KOLUMBUSZ I. Elhagyjam apámat, anyámat? Elhagyjam hazámat? *(Anyja, apja és a város képe, összekeveredve, megjelennek a vásznon.)*

KOLUMBUSZ II. *(miközben beszél, a Kórus halkán, komor makacs-sággal egyre ismétli: Igen! Igen! A te hazád Isten akarata! A te hazád Isten akarata!)* Igen! Igen, igen, igen, igen! Emberiség, amit egyesíteni kell, Isten műve, amit bevégezni kell, Föld, amit az Isten, mint a Paradicsom almáját, hogy ujjaid közé fogd, neked adott; ti vagytok az én apám és anyám! Ó! Óreg vagyok, de ereimben még a régi hév, a régi tűz lángol! Nem a családom tart vissza, nem a szülőföld gátol benne, hogy útrakeljek. Ellenségem gátol benne, de a lábam alá gyűröm őt. Fel Nyugatra!

A FÉRFI az ablakban Mit akar ez a galamb itt? Lám, mintha be akarna jönni! *(Az ember eltűnik az ablakból.)*

(Előbb egy galamb képét látni a vásznon, majd ugyanazt való-ságban is a színpadon. Berepül a szövőműhelybe, Kristóf nővére megfogja. Odaadja fivérének. Karika van a lábán! — Ugyanezt egyszerre látjuk a színpadon, meg a vásznon is.)

11. Kolumbusz Kristóf a Föld másik végén

MAGYARÁZÓ Kolumbusz Kristóf elment hát.

KÓRUS Kolumbusz Kristóf elment! Útra kelt! Útra kelt! Útra kelt! Isten veled Génova! Isten veled szülői ház!... Útra kelt!

KOLUMBUSZ I. Elmentem és többé nem látlak titeket! Isten veled anyám! Isten veled, földövezte tenger! Üdvözöllek, Nyugat végételen horizontja! Üdvözöllek, Óceán! Szellőidet beszívni, ó de jó! Milyen jó veled lenni, téged érezni az arcokban, a lábam alatt! Megyek, amilyen messze csak mehetek! Megyek még addig is, ameddig menni nem lehet. Nyugat felé, a legparányibb kőhalmon is, hadd legyek ott. *(Egy követ hajít Nyugat felé.)*

MAGYARÁZÓ Íme: Kolumbusz Kristóf az Azóri szigeteken.

KÓRUS Íme: Kolumbusz Kristóf az Azóri szigeteken.

MAGYARÁZÓ A parton hajóroncsot talál. A roncs mellett haldokló vén tengerész hever.

KÓRUS A roncs mellett haldokló vén tengerész hever.

(A színpadra nerekidák hozák be a haldokló vén tengerészt. Atkarolja a hajóorr csúcsát, amelyhez oda van kötve.)

KOLUMBUSZ II. Emlékszem! Emlékszem! Vén tengerész volt. Teste elcsigázott s már haldokolt. Ugy találtunk rá egy hajóroncs mellett. Eszenél sem volt már egészen. Az Azóri szigetek táján találtunk rá, jó messze nyugatra már.

FÉL-KORUS Amit szigetnek nezett, fújtató bálna volt csupán.

KOLUMBUSZ I. Tengerész! Tengerész! Felelj nekem! Mit láttál? Miféle újat abból a másik világból? Igaz-e, hogy arra, Nyugat felé, föld van?

FÉL-KORUS Légy emberséggel, ne faggasd, nem látod, hogy a végét járja!?

KOLUMBUSZ I. Mit érdekel, hogy meghal. Csak feleljen! Tengerek fia! mit láttál? Figyej rám! Felelj nekem! Igaz-e, hogy van ott egy másik világ? Igaz-e, hogy van ott egy másik világ? Igaz-e, hogy ott, Nyugat fele, másik föld is van?

KORUS Tengerek fia! Figyelj már! Felelj hát! Mit érdekel, hogy meghal, csak feleljen! Tengerek fia! Figyelj rám, felelj nekem! Hallottál engem? Igaz-e, hogy van ott egy másik világ? Igaz-e, hogy ott, Nyugat felé, másik föld is van?

FÉL-KORUS Amit szigetnek nézett, fújtató bálna volt csupán.

MASIK FELKÓRUS Amit szigetnek nézett, Jasconius hala volt, amelyre Szent Brandan templomot épített.

FÉLKÓRUS A világ nyugati felen a boldogok lakják az aranyszigeteket.

MASIK FELKÓRUS Nyugatra mind! Arany van ott! Nyugatra mind, túl a vén Atlasz sirján, túl Herkules oszlopain. Az arany és a bor országa int felétek!

FÉLKÓRUS Szent Brandán az Óceán közepén misézik az üvegkatedrálisban.

MASIK FELKÓRUS Nyugatra mind! Aranyat rejt ott a föld! Nyugatra mind, a föld ott zöld és vörös. Neve: Antilia. Nyugatra mind! Aranyat rejt ott a föld.

FÉLKÓRUS Amit szigetnek nézett, fújtató bálna volt csupán.

(Az egész jelenet alatt a színpadon lévő Kolumbusz I. möhön hajol a tengerész fölé és igyekszik életre kelteni. Kettejük feje látszik a vásznon. A tengerész meghal. Kolumbusz I. elengedi a holttestet.)

KOLUMBUSZ I. Föld van arra, ott Nyugat felé! Föld van arra, ott, Nyugat felé!

12. Kolumbusz Kristóf és a hitelezők

MAGYARÁZÓ Kolumbusz Kristóf Lisszabonba érkezik. Tervei mindenhol kételyt és gúnyt fakasztanak. Üzletbe fog. Hajózási vállalkozásokban vesz részt. Megnősül. De az üzlet rosszul megy. Fellelése hozományát feléli. Ime: a lisszaboni Kereskedelmi Kamara előtt, ahová hitelezői megidéztették.

KOLUMBUSZ I. *(Egyedül van. Az ablak előtt áll. Az Óceánt nézi és a lenyugvó nap vízre vetődő aranyos sugarait.)* Milyen szép a tenger! Milyen nagyszerű érzés két karomba ölelni a gömbölyű Földet! Milyen szép az út, arra Nyugat felé! Minden aranyát nekem kínálja, hogy bele süllyesszem a kezem! Ah, meddig késem még követni e hívogató napsugarakat? Ahelyett, hogy nyomorúságosan bolyongok kikötőből kikötőbe csekély hasznot csipegetve, erre meg arra, mint a tenger kóbor madarai, mikor lépek már rá egye-

nesen e felséges útra? Mikor érem el végre az indiákat? Mikor taposom már ama földet e biborszőnyeg másik végén, mit a lenyugvó nap terít lábam elé?

1. GITÁROS (az ablak alatt) Krrr! Kolumbusz Kristóf! Kolumbusz Kristóf! A tenger meghódítója! Kolumbusz Kristóf. Kolumbusz Kristóf, a Napnak fészekrablója!
2. GITÁROS Huhu! Huhu! Krukru! Krukru! Kolumbusz Kristóf, kincstárnoka a lenyugvó nap minden kincsének! Aranytól és drágakövektől csillogó Kolumbusz Kristóf! Fizetéseképtelen! Csődbement! Tönkrement! Fizesd meg, amivel tartozol, genovai! Adós fizess, adós fizess, adós fizess! Fizess, Kolumbusz Kristóf!
3. GITÁROS Huhu! Krukru! Krukru! Krukru! Krukru! Sok víz van az Óceánban. Jobb lenne otthon maradni az ósdi könyvek és térképek mellett. Jobb lenne inkább másokat küldeni a tengerre. Jobb lenne inkább otthon csendben csipegetni az após aranyát! Ej, ej! Kolumbusz Kristóf! A galambok nem kacsák! Jobb lenne otthon maradni, ahogy a hímgalamb a párja mellett.

1. HITELEZŐ Fizesd meg, amivel tartozol, Kolumbusz Kristóf.

2. HITELEZŐ Fizesd meg, amivel tartozol, Kolumbusz Kristóf.

3. HITELEZŐ Fizesd meg, amivel tartozol, Kolumbusz Kristóf.

KOLUMBUSZ I. A pénz... Nem a pénz hiányzik nekem!

1. HITELEZŐ Fizesd meg, amivel tartozol, Kolumbusz Kristóf.

2. HITELEZŐ Fizesd meg, amivel tartozol, Kolumbusz Kristóf.

3. HITELEZŐ Fizesd meg, amivel tartozol, Kolumbusz Kristóf.

KÓRUS Fizess, fizess, fizess, Kolumbusz Kristóf!

KOLUMBUSZ I. Nem adhatok pénzt nektek, én csak aranyat adhatok nektek. A lenyugvó nap minden aranyát nektek adom!

A HITELEZŐK Bolond! Bolond! Bolond!

(A Kórus nevetni és hurrogni kezd, előbb csak halkán, később sistergőn kitörve, de nem nagy zajjal.)

KOLUMBUSZ I. Hogy bolond voltam-e vagy sem, erről volt szó, nem másról. Minden tervem készen volt. Íme: a nagy pisai tudós biztató levelei. Íme: a két palosi tengerész közjegyző által hitelesített vallomása. Ebben lehet minden reményetek, hogy a pénzeteket viszontlássátok. Spanyolország királya éppen most hódítja meg Granadát. Féltekeny a fivérére, a portugálra, aki már-már kivette hálóját a tengerre. Nem a portugál fog segíteni nekem. Levelem is van Szent Ferentztől a spanyol királyhoz. Ugyan mit kockáztat, ha ilyen hatalmas vállalkozáshoz egy kevéske pénzt ad? Ugyan mit kockáztat, ha néhány nyomorúságos hajót átad nekem? Erről van szó s nem másról. Íme az egyetlen remény, hogy visszakapjátok a pénzeteket. És éppen ezért, még ti adtok nekem pénzt s nem én tinektek.

1. HITELEZŐ Nehéz dolog! Nehéz dolog! Egyetlen reményünk, ha megpróbáljuk. Nehéz, nehéz dolog! De jobb egy kis áldozatot hozni, mintsem mindent elveszíteni!

2. HITELEZŐ Nehéz dolog! Nehéz dolog! Megint pénzt! Megint, megint csak pénzt! De jobb egy kis áldozatot hozni, mintsem mindent elveszíteni.

3. HITELEZŐ Nagyon kevés a remény. Kevés, nagyon kevés a remény, de mégis van egy kicsi remény. Megmondom nektek, hogy mit gondolok: jobb egy kis áldozatot hozni, mintsem mindent elveszíteni.

KÓRUS *(mennydörögve)* Jobb egy kis áldozatot hozni, mintsem mindent elveszíteni. Huhu! Huhu! Rukru! Krukru! Ej, genovai! Egy kicsi galamb! Te többet tudsz, mint Lisszabon valamennyi tengerése. Rukru! Rukru! Fizesd meg, mivel tartozol! Fizess, fizess, Kolumbusz Kristóf!

13. Kolumbusz Kristóf ostrom alá veszi a királyt

MAGYARÁZÓ Íme: Kolumbusz Kristóf Spanyolországban. *(A Kórus-hoz.)* Ezek az urak itt udvaroncok, katonák, tudósok. Kérlek ti-teket, ha ti is úgy akarjátok, beszéljetelek helyettük ti.

KOLUMBUSZ I. Kihallgatást kérek Spanyolország királyától.

UDVARMESTER És mit kíván uram, Spanyolország királyától?

KOLUMBUSZ I. Nekem semmi kérni valóm Spanyolország királyától, inkább én adnék neki valamit.

UDVARMESTER A muzulmánt elkergettük, Granada meghódolt a Pireneusoktól Herkules oszlopáig minden Spanyolország királyáé, ki adhatna még valamit a spanyolok királyának?

KOLUMBUSZ I. En mondom, hogy Spanyolország nagyon kevés öfelségének.

(Az udvaroncok felhördülnek. Elfojtott nevetések is hallatszanak. „Micsoda szemtelenség! Ez bolond! Ah, a genovai! Rukru! A galamb! Kolumbusz Kristóf! Ez Kolumbusz, aki azért jött, hogy egy másik birodalmat is adjon a spanyolok királyának.”)

KOLUMBUSZ I. Mondom, hogy Spanyolország nagyon kevéske öfelségének.

UDVARMESTER És mije van, ami még Spanyolorzágnál is nagyobb, hogy öfelségének ajánlhatja?

KOLUMBUSZ I. Az egész földet ajánlom neki.

(Nem nagyon hangos, kibuggyanó nevetések, gúnyos vihogások és sugdosások. „Rukru! Rukru! Kolumbusz Kristóf! A zekéje lyukas, a harisnyája foltozott! És Kolumbusz Kristóf ajánlja fel a spanyolok királyának az egész földet!”)

UDVARMESTER A Föld az Istené!

KOLUMBUSZ I. Frigyre léptem az Isten Akaratával.

UDVARMESTER És hol a záloga ennek a szent frigynek?

KOLUMBUSZ I. *(a gyűrűt mutatja az ujján)* Ezt a gyűrűt egy galamb hozta nekem.

(A galamb megjelenik a vásznon.)

(Újabb nevetések. „Kolumbusz Kristóf! Kolumbusz Kristóf! Rukru! Íme a nagy Kolumbusz Kristóf; leszállt a híres galambdúcból!”)

FIATALEMBER Tartsd meg ezt a gyűrűt asszonyodnak, Kolumbusz Kristóf.

KOLUMBUSZ I. Ezzel a gyűrűvel eljegyzem az egész földet.

EGY TUDÓS Te vagy hát, akit Galamb Kristófnak hívnak?

KOLUMBUSZ I. Igen, én vagyok a Krisztust-hordozó galamb.

EGY TUDÓS Te vagy az, aki Nyugat felé hajózva el akarod érni az Indiákat?

KOLUMBUSZ I. Én vagyok az, aki küldtettem, hogy egyesítsem a Földet!

EGY TUDÓS A te hazád nem elég neked?

KOLUMBUSZ I. Nekem nincs más hazám, csak az Isten Földje!

(Mormogás.)

EGY TUDÓS Nincs-e vajon megírva, hogy elvész az, aki az Isten titkait fürkészi?

KOLUMBUSZ I. Általam maga az Isten indul az Isten nyomába.

EGY TUDÓS De a Föld nem gömbölyű ám.

KOLUMBUSZ I. És én azt mondom, hogy a Föld gömbölyű és tökéletes.

EGY TUDÓS Nem fél, hogy téved?

KOLUMBUSZ I. Az ember nem téved, ha a Nap irányát követi.

FIATALEMBER Ugye azt mondta, hogy az Indiákra akar eljutni?

KOLUMBUSZ I. Az Indiákra. És csak a kezemet kell kinyújtanom.

FIATALEMBER Hát az Indiák nem keletre van?

KOLUMBUSZ I. Igen; mögöttem van.

FIATALEMBER Ha keletre van, miért nyugat felé akarja megkeresni?

(*Nevetések és helyeslések a tömegből. „Nagyszerű! Igaza van!”*)

EGY TUDÓS Ez a fiatalember nagyon józanészű.

FIATALEMBER Ha Murciába akarok menni, nem keresem az utat Badajoz felé.

KÓRUS Kitűnő! Igaza van! Ez a fiatalember csupa józanész. Mit is mondott? Valamit mondott Murciával és Badajozsal kapcsolatban. A badajozsi kis parti hajócskát ajánlotta neki. A badajozsi parti hajócskát. Azt ajánlja, utazzék a badajozsi parti hajócskán! A badajozsi parti hajócska! Milyen mulatságos!

KOLUMBUSZ I. Azt kérem, hogy láthassam a spanyolok királyát.

UDVARMESTER Ófelsége államügyekkel van elfoglalva. Jöjjön később.

KOLUMBUSZ I. Én vagyok a galamb az ő kezében. Nyissa ki a kezét s útrakelek, és azokról az ismeretlen partokról magam hozok neki egy zöld gallyat.

UDVARMESTER Jöjjön inkább holnap.

KÓRUS Holnap! Holnap! Holnap! Manana! Manana! Manana! Tisztelet uraságodnak! Jöjj vissza holnap, Kolumbusz Kristóf!

(*Mind elmennek.*)

UDVARMESTER (*egyedül marad Kolumbusszal*) Van önnek pénze?

KOLUMBUSZ I. Igen, van egy kevés pénzem.

UDVARMESTER (*fuvolázva*) Hogy Ófelségét megláthassa, nehézségbe ütközik. Sok ajtó van itt. Nagyon sokat kell kinyitni, meg becsukni.

KOLUMBUSZ I. Ha tehetném, minden pénzemet önnek adnám.

UDVARMESTER (*egyre lágyabban és egyre jobban fuvolázva*) Ófelségének az egész földre érvényes királyi pecsétje igazán nem kerül sokba.

MAGYARÁZÓ (*a Vádlóhoz*) Szeretném tudni, miért csinálják ezt az elviselhetetlen zsvajt?

VÁDLÓ Kolumbusz Kristóf vajon nem azt mondta-e, hogy a Föld gömbölyű, mint valami alma?

MAGYARÁZÓ És?

VÁDLÓ Éppen megmutattam egy levelét a kollégáimnak, amelyben azt állítja, hogy a Föld körtealakú. Csupán fel kell mászni a szárán és máris megtaláljuk a földi Paradicsomot. Nevetséges!

14. Izabella és Szent Jakab

MAGYARÁZÓ Íme Izabella királyné, amint a kápolnában imádkozik Granada meghódítása után. Lelki szemei előtt az elmúlt hónapok eseményei kavargva vonulnak el.

(Valóban, a vásznon meglehetősen össze-vissza, többé-kevésbé sietve, ferdén vagy egyenesen rávetítve, tömegek, harcok, felvonulások töredékei és Granada meg Andalúzia egy-egy tájának részletei. És egyszer, kétszer, majd többször is e képek közé iktatva, az utolsó király meghódolása, a végre egyesített Spanyolország térképe és a végleg kiűzött mórok.)

IZABELLA És most, ó én Istenem, hogy teljesítettem feladatomat, nem igazságos, hogy tovább is éljek. Összeházasítottam Kasztiliát és Aragóniát, és a kettő együtt: én Aragónia és Ferdinánd Kasztília, visszaszereztük Spanyolországot, hogy neked adhassuk Uram. Vajon ez nem elegendő? Mit kívánsz még Uram? Vajon nincs-e itt az ideje, hogy engedelmeskedjem a lelkem és a testem mélyéből fakadó titkos hangnak, amely azt súgja: megérte az idő számodra, Izabella, Uradhoz költözni. (A vászonrész, amely előtt imádkozik, üvegablakká változik. Megjelenik rajta Szent Jakab hatalmas alakja. Feje fölött galamb.) ... Nem hallok semmi választ. Még azt a gyenge igent sem, amelyhez pedig már hozzászokott a szívem. (Halk moraj hallatszik a Kórusból, anélkül, hogy egyetlen kivehető hangot vagy szótagot is értenénk.) Nem hallok Uram. (A moraj erősödik. Még csak elmosódva hallani: Izabella! Izabella!) Beszélj Uram, hallgat a Te szolgád!

KÓRUS (Egyetlen hang, aláfestve a többiek morájával.) Izabella! Spanyolország királynéja! Vajon csupán érted, csupán a nemzetségedért, csak a te dicsőségedre adta neked Isten Spanyolországot?

IZABELLA Mik vagyunk mi és egész Spanyolország, ha nem csupán eszközök a Mindenható kezében?

KÓRUS Izabella! Szent Jakab beszél hozzád, Spanyolország patrónusa, János fivére és Zebedeus fia.

IZABELLA Hallgatlak.

KÓRUS Emlékszel-e még Las Navas-ra?

(Az üvegablakon, Szent Jakab mögött, homályosan kirajzolódik egy lovas, karddal a kezében.)

IZABELLA Emlékszem. Karddal a kezében te vágattál a spanyol seregek élén.

KÓRUS Jakab nemcsak katona, de zarándok is.

IZABELLA Tudom, és ismeri már egész Nyugat, Campostelláig, az Óceán partjáig, Szent Jakab útját.

KÓRUS Van még tovább is út a tengeren, Izabella! Izabella, vajon megállítana-e engem az Óceán?

IZABELLA Az Óceánon túl már csak a lenyugvó Nap van.

KÓRUS Amit Péter megtett, Jakab is megteheti. Már készülődöm is, miképp ő, hogy a tengeren járjak, melyre a nap sugarai szőnyeget. És te vagy az, aki a köpenyem csücskénél visszatartasz.

IZABELLA Hogyan tarthatnálak én vissza?

KÓRUS Izabella! Izabella! Az Óceán túlsó parján millió és millió ember vár engem.

IZABELLA Száraz lábbal kelsz át az Óceánon, mint egykor Mózes a Vörös Tengeren?

KÓRUS Ott, ahol a láb nem segít, segítenek a szárnyak. Ott, ahol a Las Navas-i paripa nem elég, ott elég lesz egy galamb!

IZABELLA Nem látok más galambot, csak azt ott a fejed fölött az üvegfestményen.

KÓRUS Hogyan? Vajon az Isten nem küldött-e neked egy galambot és egy Krisztushordozót?

IZABELLA Nem értem, mit akarsz mondani.

KÓRUS Izabella, hová lett a gyűrű az ujjadról?

IZABELLA Itt van az ujjamon a gyűrű, amit férjem adott nekem cserébe azért, amit én adtam neki.

KÓRUS Nem volt-e más gyűrűd is?

IZABELLA Emlékszem már! Gyermeek voltam még! Ah! Olyan szép volt a tenger, hogy szinte kedvem támadt belésszeretni. Igen, emlékszem arra a gyűrűre! Egy galamb lábára fűztem!

KÓRUS *(Egyre halkabban és elmosódva.)* És azóta nem is láttad azt a gyűrűt?

IZABELLA Nem láttam... De igen! Mégis! Az volt az; láttam!

KÓRUS Hol láttad meg újra?

IZABELLA Annak a szegény embernek az ujján, aki a minap jött hozzám esdekelve

KÓRUS És mi volt a neve annak a szegény embernek?

IZABELLA Kolumbusz Kristóf! Kolumbusz Kristófnak hívták! Kolumbusz Kristóf volt a neve!

15. Toborzás a hajókra

Cadix kikötője.

A háttérben árbócok, összekeveredett vitorlarudak és kötélcsomók, kis vitorlás bárkák, évülő hajók a dokkokban, mindenféle emelőgépek és lobogó zászlók. Az előtérben hordók, horgonyok, nagy csomó kötél, daruk, fűzőüstök. Jobbra is, balra is két nagy felírás. Az egyik egy nyersen bemázolt tábla. Rajta egzotikus, pálmafákkal borított tengerpart, amelyre papok és katonák vonulnak. A másik egy nagy, toborzást hirdető tábla.

ŐFELSÉGE

PÁRTFOGÁSÁVAL, KOLUMBUSZ KRISTÓF ADMIRÁLIS,
NYUGAT-INDIÁK ALKIRÁLYA,
CSODÁS UTAZÁSA ÉRDEKÉBEN FELHÍVÁSSAL FORDUL A
PALOSI MATRÓZOKHOZ;
JÖJJETEK!!!

A LA SANTA MARIA, A LA NINA ÉS A LA PINTA, E HÁROM KIPRÓBÁLT HAJÓ VÁR TITEKET. ÍRATKOZZATOK FEL MARTIN ALONSO PINZON ÉS VINCENT YUNEZ PINZON KAPITÁNYOKNÁL. NE ENGEDJÉTEK, HOGY AZ INDIÁK KINCSE A PORTUGÁLOKÉ LEGYEN! A NAPI BÉR HÁROM TALLÉR!

ASSZONYAITOKNAK ÉS GYERMEKEITEKNEK GONDJUKAT
VISELIK!

MINDEN TENGHERÉSZ FÖLDET KAP!!!
GYERTEK MIND A NYUGAT-INDIÁKRA!!!

A szín közepén, dobogófélén egy tiszt ül, aki beírja a jelentkezőket. Színes kikötői forgatag. Egy csapat katona, kereskedő és udvari ember ácsorog a hirdetmény előtt.

1. VALAKI Igaz, hogy Őfelsége támogatja a vállalkozást?
2. VALAKI Egy igazi uralkodónak néha kockázatokat is kell vállalni!
3. VALAKI Mit kockáztat? Három nyomorult hajót, huszonnégy matrózt és egy genovai szabó bőrét.

4. VALAKI Ófelsége a királyné kegyeibe fogadta ezt az idegent.
1. VALAKI És amíg egész Spanyolország erről a Kolumbusz Kristófról beszél, addig az adók emelkednek.
2. VALAKI A két Pinzon kitűnő hajós.
3. VALAKI Szavamra, mert hát mit lehet tudni, ötvenezer maravédit adtam ebbe az üzletbe.
4. VALAKI Én százezret. Vagyis, az apósomnak mondtam, hogy tegyen be ennyit.
5. VALAKI És palosi Don Almanzor kapott szerződést az ellátásukra. Az árui nem éppen elsőrangúak, de a felét hitelbe adta.
1. VALAKI Ebben a vállalkozásban csak hit és hitel van.
2. VALAKI Csak maga Kolumbusz hisz benne igazán. Hallottátok őt? Hatásosan tud beszélni. Még egy zekét is vettem a testvéremnek, aki, mint tűzmester, vele megy.
6. VALAKI Igaz, hogy a király admirálist csinált belőle?
7. VALAKI Nézzétek a hajózáslót! Üdv Monsignor Aseclatandónak Nyugat-Indiákon! Hátha van az a bizonyos Cocagne-i alkirályság és a hegyek a Holdban? *(Kiáltások a színpalak mögül: Helyet! Helyet!... Belép egy menet. Elöl alabárdosok, majd dobosok és síposok. Utána matrózok, váluken hatalmas vitorlarudak vitorlákkal és mentőfelszerelések. Mások hordókat görgetnek, bennük sózott hús, végül disznókat és a lábuknál fogva összekötözött kecskéket hoznak.)*
- EGY A NÉPBŐL Ki ez a hat alak, egyik a másik mögött?
1. VALAKI Ezeket a Pintára toborozták.
- EGY JELENTKEZŐ És miért tartják úgy a nadrágjukat a kezükkel?
2. VALAKI Hogy el ne szaladhasanak. Félő, hogy elszaladnak. Levágtak hát minden gombot és tartómadzagot a nadrágjukról.
- ELLENŐRZŐ TISZT Ezek az én carthagénai legényeim.
- A TOBORZÓ A városi börtön igazgatója egy piszkos török. Hat arany tallért kellett fizetnem értük. De merem állítani, ha egy kicsit kiporozzák őket, becsületére válnak az admirálisnak.
- A TISZT És az én sevillai megrendelésem?
- A TOBORZÓ Nem tudtam szót érteni a hóhérral.
- A HÓHÉR Fel kellett akasztanom. Pedig kár, mert kitűnő hajós volt, legbátrabb aki valaha is hajózott a rőtszakállúak ellen!
- A TISZT Ne felejtsem elmenni ma este a játékházba. A gazda ígért nekem valamit.

16. Az istenek felkavarják a tengert

MAGYARÁZÓ És most ideje, hogy megnézzük, mi történik Amerikában abban az időben, amikor végefelé közeledik a születése előtti hosszú éjszaka, és amikor a nap első sugarai érik, és amikor az egész emberiség keblére tér. Reszket a Föld! A bálványok oltárai repedeznek! Vitzliputzli arccal a földre zuhan! És íme: a vér és árnyék ijesztő istenei, ott helyben izgatottan összesereglettek, hogy lássák a hajók érkezését.

(A fantasztikus, félig rombadőlt épületekkel tarkított tengerparton, Amerika démonai, mexikói bálványok módjára öltözve, összegyűlnek.)

KISBÍRÓ Huiclipocslí!
HUICSLIPOCSLI Jelen!

KISBÍRÓ Kvetzalkoatl!
KVETZALKOATL Jelen!

KISBÍRÓ Tlalok!

TLALOK Jelen!

KISBÍRÓ Ixtlipetzlok!

IXTLIPETZLOK Jelen!

KISBÍRÓ Hol van Pancskanak?

IXTLIPETZLOK Azzal van elfoglalva, hogy a kisvillája végén egy nagy ködlepet tart, hogy megsüsse a jéghegyeket.

KISBÍRÓ Hol van Hikcsli-Horkcsli? Az ördög vinné el! Hogy a fenébe találtak neki ilyen nevet? *(Köp egyet.)*

IXTLIPETZLOK Elrontotta az iránytűt! Svábbogarat tett a lisztjűkbe! Kukacokat szórt a sózott marhahúsba! Megitta a vizüket! Megsavanyította a borukat! Egy kis fecskendővel lázat, örültséget, haragot és reménytelenséget oltott a matrózokba!

KISBÍRÓ Hazudsz! Hol láttad mindezt? Kolumbusz Kristóf még el sem indult!

IXTLIPETZLOK Mintha már meg is történt volna! Tudjátok, rossz a látásom, és csak egy kicsit látom előre a dolgokat.

KISBÍRÓ Hülye! Van-e valaki, aki jobban lát és meg tudja mondani, hogy mit csinál most Kolumbusz Kristóf?

KVETZALKOATL Tartsd a hátadat, Ixtlipetzlok! Hadd nézzek keresztül az esti csillagon. Hadd lássak jobban. *(Undorító lassúsággal mászik fel Ixtlipetzlok hátára.)* Na megvan! Látom a három hajót is útra készen.

KISBÍRÓ Mit csinálnak?

KVETZALKOATL A vezérhajón egy papot látok. Éppen befejezi a misét. Az oltáron egy papír van. A papírra minden tiszt és matróz a vérével írja rá a nevét, vagy keresztet tesz rá. Az ágyúk szólnak. A palosi Kormányzó eltávolodik tőlük a hajójával és nagy tollas kalapjával int búcsút a vállalkozóknak.
(Mindezt látni a vásznon is.)

TLALOK Ó jaj, jaj, jaj! Félek! Fázom és melegem is van! A fogam vacog!

IXTLIPETZLOK Kólikám van! Valami féreg rág a beleimben! Nagyon fáj!

1. DÉMON Ó be kényelmes volt az élet itt Amerikában a világ terem-
tése óta!

2. DÉMON Ha arra gondolok, hogy egy ostoba fedezi fel Amerikát és beleüti majd az orrát, anélkül, hogy tudná, mi az...?

3. DÉMON És te ott! Nap istene! Olyan vagy, mint akit megkopasz-
tottak.

HUICSLIPOCSLI Sajna! Amióta odaát nem kell sem Baál, sem Apollo, ide húzódtam Mexikóba, s olyan boldog voltam itt. Sajna! Sajna! Vége már a finom emberhús-lakomáknak! Sutba dobhatjuk már a nagy azték főzőüstöket! Milyen finomak is voltak a pihegő szívek, amiket a sziklán álló pap az áldozat melléből szakított ki. Jajaj! Milyen jó is volt a friss meleg vér! És mindez nem lesz többé!

KISBÍRÓ Mielőtt a mi Kolumbusz Kristófunk megérkezik, s mielőtt haza indulna, megindítom a máris munkára kész nagy gépezetet. Jöjjetek ide, jöjjetek Ti istenek: Észak és Dél valamennyi istene, jöjjetek! Gyökerek és ágak istenei! Hamu és sár istenei! Salétrom

és vörösréz istenei! Bórok és ammóniák! Láz és éhség istenei! Ide mind papagájcsőrű és tapírszájú barátaim! Ide, vulkánok szorgalmas fűtői! Kordillerák rengetői, ide mind! És ti, skorpiófarkúak, kezdjétek hát a szörnyű Antarktiszi örjítő táncát!

(A vásznon megjelenik valamennyi démonikus mitológiai alak nagy összevisszaságban.)

AZ ISTENEK Itt vagyunk! Hó! Nyekk! Nyekk!

KISBÍRÓ Adjátok ide azt a hajókötél-véget! A másik végét afrikai cimboráink tartják odalent. Készen vagytok? Emlékezzetek arra az időre, amikor szinte vajjá köpültük a tenger tejszínű tajtékait! Rám figyeljétek! Egyszerre és erővel!... Hó han! Hó han!

(Az istenek és a démonok mind megfogják a kötelet. Egyre gyorsabb és erősebb lendületbe jönnek. A kötelet iszonyú ráspoly és fűrész-szerű zaj közben vonják-húzzák. — „Hó han! Hó han! Hó han! Hó han!”)

KISBÍRÓ Megy már! Megy már! Még erősebben! Még jobban egyszerre!

AZ ISTENEK Hó han! Hó han! Hó han! Hó han! Hó han!

(A kötelet irtózatossal erővel húzzák és vonják. Előttük az egyik démon gongon üti a ritmust. Kis ördögöcskék ide-oda szaladgálnak és legyezőkkel hűsítik a kötélhúzókat. Mások meg időnként botokkal nagyokat húznak a lustálkodók háttára.)

FŐISTEN Zúdulj rájuk! Önts el őket! Marjad, harapjad! Dolgozd meg a gerincüket, az idegeiket, a jókedvüket! Rajta!... Zúdul már a tenger az Amazonasz torkolatától a Viharfokig. Az Óceán, akár a salátás tál! Akár a habzó, kifutó tej! Most meglátjuk majd, mit tehet Kolumbusz Kristóf úr a három nyomorúságos bárkájával!

17. Kolumbusz Kristóf és a matrózok

MAGYARÁZÓ Most a nagy jelenet következik. Az a híres jelenet, amikor a matrózok fellázadnak.

(Az egész jelenet alatt, aláfestve csendesebben vagy viharosan a Karban zúgás hallatszik, állandó, kiugró hangokkal keverve. Ezek a szavak, inkább érzelmek, a következő fogalmakra és képekre jelennek, aszerint, hogy elhangzanak-e vagy sem.)

KÓRUS A tenger! A tenger! A tenger! Mindig, mindig csak Nyugatra! Mindig ez a Nyugat felé fújó szél! Elpusztulunk mind! Soha nem térünk haza már! Kolumbusz Kristóf! Kolumbusz Kristóf! Mit kívánsz tőlünk? Miért hoztál magaddal minket? Miért akarsz elpusztítani minket? Torkig vagyunk! Haza akarunk menni! Kényszeríteni kell, hogy visszatérjünk! Megőrült! Örült! Örült! Kényszerítsük, hogy visszatérjünk! Áruló! Örült! Gyilkos! Mindig a tenger! Mindig a semmi! Többé már csak a Semmi van! Csak a Semmi van! Elveszünk a Semmi kellős közepén!

KOLUMBUSZ I. *(nagyadmirálisi ruhában tisztjei körében fogadja a matrózok küldöttségét)* Mit akarnak, uraim?

KÜLDÖTT A liszt már szinte elfogyott.

KOLUMBUSZ I. Egyenek sózott marhahúst.

KÜLDÖTT A sózott marha megromlott.

KOLUMBUSZ I. Nos, vigasztalásul igyanak egy kupa bort Spanyolország királynéjának egészségére.

KÜLDÖTT Nincs több borunk.

KOLUMBUSZ I. Akkor igyanak vizet.

KÜLDÖTT Nincs több vizünk.

KOLUMBUSZ I. Brávó! Ha nincs több víz, annál jobb, hogy nincs több szózott marha. Nem tudom, észrevették-e már, mennyire kimarja az ember nyelvét ez a quadalquiviri marhahús.

KÜLDÖTT A legénység azt mondja, hogy nem akar tovább hajózni.

KÓRUS A tenger! A tenger! A tenger!... stb.

KOLUMBUSZ I. Nem a legénység hajózik tovább, hanem a szél viszi őket előre.

KÜLDÖTT Éppen a szélről félnek.

KOLUMBUSZ I. Miért? Mióta csak elindultunk, a szél jó irányba fúj. Gyenge szellő, de egyre csak Nyugat felé fúj.

KÓRUS A tenger! A tenger! A tenger!... stb.

KÜLDÖTT Éppen ettől a szélről félnek.

KOLUMBUSZ I. Szent Kristóf, nagy pártfogóm! Lásd! e nehéztelműeket!

KÜLDÖTT A legénység haza akar menni!

KOLUMBUSZ I. Nehéz dolog! Nehéz! De mondd barátom, mit tennél az én helyemben?

KÜLDÖTT Összehívnam az öreg tengerészek tanácsát.

KOLUMBUSZ I. Úgy van! Amikor már nem tudnak mit tenni, mindig tanácsra ülnek össze... És azt mondod: elfogyott a víz?

KÜLDÖTT Talán egy csepp sincs már.

KOLUMBUSZ I. És nincs több bor, sem kétszersült, sem szózott marha?

KÜLDÖTT Már azokból is alig van.

KOLUMBUSZ I. És vér sincs már a palosi matrózok ereiben?

KÜLDÖTT Ez az, már a vér is kiszáradt belőlük. Félnék. Nem lehet bátorságuk Isten ellenében.

KOLUMBUSZ I. Tévednek, amikor azt mondják, hogy kiszáradt a vér ereikből.

KÜLDÖTT Már csak a tenger van mindenfelé!

KOLUMBUSZ I. És van még a vér! A vér! A vérral pecsételt fogadalom a papíron! Ha azt a vért visszaadhatnám nektek, visszaadnám adott szavakat is.

KÜLDÖTT Alázatosan kérünk uram, add vissza adott szavunkat.

KOLUMBUSZ I. Magyarázd meg, mitől féltek.

KÜLDÖTT Semmitől.

KOLUMBUSZ I. A Semmitől féltek?

KÜLDÖTT Átléptük azt a határt, amely után már nincsen határ, nincs már föld, elfogy a tenger is, ott már semmi sincs.

KOLUMBUSZ I. Nincs már semmi sem!... Hisz éppen az a jó. És íme, ezeket hívják tengerészeknek. Hát abból áll a tengerész élete, hogy mindig visszaforduljon, hogy a célját sose érje el? Ah! Bocsánatot kérek az Istentől, de ha nem az Ő akarata volt, ha nem küldetés az, amit nekem adott, igen, akkor szinte sainálni fogom, ha nemsokára meglátom a földet e hajó orráról. Kijelentem nektek, hogyha rajtam múlna, olyannyra szeretnék előrehaladni, amennyire a visszafordulás már lehetetlen! Ah, én sohasem fogok be telni ezzel a végtelen térséggel, ezzel a hatalmas síksággal! Mikor köthetek ki már végleg! Igen, kijelentem: ha csak rajtam múlna, sohasem látnátok meg a szárazföldet a hajóorrból!

KÜLDÖTT Össze kell hívni a parancsnokokat és az öreglegényeket.

KOLUMBUSZ I. És mit tudnak mondani a parancsnokok és az öreglegények?

KÜLDÖTT Azt mondanák, hogy nem szabad kísértetni az Istent. Azt mondanák, hogy vissza kell fordulni.

KOLUMBUSZ I. Mit mond Martin Alonso?

KÜLDÖTT Azt, hogy vissza kell fordulni.

KOLUMBUSZ I. És Martin Alonso ugy-e kipróbált tengerész?

KÜLDÖTT Martin Alonso igazi spanyol.

KOLUMBUSZ I. Nemcsak igazi spanyol, hanem kipróbált tengerész is, aki egész életét a tengeren töltötte. Nem holmi kontár és nem kalandor és nem is afféle asztali tengerész, aki a térképet sem ismeri és képtelen olvasni a csillagok állásából.

KÜLDÖTT Mi megbízunk Martin Alonsóban.

KOLUMBUSZ I. És Kolumbusz Kristóf ezek után kicsoda nektek? Örült, álmodozó, hontalan, megszállott, egy senki szabómester, matróz-kártoló? Látjátok, kinek a kezébe kerültetek!

KÜLDÖTT Megbízunk Martin Alonso Pinzonban.

KOLUMBUSZ I. Ti féltek, de ha tudnátok, ki vagyok én, még jobban félnétek!

KÜLDÖTT Madonna! Mi lehet még hátra?

KOLUMBUSZ I. Tegnap óta az iránytű megbolondult. Úgy pörög, mint valami kocka. Már Északot sem mutat.

KÜLDÖTT Ezt mondtam én is: már nincs semmi sem! Palosi Miasszonyunk könyörögj érettünk!

KOLUMBUSZ I. Nos, a tengerbe dobtam azt a nevetséges szerszámot.

KÜLDÖTT A tengerbe dobtad az iránytűt?

KOLUMBUSZ I. De megmaradt nekem a Nap!

KÜLDÖTT Admirális! Könyörgünk, fordítsd meg a hajókat és térjünk vissza!

KOLUMBUSZ I. Könyörögtök! Azt mondd-e hát, hogy ti mindnyájan, a parancsnokok és az öreglegények és a matrózok, mind egyek vagytok és mind úgy gondoljátok, hogy vissza kell fordulni?

KÜLDÖTT Vissza kell fordulni! Vissza, vissza kell fordulni!

KÓRUS A tenger! A tenger! A tenger!... stb.

KOLUMBUSZ I. Ki gátol meg benne, hogy visszaforduljatok? Csak én vagyok magam. Én vagyok, aki tovább akar haladni. Ki gátol meg benne, hogy a tengerbe dobjatok engem?

KÜLDÖTT *(térdre veti magát)* Admirális! Íme: térdre borulunk előtted! Könyörögve kérünk, térjünk vissza!

KOLUMBUSZ I. Nem szeretem, ha térdre borulnak előttem.

KÜLDÖTT Barátaim, térdre mind s úgy kérjük az Admirálist, hogy forduljunk vissza. *(Mindenki térdrehull.)* Forduljunk vissza! Vissza, vissza kell térnünk!

KÓRUS A tenger! A tenger! A tenger!... stb.

1. TISZT A teremtet ember nem arra született, hogy az iszonyú Sem-miben hajókázzon.

KOLUMBUSZ I. Barátaim, keljetek föl! *(Mindenki föláll.)* Nézlek titeket és mondhatom: mélységesen szánlak.

KÜLDÖTT *(sötéten, halkán)* Vissza kell fordulni!

KOLUMBUSZ I. Ismeritek-e az embert, akire a sorsotokat bízátok?

KÜLDÖTT Már éppen eléggé ismerjük.

KOLUMBUSZ I. Kutyak! Az életeteket, de az asszonyaitok és a kicsinyeitek életét is úgy tekintem, mint narancs héját.

KÜLDÖTT Köszönjük neked, uram.

KOLUMBUSZ I. Mind elpusztulhattok! Egyet sem akarok visszavinni közületek!

KÜLDÖTT Tudjuk.

KOLUMBUSZ I. De még többet mondok. Pusztuljatok el, szálljon reám minden átok, csak előbb érintsem azt a túlsó partot, amely felé a kezem nyújtom. Hálás leszek az Istennek!

KÜLDÖTT Veled együtt leszünk hálásak.

KOLUMBUSZ I. Igen; hálát kell adnunk, hogy velem eljöttetek és hogy soha többé vissza nem térünk.

KÜLDÖTT De mi vissza akarunk térni.

KOLUMBUSZ I. Szinte szánsalom ébred bennem, ha e siránczó gyermekereget hallgatom... Mondjátok: Spanyolország nem volt-e drága nektek?

KÜLDÖTT Uram, ne beszélj nekünk Spanyolországról.

KOLUMBUSZ I. Córdoba jéghideg, üdítő vize! Csak egy isten lenne méltó rá, hogy azzal hűtse magát palotájában! És mit szóltok Alcazar forrásaihoz? Hetven forrás buggyan Granadában, de egynek az íze sem hasonlít a másikéhoz!

KÜLDÖTT *(remegő hangon)* Uram, te a király képviselője vagy, de a mi türelmünknek is van határa és végül is kénytelen leszek ezzel a karddal átdöfni a tested.

KOLUMBUSZ I. Ó, Vega de Murcia dinnyéi! Ó Jaen gránátalmái! Ó Triana márványszemű szőlőfürtjei!

KÜLDÖTT *(kardot ránt)* Majd megkóstoltatom veled, te kutya mór, te genovai kecske!

KOLUMBUSZ I. Nekem nincs szükségem szőlőre, én jól érzem magam a szomjúság és a sózott marha paradicsomában is. Tedd vissza hüvelyébe kardodat, fiam.

KÜLDÖTT Hát vasból vagy te? Te nem éhezel és nem szomjazol, mint mi?

KOLUMBUSZ I. Én csak a tengerre szomjazom és csak az Isten Akaratára éhezem!

KÜLDÖTT Kegyetlen és szörnyű kezekbe kerültünk.

KOLUMBUSZ I. Mi lenne, ha ismernéd az embert, aki az én egyetlen mesterem? Én csak engedelmeskedem.

KÜLDÖTT Ki az?

KOLUMBUSZ I. Bár soha se ismertem volna meg ezt az igazságtalan és könyörtelen zsarnokot.

KÜLDÖTT Te minek nevezed őt?

KOLUMBUSZ I. Ah! Nagyon durva, és egy napon vádat emelek ellene az Isten előtt. Amikor még Génovában voltam, hiszed-e, hogy szívesebben maradtam volna otthon, az enyéim között? És amikor Lisszabonban voltam, hiszed-e, hogy igazán örültem drága asszonyom mosolyának és simogatásának? Az a valaki nem hagyott nyugtot nekem. Ó hajtott engem idáig!

KÜLDÖTT Ki az a könyörtelen ember?

KOLUMBUSZ I. *(ujjával a proscéniumon lévő Kolumbusz II.-re mutat)* A neve Kolumbusz Kristóf! Bevádolom majd az Isten színe előtt!

1. TISZT Uram, ahelyett hogy tréfálkoznál...

KOLUMBUSZ I. Nem tréfálok!

1. TISZT Ahelyett hogy tréfálnál, válaszolnod kellene annak az embernek, aki beszél veled mindnyájunk nevében.

KOLUMBUSZ I. Megtagadom a választ!

1. TISZT Kérünk téged, hogy ne keseríts minket a végletekig!

KOLUMBUSZ I. Megtagadom a választ!

1. TISZT Akkor nincs más hátra, mint ismertetni előtted a feltételeinket!

KOLUMBUSZ I. Hallgatom a feltételeket.

1. TISZT Három napot adunk neked.

KOLUMBUSZ I. És három napig korlátlan ura maradok a hajóknak?

1. TISZT Három napig még korlátlan ura maradsz a hajóknak.

KOLUMBUSZ I. Ennyi elég. És ha én vagyok a korlátlan úr, majd közlöm veletek parancsaimat... Mit mondtatok, mennyi ivóvíz maradt?

1. TISZT Fejenként és személyenként egy pohár egy hónapra.

KOLUMBUSZ I. Igyatok belőle, amennyit csak tudtok, a maradékot pedig öntsétek ki a halaknak. Hány hordó kétszersült és mennyi sózott marha maradt?

1. TISZT Ugyanannyi időre elegendő.

KOLUMBUSZ I. Bontsátok fel mind és adjátok oda a legénységnek!

1. TISZT Megtesszük, ha előbb jelt mutatsz nekünk!

KOLUMBUSZ I. Oda nézzetek!

(Ebben a pillanatban egy madár jelenik meg előbb a vásznon, majd a színpadon is.)

A LEGÉNYSEG Egy madár! Egy madár!

KÓRUS Egy madár! Egy madár! Egy galamb! Egy galamb!

KOLUMBUSZ I. „És a Földet víz borítá. És a galamb Noé felé szállt s zöld gallyat hozott a csőrében!”

EGY HANG (az árbockosárból) Föld!

(Mindenki a hajó orrába tülekszik. „Föld! Föld van előttünk! Föld! Föld! Föld! Föld!” Felzeng a Kórus.)

18. A megszabadító

MAGYARÁZÓ Amerika!

(Vagy amikor a függöny szétmegy, vagy amikor a forgószínpad megfordul, a háttérben, tüll mögött, egymásba fonódott pálmák, páfrány, indákon himbálózó majmok, rikácsoló papagájok, korhadó fákon üldögélő pelikánok. A szárazföld a kék tengerbe nyúló hatalmas emberi testhez hasonlít. Oldalt egy kolosszális, kétarcú fej emelkedik, egyik arca a tenger, másik a közönség felé fordulva. A fej köből vésett, szinte már romokban van, páfrány és mangófa nyílik rajta s körülötte hatalmas kígyó tekeredik.)

A vásznon megjelennek Kolumbusz Kristóf három hajójának vitorláit. Közelednek! A föld morájába, az erdő és a tenger félelmesen növekvő morájába, a szorongás és a remény morájába, még csak messziről beleszól a Te Deum dallama. A hajók egyre közelednek. Láng és füst csap fel belőlük, majd tompa águúdörrenés hallatszik. A legmagasabb árbocra Kasztília lobogója kúszik fel. Már közelebből hallatszik a Te Deum.

*Tibi Cherubim et Seraphim
incessabili voce proclamant:
Sanctus! Sanctus! Sanctus!*

Hallani már a matrózok diadalkiáltásait is!

(Folytatjuk.)

Galamb György fordítása

Az idei év tavasza óta az egyetemi és főiskolai hallgatók olyan megmozdulásnak vagyunk tanúi, Latinamerikától kezdve Északamerikán és Afrikán át Európáig, amelyet bizvást hasonlíthatunk toluarengeshez. Hol ebben, hol abban az országban vettek birtokba egyetemüket a fiatalok, vonultak ki tüntetni az utcára, emeltek barikádokat, szálltak szembe a karhatalommal. Nem egy helyen emberelekek és komoly anyagi értékek mentek veszendőbe. Miért mindez? Okkal merül fel a kérdés, hiszen nyilvánvaló, hogy a diákoknak ilyen világmeretű felkelése semmiképpen sem vag egybe a nemzedékek ütközésének megszokott modelljevel.

•

Az *Orientierung* május 18-i számában közreadta azt a szakvéleményt, amelyet *W. Ruf* és *M. Gugel* a német püspöki konferencia ele terjesztett. Hogy közelebről kik ezek a személyek: professzorok, egyetemi lelkesek vagy diákszervezetek vezetői — nem tűnik ki a szövegből. Megállapításaik azért is nagy figyelmet érdemelnek, mert bár szorosan a nyugatnémet viszonyokra vonatkoznak, messzemenően egyeznek a más országokban tapasztaltakkal.

Kifogásolják szerint a diákok azt az atyáskodó és tekintélyi szellemet, amely az egyetemek igazgatásában érvényesül. Mint kiskorú egyéneket s nem mint egy közösség tagjait kezeli őket. Egyedül a tanszékvezető tanárok határozzák meg a kutatások menetét és választják ki azok témáit. Az ő sajátos szempontjaiak szabják meg az utánpótlást, ami csak az alkalmazkodóknak, sőt a kifejezetten meghunyászkodóknak kedvez, szöges ellentétben az egyetemi oktatás tulajdonképpeni céljával, nevezetesen az önállóság, a kritikai érzék és a kezdeményező képesség fejlesztésével. A diákok úgy látják, hogy az egyetemek önkormányzata, szellemi és tudományos függetlensége napjainkra pusztuló látzattá vált. Ha történetek is bizonyos reformok, ezeket egyetemen kívüli erők, főleg katonai szervek s

azok az ipari és kereskedelmi csoportosulások kényszerítették ki, amelyek a kutatásokra szánt, de távolról sem elegendes állami juttatásokat egészítik ki. Az egyetemi és főiskolai intézetek így, nona elméletben államilag védett és állami eszközökkel fenntartott intézményei a szabad tudományos életnek, sok tekintetben gazdasági érdekszövetségek és vállalatok tanácsadói vagy megbízottai lettek. Ennek következtében a professzorok jelentős hányada csupán egy valamely szakkerdesre veti rá magát, mit sem törődve annak távolabbi kihatásaival és az általános problémákkal.

S éppen ez a most említett mozzanat az, ami elsősorban szembehelyezkedésre készíti a fiatalokat. Meggyőződésük ugyanis, hogy az egyetemnek mindenkor emberi értékek szolgálatában kell állnia, vagyis egyszerűen politikai intézménynek is kell lennie. A „tisztá tudományosság” elve elszigeteli a főiskolát a társadalomtól és tehetetlenségre kárhoztatja. Azok a tanárok, akik ellene vannak annak, vagy megtiltják, hogy a diákok politikai küldetést is tulajdonítsanak az egyetemnek, felelőtlenül lemondanak a kutatási eredmények bármiféle ellenőrzéséről és felhasználásukat szemlehungyva engedik át azoknak a hatalmi csoportoknak, amelyektől gyakran tudtukon kívül függenek. A diákok ezért követelik az egyetemi élet minden területén az együttrendelkezési jogot, mert felelősséget éreznek azért, hogy a jövőre irányuló tudattal egy folyvást humánusabb társadalom lelkiismeretévé válják az egyetem.

A szakvélemény szerzői ismételtelen utalnak arra a szerepre, amelyet a társadalomtudományokban való elmélyülés visz a diákság megmozdulásában. Idézem szó szerint: „Mint a kaliforniai Campus Berkelyben, ahonnan a mozgalom kiindult, a nyugatnémet diákok is mindenekelőtt *Marx* műveit tanulmányozzák, és pedig immár nem tisztán akadémikus érdeklődéssel, s már nem is egy dogmatikus antikommunizmus szemüvegén át. Elfogulatlanul felismerik bennük

azokat a szemléletmódokat, kritériumokat és követelményeket, amelyekkel a saját társadalmi környezetüket elemezhetik. Így természetesen nagyon gyorsan rá kell jönniök azokra az eltérésekre, amelyek egyfelől az elméletek, az ő demokratikus és szociális törekvéseik, másfelől a társadalmi valóság között tátonganak. Ez a magyarázata annak, hogy a szocialista német diákszövetség (*Sozialistischer Deutscher Studentenbund*), noha csak mintegy kétezer beiratkozott tagja van, az összes diákok legalább egyharmadának támogatására vagy legalábbis rokonszenvére számíthat."

A diákság balszárnya hangsúlyosan mutat rá arra, hogy a bonni alkotmány szociális és demokratikus tételei — így a termelési eszközök társadalmazásának lehetősége, vagy az a tétel, hogy a magántulajdont kötelezettségek terhelik a közösséggel szemben — hamarosan belefulladásba abba a merev és minden szociális követelést gyanúval néző szembenállásba, amely a Kelet irányában alakult ki. Ennek nyomán a Német Szövetségi Köztársaság igazi alkotmányossága az 50-es években növekvően liberális-kapitalisztikus jelleget öltött, azaz gyakorlatilag az lett az alaptétele, hogy a formális jogegyenlőség alapján az állam és a társadalom nyugodtan ráhagyatkozhat az erők és érdekek szabad játékára, mert ami életerős és helyes, az úgyis utat tör magának. A diákok, de neves társadalomtudósok is azt felelik erre, hogy ez a társadalmi valóság semmiképpen sem biztosítja a kilátások igazi azonosságát, hanem csupán azok javára szól, akik máris urai a politikának és a gazdaságnak. Így fejlődött ki az érdekeknek, a szövetkezőseknek és az állami csúcs-bürokráciának az az ellenőrizetlen névtelen birodalma, amelyben minden lényeges döntés már régen megtörtént, még mielőtt a parlament tárgyalta volna róluk. A „nagy koalíció”, vagyis a két vezető pártnak, a kereszténydemokraták és a szocialdemokraták pártjának együttes kormányzása megszüntette a régebbi ellenzéki párt végezte amúgyis gyenge ellenőrzést. Egyik oka az annak, hogy a diákok elutasítják és tiltakoznak a „szükség törvények” ellen, amelyek fontos alapjogokat kor-

látoznak és külső háborús veszély nélkül is feljogosítják a szövetségi kormányt, hogy olyan szabadságkorlátozó rendszabályokhoz nyúljon, amelyeket nem engedett meg eddig az alkotmány. Mindezek a mozzanatok parlamenten kívüli ellenzékké tették a diákságot. Parlamenten kívülivé azért, mert meggyőződésük, hogy a parlament már nem tesz eleget kritikai és ellenőrző feladatának, mi több, az adott körülmények között nem is tud már eleget tenni.

*

A diákok megmozdulásának tehát Nyugatnémetországban is lényegesen társadalomkritikai célzata van. Még erősebben jutott ez kifejezésre Franciaországban, ahol a diákoknak egyenesen forradalmi felkeléséről beszélhetünk. Méltán emeli ki *Karl Fürber*, a *Christ in der Gegenwart* főszerkesztője, lapjának június 9-i számában, hogy a párizsi diákok nem a Tuileriákat ostromolták meg, mint a girondisták 1792-ben, vagy a kommunárdok 1871-ben, hanem a tözsde ellen indultak rohamra és azt gyújtották föl, mint a kapitalizmus fellegetvárát.

Az eseményeket összefoglalva a *Témoignage Chrétien* mindenekelőtt arra emlékeztet május 16-i számában, hogy Franciaországban a hatalom gyakorlói is régen elismerték valamilyen egyetemi reform szükségét. Próbálták is korszerűsíteni az igazgatást és a tanulmányi rendet. A diákok szerint azonban az igazi probléma nem az, hogy a felsőoktatás miként alkalmazkodjék a társadalom szükségleteihez, mert erre csak akkor kerülhet sor, ha előbb már alapjaiban megváltoztatták azt a társadalmat, amelynek igényeit figyelembe lehet venni. A jelenlegi egyetem ugyanis kulturális, gazdasági és szociális síkon visszatükrözi annak a burzsoá társadalomnak ellenmondásait, amelyet ideológiai és kulturális tartalmával együtt vissza kell utasítani. „Amit mi akarunk, annak a burzsoá egyetemnek a ledöntése, amelyben dolgozunk” — ez a kijelentés hangzott el a legkülönbözőbb formákban a tüntetések során. „Mihelyt újból elfoglalhatjuk az egyetemet — szólít egyik röpiratuk —, meg kell vitat-

nunk azokat a problémákat, amelyek a mieink: a diákok és a munkások együttes küzdelme, az oktatás ideológiai tartalma, az egyetem szaktudományos és kulturális szerepe, az egyetemi hatóság összetétele." A legfőbb feladat — jelentették ki a Sorbonne hallgatói — az egyetem kritikája, utána a társadalom kritikája, majd pedig azok az akciók, amelyek a kívánt átalakulást szolgálják.

Nem kétséges, hogy a francia diákok körében is különböző csoportok vannak, amelyek más és más követelésekkel álltak elő. Amiben mégis a legnagyobb egyetértés mutatkozik — olvassuk a cikkben —, az a kívánság, hogy az egyetem „kritikus egyetem” legyen, tehát semmiféle ismeretágbán se tanúsítson érdektelenséget a politikai élet iránt; az egyetem kimagasló hivatása, hogy az egész társadalomra vonatkozóan jelölje meg a folyvást emelkedő követelményeket és ösztönözzön azok megvalósítására.

„Végeredményben arról van szó, hogy a diákok perbe vontak egy társadalmat, amely a jólétet csak néhány kiváltságosnak biztosítja” — írja május 23-i vezércikkében *Georges Montaron*, a *Témoignage Chrétien* főszerkesztője. „A keresztényeknek nem szabad megriadniuk ettől a mozgalomtól. Ellenkezően, örvendeniük kell. Amit észlelünk, az emberiség megújodása, azoknak az embereknek testvéri összefogása, kik humanusabb és szolidárisabb társadalmat építenek.”

A *Pax Romana* folyóirata, a *Convergence* idei 2. számában *Suhari* írását közli, aki úgy köszönti a fellázadt diákokat, mint akik „csatlakoztak a próféták karához”. „Ezek a diákok — folytatja *Suhari* — jobban, mint az előző nemzedékek bármikor, átérzik és hirdetik a változások szükségét. Az egyetem nem maradhat tovább elefántcsonttorony, ahol kevésbé gyakorlati emberek elméleti részletkérdésekbe merülnek bele. A diákok az emberiség szolgálatára kötelezik el magukat, nem moralizálással és szeretetművekkel, ami immár idejét múlta, hanem a társadalom totális átalakulásának igényével és szorgalmazásával.”

Ugyanennek a folyóiratnak szerkesztőségi cikke abban látja az elmúlt hónapok diákfelkeléseinek jelentőségét, hogy a diákok kinyilvánították: befolyást kívánnak gyakorolni a nagypolitikára és a saját jövőjükre. Fontos megállapítása a cikknek, hogy politikailag a vietnami háború jobban egységesítette világszerte az egyetemek és főiskolák hallgatóit, mint minden más történelmi esemény. „Az ember alapvető jogainak megsértése: a vietnami háború, a délafrikai és rhodéziai faji elkülönítés, a görög katonai államcsíny, a személyi és akadémiai szabadság megszorítása Spanyolországban és Portugáliában — mindez ott szerepel szinte valamennyi diákfelkelés okai között.” S hozzáfűzi a cikk: „Először a történelemben kormányok, egyetemek és a közönség szemben találták magukat egy olyan egységes diákmegmozdulással, amelyen még soha nem fordult elő.”

Több okból is kényes helyzete miatt sokatmondó tárgyilagossággal foglalkozik a kérdéssel a Szentszékhez közelálló *La Civiltà Cattolica* folyóirat június 1-i számának szerkesztőségi cikke, amelyet bő kivonatokban s többnyire szószerinti fordításban ismertetek.

Az egyetemi és főiskolai fiatalság — állapítja meg a cikk — „ez ellen a társadalom ellen” tiltakozik, ennek a társadalomnak gyökeres megváltoztatását követeli. A fiatalok sok oldalról vitatják és támadják társadalmunkat, annak szociális, politikai és gazdasági szerkezeit. Mindenekelőtt mélységesen igazságtalannak tartják a jelenlegi társadalmat, éspedig a társadalmi osztályok között lévő egyenlőtlenségek miatt, mikoris egyes osztályok arra vannak kárhoztatva, hogy örökösen megmaradjanak a kulturális és gazdasági, s ebből folyóan társadalmi alsóbbrendűség feltételei között. A mi társadalmunk — állítják a fiatalok egyes csoportjai, amelyek a marxizmusból merítenek ösztönzést anélkül, hogy mindig marxisták lennének —, olyan módon épül fel, amely szükségszerűen megkívánja, hogy egyes osztályok főleg kulturális alsóbbrendűségben legyenek, mert így zsákmányolhatja ki legjobban

őket. A mai társadalom szerintük a kapitalista kizsákmányoláson alapszik. Amit szét kell zúzni, az a jelenlegi társadalom kapitalista szervezete, amelyből minden rossz ered. A közoktatást is, különösen egyetemi szinten, azért támadják, mert a hatalmon lévők abból a célból és úgy szervezték meg, hogy a legalkalmasabban szolgálja a társadalom kapitalista berendezkedését. A cél a technikai határszosság, aminek nyomán az egyén eszéke lez az anyagi jólét keresésének, nem fejlődhet tehát szabadon.

A valóság az, állítják a fiatalok, hogy a jelen társadalom nem ismeri és nem mozdítja elő a szabadságot. Minden a tekintély ír elő benne, a tekintélyi elv uralkodik minden vonatkozásban. A demokrácia, amelyről annyit beszélnek, csupán névleg létezik. Végeredményben ugyanis a demokrácia az összesek részvételét jelenti a hatalomban, a közösség döntéseiben. Ezzel szemben a mai társadalomban a döntéseket kevesek hozzák, néhány „báró”, akár politikai, akár ipari, akár egyetemi téren. A fiatalok úgy érzik, hogy az ő legsajátosabb területükön is ki vannak zárva minden döntésből, még azokból is, amelyek közvetlenül érintik őket, mint a tanulmányi menet és a tanulmányi anyag megválogatása. Mindenek fölött pedig azt kifogásolják, hogy rins igazában helyük a mai társadalomban, nemcsak azért, mert például Olaszországban csak 21—25 éves korukban vehetnek részt a politikai választásokban, hanem mert a társadalom nem készíti elő őket kellőképpen a választott hivatásukra, sem nem biztosítja elhelyezkedésüket és jövőjüket. Azok a fiatalok, akik diplomával kilépnek a főiskolákról, zárt ajtókra találnak, amikor első elhelyezkedésüket keresik; hallatlan erőfeszítések árán kénytelenek megélhetést találni, közben értékes esztendőket vesztenek el olyan foglalkozásokban, amelyekben nem hasznosíthatják szerzett tudásukat.

Ezenkívül a mai társadalom, hangoztatják a fiatalok, nem lehet meg anélkül, hogy ne robbantson ki háborúkat. Vietnammak ebből a szempontból szimbolikus jelentősége van szemükben. A kizsákmányoló és imperialista kapitalizmus — mondják — háborúban nyer kifejezést és hábo-

rúval védi magát, hol olyan nyílt és kegyetlen agresszióval, mint Vietnamban, hol pedig atomos és veronast kerülo mestertevedésekkel, mint Latin-amerikában.

Ime, ezért lázadnak fel a jelenlegi társadalom ellen: békét akarnak, olyan világban akarnak élni, amelyben mindenki — faji, kulturális, vallási megkülönböztetés nélkül — testvére egymásnak, és testvérek, azaz egyenlők és összetartozónak tekintik egymást. Vegül a fiatalok társadalomunk szemere hányják, hogy üres, nincsenek eszményei, keptelen olyan célokat kituzni, amelyek megérdemlik, hogy az ember küzdjön és eljen érük. A mai társadalom nem juttat felszínre mas értékeket, mint a folyvást nagyobb anyagi jóletet. Nézetük szerint ez az elapoosott, önelégült, magaba zárközott társadalom, amely csak társadagsosan szerzett jólétet örököl, ezert mas kontinensek éhezö szegényeinek segélykiáltásaival és szorongásaival szemben. Innen az a radikalizmus, amely napjaink ifjúsági forradalmat szítja, innen mindannak ketsegevonása, ami létezik.

Ezzel az erőszakos és keserü tiltakozással szemben a „nagyok” kétféle magatartást tanúsíthatnak. Az egyik, hogy hamis „megfiatalodást” színlelve a fiatalok oldalára állnak, helyeslik és bátorítják tiltakozásaikat akkor is, ha ezek demagógiában nyilvánulnak meg. A fiatalok természetesen nem nagyon bíznak ebben a „fiataloskodásban”, amely nem annyira rokonszenvet fejez ki irányukban, mint inkább azt az óhajt, hogy ne tünjenek fel előttük „túlhaladottnak”. A másik magatartás az elzárkózásé és a megrovásé, mikoris a fiatalokat azzal vádolják, hogy nem akarnak dolgozni és küzdeni úgy, mint az idősebbek cselekedték.

A mi nézetünk szerint — fejezi be a *Civiltà Cattolica* — a fiatalok lázadásának nagyonis gondolkodóba kell ejtenie a „nagyokat”. Azok a problémák ugyanis, amelyeket felvetnek, fölöttébb reálisak. Nem engedhetjük át magukat kényelmes szkepticizmusnak, abban a meggyöződésben, hogy semmit sem kell változtatni, mint-hogy a dolgok mindig ekként folytak. Párbeszédre van szükség a fiatalok és az idősebbek között. Ezt a párbeszédet azonban atyáskodás nélkül kell

végezni, számotvetve a mai fiatalok lényegesen korábbi érettségével, ami szabadságuk tiszteletbentartását, ítéleteik és javaslataik komoly meghallgatását követeli. A fiataloknak jogos az a kívánságuk, hogy újítsuk meg a társadalmat. El kell viszont kerülni, hogy azokkal az értékekkel együtt, amelyeket valóban el kell ejteni, miután már nem érvényesek, veszendőbe menjenek már megszerzett hiteles értékek is. Az idősebbek legsürgősebb feladata, hogy új és igaz eszményeket tűzzenek a fiatalok elé. Annyi bizonyos, hogy a jóléti társadalom a maga laposságával és önelégültségével nem lelkesítheti őket. De

mik legyenek ezek az eszmények? Erre a kérdésre, sajnos, a felnőttek nem tudtak még úgy válaszolni, ahogyan kellett volna.

A *Civiltà Cattolica* mindenestre utal XXIII. János és VI. Pál pápák megnyilatkozásaira, amelyek két nagy és értékes eszményt föltétlenül tartalmaznak. Az egyik a béke építése, egy testvéri világ teremtmése, amely a megértést és a szeretetet valósítja meg az emberek között. A másik a fejlődő országok haladásának munkálása, küzdve az éhség, a betegség, a tudatlanság és mindaz ellen, ami lealacsonyítja és veszélyezteti az emberi méltóságot.

A KIS ÚT

A vasárnap megszentelésével kapcsolatban sok lelkiismereti kétség merül fel manapság. Átmeneti korban élünk, amikor az ünneplés erkölcs-tana is alakulóban van. Apáink hittankönyvei például különbséget tettek „szolgai munkák” és szabad emberhez illő munkák között. Az utóbbiakat megengedték a kötelező ünnepnapokon, míg az előzőket olyankorra tilosnak nyilvánították, mégpedig mindenkinek: foglalkozásra és társadalmi állásra való tekintet nélkül. Szolgai munkának számított a földmívelés, műhely- vagy bányamunka és általában mindaz, amit a görög-római ókor rabszolgákkal végeztetett a legszívesebben. A „szolgai” elnevezés miatt nincs mit szégyenkeznünk, sőt ellenkezőleg, büszkéek lehetünk arra a roppant társadalmi küldetésre, amelyet a kereszténység e munkák ünnepi tilalmával betöltött. A dolgozó ember méltóságát védte mindenütt, ahová csak kiterjedt befolyása. Hét-ről hétre, vagy akár még gyakrabban is, biztosította a tömegek számára a megpihenés, az eszmélés, a nyugodt családi kör és a közös istentisztelés értékeit. Nemcsak minden vasárnap, hanem a reformációig — sőt katolikus jellegű országokban a felvilágosodás koráig — az esztendő minden harmadik-negyedik napja átlagban munkaszünetes ünnep volt. Hogy mit

(A VASÁRNAP MEGSZENTELÉSE)

jelentett mindez az urasági földék és a nagyműhelyek robotjának világában, azt ma már elképzelni is alig tudjuk. Kegyeletes emlékezéssel gondoljunk tehát vissza a „szolgai” munkák régi tilalmára, még ha helyében manapság már csak a „köznapi munkák” tilalmáról beszél is a korszerű hitoktatás.

Nem pusztán csak egy jobban hangzó kifejezésről van itt szó, hanem inkább egészen újszerű látásmódról. A farizeusi felszínesség maradványait kívánjuk elkerülni általa és az éltető szellemet segíteni a lélekölő betűrágás helyébe. Ma tehát már nem azt tanítjuk, hogy ásni tilos, de írni szabad, mert az egyik a rabszolgák munkája, a másik a szabad embereké. Nem mondjuk, hogy tilos követ farragni vagy harisnyát kötni, de szabad a márványszobrot kidolgozni vagy csipkét verni, mert a két előző csak iparosmunka, míg a két utóbbi már művészi tevékenység. Isten nem fogalmi bűjőcska-játékot vár értelmes teremtményeitől, hanem ésszerű hódolatot kíván tőlük. A különböztetés nyitját nem egyszerűen a munka fizikai lefolyásában kell keresnünk, hanem inkább az egész helyzetnek az ünnep értelmével való egybevetésében.

Az ünnep arra való, hogy Istent közösségben tisztelhessük, lelkünket a

hétköznapok taposó malmából a szellemi foglalkozás és a szabadság légkörébe emelhessük, testünket felüldítsük, és a családi egybetartozást ápoljuk. Ami ezek ellenére jár, az a többé-kevésbé bűnös „köznap” elfoglaltság. Így például a valóban üdvös változatosság számba menő kertészkedés esetében, amelyből esetleg a család apraja nagyja együtt veszi ki a részét, még akkor sincs szó bűnről, ha a foglalatosság tovább tart két óránál, amelyen túl a régiek már halálos bűnről beszéltek. Ha a kötés-horgolás idegnyugtató dolog, vagy éppen a szellemi frissesség ébrentartója nagymama számára, aki esetleg beszélget is közben, vagy rádiót hallgat: tegye csak nyugodt lelkiismerettel! Nem kell feltétlenül a szegények számára dolgoznia, mint a régi moralisták: ilyen esetben megkívánták tőle. A bérért végzett írógépelés viszont többnyire nagyon is idegemésztő versenyfutás az óramutatóval, és az embert nagyon is visszanyomja a hétköznapba. Nehezen fér össze tehát az ünnepnap megszentelésével, noha az egykori kézikönyvek az írást — még pénzért is — a szabad ember foglalkozásának tekintették.

Persze a szükség törvényt bont. Az ünneplés törvénye nem kötelez minden áron. Előfordulhat tehát, hogy éppen vasárnaponként épül a leendő családi otthon, mert máskor nincs hozzá se erőnk, se időnk. Így persze jórészen kárt vall az ünnep értelme. Igyekeznünk kell, hogy a kár minél kisebb legyen, hiszen az ünnep éppúgy az emberért van (v. ö. Márk 2, 27), mint a házépítés. Mind a kettő a mi érdekünk. Nem pusztán a misehallgatás lehetőségét kell tehát ilyenkor biztosítanunk a család minden egyes tagjának, sőt talán nem is mindig éppen ezt, hiszen az ünnepnapoknak — mint láttuk — több más jelentős értelmük is van.

A teljesen megokolatlan, csak rest-séggel és nemtörődomséggel magyarázható misemulasztást változatlanul és jogosan súlyos bűnnek tekinti az Egyház. E kötelességen nem lazított úgy, amint a böjti fegyelem terén megtette. Ott a parancs szörványos megsértése már nem több bocsánatos bűnnél. Amde a misehallgatás sem feltétlen kötelességünk. Bűn nélkül elmulaszthatjuk minden oly számot-

tévő okból, amely miatt elhagynók egyéb fontos teendőinket is. Kevésbé számottevő de ésszerű okból pedig ne tekintsük súlyos bűnnek a mulasztást! Mindezek kimondása még nem újdonság, hanem megegyezik a hagyományos nézettel. Jelentős könnyítés volt viszont, hogy az Egyház megteremtette a vasárnap esti misehallgatás lehetőségét. De a fejlődés máris folyik tovább. A zsinat megengedte a görög katolikusnak, hogy istentiszteleti kötelességüket már az ünnepek előestjén teljesíthessék. A többi katolikus hívek akkor élvezhetik ezt az engedményt, ha az illetékes püspöki kar kéri a Szentszéktől. A köztudomás szerinti fontolva haladó olasz püspökök ez évi június első vasárnapjától fogva nyitották meg ezt a lehetőséget híveik javára. Bizony, nagy segítségre lesz főleg a városi vasárnapozóknak, akiknek különben egy jó órával korábban talpon kellene lenniük a családi kirándulás hajnalán, hogy csak egy röpké csendesmisét hallgathassanak a vonat indulása előtt. Szombaton este a szentbeszédes plébániai misén vehetnek részt, mégpedig kialvatlanság és idegességek nélkül. Ez az újítás különben nem annyira vadonat új, mint egyesek képzelik, hiszen azt a papi szolozsmában máig élő ősi keresztényi gyakorlatot teszi közkincsé, hogy az ünnep már az előestével megkezdődik.

A népi nyelvű közösségi szentmisek áldásos gyakorlata miatt alakulnia kell a „misehallgatás” eddigi erkölcsöntanának is. Többé nem lehet mondani, hogy a mise első fele, az ige liturgiája, „lényegtelen” rész. A misszálzás sem az igényesség jele többé. A hívek ma már mindent hallanak, ami rájuk tartozik, sőt egyes miserészletek közösen mondanak vagy énekelnek el a pap helyett. A zsebebevaló misekönyv olvasgatása miatt ne maradjunk hát ki a közös szövegekből! Misszálét csak rendkívüli esetekben használjunk, amikor kénytelenek vagyunk mellékkoltárnál csendesmisét hallgatni, mert nem vehetünk részt a közösségi nagy- vagy kismisén. Ez minél ritkábban forduljon elő, mert nem egészen egyházas magatartás. Az Egyház ugyanis testvéri nagy család, nem elszigetelt egyének halmaza. Még kevésbé helyes, ha a jelenlévők egyéni imádság-

gal, szentoltvasóval, elmélkedéssel foglalkoznak el magukat a misén, vagy éppen csak halgatásba burkolóznak. Az ilyen egyénieskedés sérti a közös szent cselekményt. Magánimádságra persze ezután is szükségünk van.

Alkalma azonban nem a szentmise, hanem a rákövetkező hálaadás vagy a szentséglátogatás csendes percei olyankor, amikor a templomban nem folyik közös szent cselekmény.

Medvigy Mihály

NAPLÓ

AZ „EURÓPAI ORSZÁGOK KATOLIKUSAINAK BERLINI BÉKEKONFERENCIÁJA”, amely hat even belül immár harmadik ízben ült össze, fokozatosan a nemzetközi katolikus bekemőzgalmak egyik jelentős és messi távlatok felé mutató kezdeményezéseve fejlődik. Azza teszi a találkozó helye, Berlin, Europa egyik legerzekényebb pontja, az európai problemak való ságos fókuszsa. Nagy mertekben fokozza, növeli a berlini találkozók jelentő seget az a tény is, hogy a konferenciak rendezősege, az állando bizottság, tá rran nyul Europa és a világ legnehezebb kérdéseinek, alkalmat adva arra, hogy a katolicizmus megoldásokat kereső elemei, körői és elmei Kelet és Nyugat felől egyaránt hallassak hangjukat kontinensünk és az egész világ életbevágó problémaira vonatkozóan. S tegyük hozzá: nem elegendik meg a rendezőse g a problemak nyílt és bátor felvetéseivel, de alaposan elő is készíti azok tárgya lását. Ezzel meg inkább növeli a találkozó jelentőseget és súlyát.

A mostani, a III. Berlini Konferenciát is alapos előkészítés előzte meg. Ez év tavaszán öt nemzetközi munkacsoport vitatta meg a konferencia plenuma és munkacsoportjai ele kerülő kérdéseket, azokat a problémákat, amelyek konfliktusok vagy egyetemes háboruk veszedelmet hordozzák magukban, vagy amelyek ügyében nélkülözhetetlenül fontos a helyes állást foglalás a katolikus társadalom és az egész világ további fejlődése és hálada sa szempontjából. Az elso ilyen munkacsoport március 21-én és 22-én Berlinben ült össze, hogy le vonja a legújabb pápai enciklikák és a zsinati határozatok társadalomkritiká jának tanulságait. A második munkacsoport április 26-án és 27-én Bécsben tar tott ülést, hogy megvitassa a világbéket fenyegető agressziók kirobbanásának és azok visszaszorításának problémait. A Buapesten március 15-én és 16-án megrendezett munkaértekezlet Europa egyik állandó problémáját, a két német állam viszonyát, a negyedik, a svájci bázelben április 6-án és 7-én megtar tott értekezlet a vietnami béke feltételeit elemezte. Az ötödik munkacsoport Mainzban, a Német Szövetségi Köztársaságban április 18-án és 19-én arról tárgyalt, hogyan lehet kiépíteni a kapcsolatokat a Berlini Konferencia és a többi bekemőzgalom között.

A III. Berlini Konferencián, amely az imént vázolt előkészítés után június 5-én ült össze a Német Demokratikus Köztársaság fővárosában az Alexander Platzon emelkedő hipermodern kongresszusi csarnokban, huszonegy európai országból 350-nél több katolikus küldött jelent meg, közöttük 50 pap. A magyar katolicizmust nyolc egyházi és hat világi küldött képviselte.

A kongresszusi csarnok elnöki emelvénye felett hatalmas transzparens hirdette a konferenciák alapvető célkitűzését: „Feladatunk a béke és az igazságosság, kötelességünk a háború megszüntetésére és az európai biztonság megteremtésére szólít bennünket.” Az első nap három bevezető előadása a konferencia plenáris ülésein a nagy célkitűzés s a hozzá vezető út taglalása jegyében hangzott el, megadva egyúttal a találkozó további felszólalásainak, vitáinak hangvételét és stílusát is.

Edvard Kocbek ljubljanaí író XXIII. János pápa emlékét idézte fel a nagy egyházfő halálának 5. évfordulója alkalmából, akinek *Pacem in terris* enciklikája minden katolikus békemunka *Magna Chartája* és erőt adó forrása. Ennek a pápai megnyilatkozásnak a jegyében hívták össze hat esztendővel ez előtt az európai katolikusok első békekongferenciáját is. Adrian F. Manning nijmegeni (Hollandia) egyetemi tanár, történész professzor előadásában azt

fejtette ki, hogy a háborúkat mindenkor emberek készítették elő és robbantották ki, az emberek kötelessége tehát az is, hogy a jövő háborúit egyszerűs mindenkorra megakadályozzák és azok kirobbantó okait kiküszöböljék a világból. *Mihelics* Vid arra mutatott rá előadásában, hogy a béke, ami az igazságosság gyümölcse, csak akkor lehet tartós, ha az elvek, amelyekben fölépült, az emberiség és a szeretet konkrét cselekedeteiben valósulnak meg.

A konferencia táviratban köszöntötte VI. Pál pápát és *Bengsch* bíborost, Berlin érsekét. Az összejövetelt viszont táviratban üdvözölte többek között a magyar és a litván püspöki kar, *Tomasek* püspök, prágai adminisztrátor, a *Pax Christi* mozgalom és az Összkeresztény Békekonferencia. A berlini összejövetel idején leplezték le a lengyelországi Wroclawban XXIII. János pápa szobrát. A konferencia táviratban méltatta az ünnep jelentőségét, s a wroclawi ünnepség résztvevői is hasonló módon kívántak sikert a berlini békekonferencia munkájához.

Az összejövetel a maga munkájának dandárját, érdembeli részét a második napon végezte el. Ekkor vitatták meg a résztvevők az öt problémát, amelynek ügyében a III. Berlini Békekonferencia állást kívánt foglalni, szavát akarta hallatni Európa és a világ felé. A találkozó 350 résztvevője öt munkabizottságra oszlott, amelyekben ki-ki érdeklődése szerint vett részt. Ezekben történt meg az állásfoglalások végleges megfogalmazása, az öt előkészítő bizottság által kidolgozott szövegtervek és fogalmazványok alapján.

Mind a plenáris, mind a munkabizottsági üléseken igen nyílt eszmecsere, helyenként kemény vita fejlődött ki a különböző álláspontok között. A résztvevők nem egyszer hosszan vitatkoztak egy-egy szó vagy kifejezési árnyalat fölött is. A vita során szinte kaleidoszkópszerűen alakultak ki a különböző csoportosulások a fölmerülő kérdésekben. Állandó csoportról, táborokról nem lehet beszélni, irányzatokról azonban igen. Az egyik irányzat, amelyet főként a szocialista országok katolikusai képviseltek, a konferencia eredeti célkitűzéseihöz híven, az európai béke kérdéseire a világ nagy politikai problémáira, a békét fenyegető veszedelemkre összpontosította a figyelmet és azokat a lehetőségeket kereste, amelyek a vitás kérdések megoldását elősegíthetik. Egy másik irányzatban, amelyet főként a Német Szövetségi Köztársaságból, Hollandiából és Belgiumból való küldöttek képviseltek, mintha a nyugateurópai országok fiatalságának radikalizmusa talált volna visszhangra. Ez az irányzat a „nemzedékváltás” és az „egyetemes forradalom” jelszavait hangoztatta és vetette be a vitába. Elégé érezhető különbségeket lehetett megfigyelni az iparosodott északeurópai és a gazdaságilag kevésbé haladott déli országok küldötteinek állásfoglalásaiban, érvelésében és szemléletében is. A szorosabban vett vallási és egyházi kérdésekben a nyugateurópai résztvevők egy eléggé jelentékeny csoportja sokkal radikálisabb álláspontot képviselt, mint a szocialista országokból való katolikusok népes tábora, amely valósággal „mérésékeltnek” tűnt fel amazok mellett.

A munkacsoportokban lefolytatott eszmecserek és viták nyomán az utolsó nap plenáris ülésein szavazással döntöttek el a konferencia végleges állásfoglalásait. Ennek alapján három dokumentum összegezte a konferencia eredményeit. Az első dokumentum a jelenleg Párizsban folyó vietnami békétárgyalások kérdésében hallatja a Berlini Konferencián összegyűlt katolikusok hangját. Követeli, szüntessék be a Vietnami Demokratikus Köztársaság bombázását, hangsúlyozva: ez a feltétele annak, hogy a Nemzeti Főlszabadtísi Fronttal eredményes tárgyalásokat folytathassanak a háború végleges fől számolásáról és megteremthessék a vietnami nép függetlenségének és szabadságának alapjait.

A második dokumentum Európa közvéleményéhez szól. A konferencia felhívja a figyelmet azokra a veszélyekre, amelyeket a nyugatnémet politikai életben jelentkező revansista és restaurációs elemek jelentenek. A harmadik dokumentum felhívással fordul Európa minden népéhez és államához: teremtsék meg közösen és együttműködve az igazságosságon alapuló béke és biztonság alapjait, hogy kontinensünk segítségére segíthessen a világ gazdaságilag elmaradott országainak, fejlődésben lévő népeinek.

(Sinkó Ferenc)

A TABERNÁKULUM JELENTŐSÉGE A KATOLIKUS TEMPLOMTÉR-BEN. Ezzel a címmel (*Die Bedeutung des Tabernakels im katholischen Kirchenraum*) jelent meg az elmúlt évben *Emil Joseph Lengeling* münsteri egyetemi tanár tanulmánya a lipcsei St. Benno kiadónál, mint a *Pastoral-katechetische Hefte* sorozat 32. füzeté. Papokban és hívekben nálunk is él az az aggodalom, hogy a templomtér átrendezése, a tabernákulum és a miséző oltár elválasztása után templomunk kevésbé lesz Isten háza, és elsorvad az eukarisztia kialakult tisztelete és imádása, hiszen már nem a szentségház teszi a templom középpontját. *Lengeling* éppen ezeket a félelmeket akarja eloszlatni. Mondanivalóját tételekben foglalja össze és fejtegetéseit elméleti megfontolásokon túl történelmi adatokkal is gazdagon alátámasztja. Tételei a következők:

1. *A szent színeknek a misén kívüli őrzésében az első és eredeti cél a betegek áldoztatása. Mellékcél a misén kívül történő templomi áldoztatás és a szent színek alatt rejtőző Úr Jézus Krisztus imádása.*

Az, hogy az imádás mellékcél és mint ilyen is második: első hallásra riasztóan hathat. (Azóta pontosan ezt az értékenrendet olvashattuk az 1967. május 25-én kelt *Instructio de cultu misterii eucharistici* 49. pontjában. Az ismertetett tanulmány 1966-ban készült!) Megszoktuk ugyanis, hogy az imáadásra hívó tabernákulumot, a Köztűnklakó otthonát, tekintsük templomunk középpontjának, s a hívő köztudatban a jelenlét és az imádás igazsága előbbreválonak tűnik, mint az áldozat és a lakomáé, a szentáldozásé. Pedig történetileg igazolható, hogy nem azért őrizzük az eukarisztiát, hogy imádhassuk, hanem azért imádjuk, mert őrizzük. (*L. Beauduin* fogalmazása.)

A nyugati kereszténységre jellemzőek, és — tegyük rögtön hozzá — valódi értékek az eukarisztia-tiszteletnek azok a formái, amelyek a XII. századtól kezdve több hullámban fejlődtek és terjedtek el. Ezeket a II. vatikáni zsinat liturgikus megújulása sem akarja eltörölni, legfeljebb kinővéseiket visszanyesgetni. De ugyanakkor tudomásul kell vennünk, hogy a közép- és újkori eukarisztikus jámborság formái annak az űrnek a kitöltésére jöttek létre, amely az idők folyamán az által keletkezett, hogy ijesztően elszíntelenedett és jelentőségét veszítette a hívek életében az első helyre szánt eukarisztikus ájtatosság: a szentmisének mint áldozatnak és lakomának tudatos és tevőleges ünneplése. A zsinat utáni liturgikus megújulás folyamán természetes lesz, ha az elsődleges cél megvalósulásának mértékében halványodni fognak az úrköltő pótlékok.

Az eukarisztia őrzésével kapcsolatban legrégibb adatként a 325-ös niceai egyetemes zsinat 13. kánonjára szoktak hivatkozni. Ez azonban csak arról intézkedik, hogy a haldoklókat meg kell áldoztatni, de nem szól arról, hogy a partikulát ehhez őrzött készletből, vagy közvetlen előtte mondott szentmiséből veszik. Aranyszájú Szent János a legrégibb tanú arra, hogy betegellátás céljára őrizték az eukarisztiát. A keleti és az anglikán egyház ma is csak erre a célra őrzi. Abban az időben, amikor még nem volt minden nap szentmise, helyenként a hívek otthonában azért is őrizték, hogy az egészségesek megáldozhassanak a liturgiátlan napokon, de ez a szokás a mindennapos misézés általánossá válásakor eltűnt. A nyugati egyházban a XII. századtól kezdve mutatható ki az, hogy egészséges híveket misén kívül is megáldoztattak, és ekkoriban kezdődik az a szokás is, hogy a misében a hívek számára nem mindig konsekráltak, hanem korábbi misékről maradt partikulákkal történt az áldoztatás. Általánossá azonban csak a XVI. századtól vált ez a helytelen gyakorlat.

2. *Az eukarisztia őrzésének helye és formája a történelem folyamán gyakran változott, s a változás mindig az őrzésnek éppen előtérben álló céljával függött össze.*

Mintegy a VIII. századig a pap, sőt olykor a laikusok lakása volt az őrzés helye. Elszórt adataink keleten a IV., nyugaton a VI. századtól vannak arra, hogy a sekrestyében tartják a szentséget. A VIII. századtól kezdve a sekrestye lesz a rendes őrzési hely, de itt-ott már a templom is. A középkorban nem volt egységes intézkedés: századokon át rendkívül változatos az őrzés helye, de alakja is. Amiben tartják, vászon vagy pergament táská, fémből, fából vagy elefántcsontból készített szögletes doboz, kerek tégely, kis tornyos

edényke. Ezeket azután gvakran még egy második tartóba rejtették: ládába, fali szekrénybe, falra erősített tornyocskába, kazettába — a mai tabernákulum őseibe. Tudunk felfüggesztett, nem egyszer galambalakú tartókról is.

Az oltárral szilárdan egybeépített tabernákulumok először a XIII. század végén jelennek meg Velencében és Toscanában, majd a XIV. század elején Németországban is kezdenek föltűnedezni. Először ugyancsak Itáliában rendelték el kötelezően használatukat a XVI. század második felében: Giberti püspök a veronai, Borromei Szent Károly a milánói egyházmegye számára emelte törvényerőre.

3. A római törvények a XVI. századtól kezdve írták elő az oltárhoz szilárdan hozzáépített tabernákulumot s fokozódó mértékben ajánlották plébániatemplomok számára annak a főoltáron való elhelyezését.

A tartománvi zsinatok rendelkezései után az első általános érvényű előírás a *Rituale Romanum* 1614. évi kiadásában található. Ennek használata azonban nem volt minden egyházmegye számára kötelező. Amely egyházmegyeekben megtartották a saját rituálét, ott megmaradtak az ősi eukarisztia-őrzési módok is a maguk változatosságában. Előfordult azután ilyen egyházmegyékben is, hogy nem egyszer eltérő rendelkezések jelentek meg egymás után.

Az egész latinszertartású egyház számára csak az 1917-es egyházi törvénykönyv tette szigorúan kötelezővé azt, hogy a tabernákulum az oltár közén álljon (Can. 1269. §. 1.). De még a Kódex sem írta elő azt, hogy a tabernákulum éppen a főoltáron álljon, bár ezt megfelelőbbnek jelentette ki (Can. 1269. §. 2.). Az azóta megjelent római megvilágosítások a zsinatig lényegileg a Kódex rendelkezéseit ismételtek és sürgették, utoljára a Rítuskongregáció 1957-ben kiadott tabernákulum-dekrétuma. Tartománvi zsinatok azonban már a XVII. század óta többfelé előírták, hogy az őrzés helye a főoltáron álló tabernákulum legyen.

A tabernákulum történetének ilven áttekintése után *Lengeling* azzal a kérdéssel foglalkozik, hogy mennyiben szerves része a tabernákulum a katolikus templomnak. Megállapítja, hogy

4. a katolikus istentisztelet tere nem a tabernákulum által lesz „Isten háza”.

Amint az eddig mondottakból már kitűnt, az első évezredben az eukarisztiát nyugaton is alig őrizték a templom terében, csak a XVI. századtól vált ez általános gyakorlatá, de még akkor is csak a plébániatemplomokban. Filiaikban, exemt rendek templomaiban és olyan székesegyházakban, amelyek eszévtől nem plébániatemplomok, 1917 előtt csak szokásilag volt az őrzés. A Kódex azután ezekben is előírta. A keleti rítusok — többnyire a Rómával egyesültek is — ma is kitartanak amellett a gyakorlat mellett, hogy csak bejegellátás céljaira őrzik az eukarisztiát, anélkül azonban, hogy különösebb tisztelettel vennék körül.

Jellemző, hogy a templomszentelésnek még az 1962-ben megújított szertartása sem vesz tudomást a tabernákulumról, annyira nem tartja az istentisztelet teréhez tartozónak. Míg a misézó kekvhet püsnöknek kell konszekrálnia, a tabernákulumot a pap megáldhatja, de a megáldás nem is kötelező. A mise megújított, rítusa is figyelmen kívül hagyja az oltáron lévő tabernákulumot, nem számol jelenlétével.

Maga az „Isten háza” elnevezés egyébként abból az időből eredően jelent katolikus templomot, amikor még ott eukarisztiát nem őriztek: az első ezred második feléből. Az első keresztény századok óvakodtak attól, hogy az istentisztelet épületét akár a „templum”, akár a „domus Dei” (Isten háza) névvel illessék, mert az előbbi pogány, a második ószövetségi emlékeket idézett föl. Sokáig a templomszentelést sem alkalmazták, mert az is pogány, illetve ószövetségi gyakorlat volt.

5. A kőből épült templom elsősorban a hívő közösség háza.

A pogány és a zsidó templom kizárólag az istenség háza volt, akiről hittek, hogy a cellában álló szoborban vagy a szentek szentjében különös jelen-

létől van jelen, mintegy ott lakik. A hívő közösség számára csak az előudvarban vagy a kapu előtt volt hely.

Az Újszövetség ismételten kijelenti, hogy a régi értelemben vett templomot a kereszténység nem ismeri. Krisztus szent emberségét, vagy a hívőket — egyenként is, közösségileg is — nevezi Isten élő kövekből épült templomának. A hívek istentiszteleti gyülekező helyét századokon át az egyház háza (*domus ecclesiae*) vagy az imádság háza (*domus orationis*) névvel jelölték.

Tanulmánya utolsó részében *Lengeling* néhány gyakorlati tanácsot ad a tabernákulum elhelyezésére és kialakítására.

Ajánlatosnak tartja, hogy az őrzés helye elkerüljön a miséző oltárról. Mindenesetre óv az elhamarkodott intézkedésektől. Nemcsak a művészeti adottságokat és értékeket kell figyelembe venni, hanem a hívek liturgikus érettségi fokát, jó előkészítését is. Mindenképpen meg kell adni a helyes és jogos szentségimádási igények kielégítésére a lehetőséget mind az egyeseknek, mind a hívők csoportjainak. A tabernákulumot tehát úgy kell elhelyezni és díszíteni, hogy biztosítsa a zavartalan áhítatot, ugyanakkor azonban tűnjék ki az is, hogy az áldozat oltáraé az elsőség. A szerző nagyobb templomoknál javasolja külön szentségi kápolna berendezését, kisebbekben az oltár közelében szentségtartó-oszlop, vagy ami kevésbé előnyös, faliszekrény fölállítását. Teljesen új berendezés esetén legmegfelelőbbnek tartja a háromszög-alapú elrendezést: a templomtér főtengelyében álljon a miséző oltár, egyik oldalán a közelben az ambó, másik oldalán kissé távolabb a tabernákulum. Tehát nem kell szimmetriára törekedni.

Most, amikor újra céljá lett az ugyanazon misében konszekrált ostyával való áldoztatás, nincs szükség nagy méretekre. A tabernákulum ne monumentalitásával tűnjék ki, hanem nemes anyagával, művészi kiképzésével. Baldahinnal lehet hangsúlyt adni neki. Végül emlékeztet bennünket *Lengeling* professzor arra, hogy a római rendelkezések a tabernákulum belsejének ki-arányozását kívánják és csak pótlék gyanánt engedik meg a selyemmel való bélelést. Ezt az előírást jó lenne megszívlelnünk, mert nálunk is az a gyakorlat alakult ki, hogy a belső némi elhanyagolásával minden drágaságot a tabernákulum külsejére fordítottunk.

(*Lőrincz Imre*)

AZ OLVASÓ NAPLÓJA. „Így szabálytalanul szabályos. — A kis káosz nagy geometria.” Ezzel a két sorral kezdődik Csorba Győző új kötetének első, *Ritmus, rend, zene* című verse.* A rend perspektíva kérdése: ki tudom-e alakítani magamban azt a távlatot, amelyben a világ és az élet, az életem „kis káosza” végül is „nagy geometriává” rendeződik. A költemény nyilván nem véletlenül került a kötet élére; úgy is vehetjük, mint Csorba Győző lírájának „programversét”. A „ritmus, rend, zene” a különféle, sokszoros „ellenpontok” egységéből alakul ki, illetve az ellenpontok „zúrzavarát” kell magamban egységgé kiküzdennem; tehát nem valamiféle keletiesen passzív szemlélődésről van szó, hanem aktív, teljes vállalásukról, hogy így, ellentétek szintéziséből vívjam ki a mindig viszonylagos, mindig kérdéses, és mindig újra kiharcolandó harmóniát, mely — éppen viszonylagossága és kérdésessége tudatában — sosem elpihenés, hanem inkább mindig csak a láb megvetése a következő lépéshez. Éppen ezért mindig csupa feszültség; olyan mosoly, amelynél a száz szögletében, és a homlokon ott csillog a mosoly árának verejtéke.

*Holnap vajon mi lesz velem?
Dzsungel-ösvényen értem eddig:
eleven örömek, bajok
fújtak rám fagyot, meleget;
kardok kísérték és ölek,
szövejségek és árulások,
kibuggyanó vér s kacagás.
Akármilyen holnap velem,
valahány béke, háború:
a vége: ritmus, rend, zene.*

* Csorba Győző: *Lélek és ősz*. Magvető, 1968.

Mindebben semmi elvonatkoztatás, semmi szólamokba való áttétel nincs; ebben a lírában egzisztenciánk döntő kérdéseiről és tényeiről van szó: élet-ről és halálról („A szülőház s a sírhely tengelye — Ki tágabb, ki szűkebb kör-ben forog”) — időről és múlandóságról („Mert gyorsul az idő, — és mégis rosszabb rossz, mint hogy elszalad”) — testről és lélekről („Lélekké is bomol a pete az anyában, — s női olyan új virág, melynek illata, szirma — együtt-mozdul a szél örök fuvaltatában”); de mindig tapintható, érzékelhető, mert megsgenvedett konkrétsággal. Az öröm is, a baj is „eleven”; a lélek szerven-sen bele van ágyazva a testbe; itt semmi sem absztrakt eszme, itt állandóan érezni a zsigerek melegét, lüktetését. És azt, hogy a költő számára ez a tör-tetés a világ és önmaga „dzsungel-ösvényén” nem költői játék, hanem halá-losan komoly, vérre és életre menő vállalkozás. „En a költészetet mindig va-lamiféle élni-segítő erőnek tartottam és tartom — vallja. — Segít nekem, mert kimondja s így feloldja feszültségeimet, és segít másoknak, mert ki-mondja helvettük is, mert nevet ad, s ezzel helyre tesz, építi a rendet. A rend pedig az élet egyik legfőbb oltalmazója.”

Innét felelőssége, komolysága; innét kifejezésének tömörsége, lényegre törekvése is: „Dolgaim nehezdednek bonyolódznak: — szeretnék méltó lenni dolgaimhoz — A felnőtt nem vágvik gügvögni.” Engedményeket ez a líra nem tesz semmiféle könnyűségnek sem érzelemben, sem kifejezésben; „szí-gorú és kemény”, mint a lélek, amelyről vall, és amely kezeskedik érte („A lélek kő márvány a lélek szigorú és kemény — legfőljebb néhány karcolásnyit változik”); ezért nem is romlékony, és ezért érezzük egyre kikezdetlenebb-nek „igazi épségét” (Csonkulni másokért az az igazi épség”).

Azt mondja *Verseim sorsa* című szonettjében: „Ne maradjon belőlem semmi több, — csak amit élő érdeke szerint — táplálékként őriz meg az utó-kor.” A *Lélek és ősz* legtöbb verse megmarad, és „táplálék” lesz akkor is, ami-kor sok, külsőre letesztősebb, könnyű sikerekben gazdagabb lírát már rég belepett az idő pora.

* * *

Horatius költészete nem „messzeszakadt sziget”; aki benne jár, „az olüm-poszi csönd — s összhangnak utána — hallja ezer hanggal zsvajogni a római utcát, — hol Magad is sétálsz, az olümposzi harmóniákat — árasztod hétköz-napi dús, vad hangzavarába, — és mit hallasz s látsz, mind ünnepi versebe vezénvled” Így jellemzi a latin költőt *Devecseri Gábor*** hozzá intézett költői levelében; mire Horatius azt feleli neki: ne csodálkozzál, mert így akartam; „vagy tán elhitted: az élet — tud maga-teljességénél neked adni különbet? — Tarts elibé tükröt, s az elég lesz, hogy ragyogóbban — s híven láss.”

Mindez nemcsak a jellemzettre, hanem a jellemzőre is áll: *saját ars poeti-cája* is ez. „Sokféleképp s örökkön — szép az élet, jegvezd s vallj róla rö-gtön, — rögzítsd, ha bírod, minden pillanatban” — mondja az *Ecsetrajzok* első darabjában. A romantikus „héiázást” alig-alig ismeri; ő többnyire „gyalog” jár, ahogy Horatius a római utcán; nem mintha nem tudna, ha akarna, „ódai” lenni; de nem akar az lenni, legalábbis nem romantikus értelemben, hanem legfőljebb horatiusiban: az élet teljességét tükrözve, s azzal téve „ragyogóbbá” ezt a teljességet, hogy tükrözi. Számos példát idézhetnénk erre, kezdve a *Csendélet Ascher Oszkárék ablakából* című verstől, amely a kötet nagy té-máit, az elmúlt, mindent felőrlő Időt egy fűbe kihajított rozsdás lavórón példázza, a *Hajnali séta* címűn át, mely az újsághordó nyomába szegődő kutyákról rögtönzött remek „csevegés”, a *Szélzúgásig*, mely egy mindennapos szerencsétlenségben (hogy a vonat elüti az öreg juhászt és néhány birkáját), s abban, hogy erről az utasok egymás közt beszélnek, a sors időtlenül kér-lehetetlen tragikumát idézi, a szél „mindig keszenlétben álló gyász-zenéjé-vel”, mely az egész versen végighömpölyög, és „amelynek kottájából a szünet-jel — eleve eltöröltetett”.

Mi teszi ezeket a verseket: a *Szélzúgást*, a *Mükéné dombján-t*, *Az igazi magányt*, vagy a *Töredék-óda Budapesthez* címűt a szó igazi értelmében nagy-

** Devecseri Gábor: Csak annyi meleget. Magvető. 1968.

gyá? Elsősorban alighanem az, hogy az élet, a pillanat, az emlék teljességét érezzük bennük; azt a telítettséget, amelynél fogva a valóság mintegy önmagában válik széppé, anélkül, hogy „megszépítenék”; mintegy fölemelkedni látszik, anélkül, hogy fölemelnék: a költő nem hozzáad valamit (valami megszépítőt) a valóhoz, hanem megmutatja benne, kibontja belőle a létezésében rejlő szépet. Azután alighanem az, hogy ugyanakkor érezzük, hogy ez a teljesség, és tökélyének szépsége lényegében tragikus, hiszen menthetetlenül múlandó. Devecseri Gábor legszebb verseiben egyszerre érzékeljük a lét közönyét, és létezésünk sóvárgását. Erről beszél „az igazi magány”, amely

*legfőljebb ennyit
mondott csak: Légy. De beleegyezett
volna abba is, hogy megszűnj. Talán
mást sem kívánt veled közölni, mint azt,
hogy lét és nemlét azonos. De erre
szukség se volt. Mert ezt jól tudtad, akkor
még tudtad, nyomorult. Ki csak azóta,
csak később, csak a mérhető időben
kezdted el a kettőnek tébolyult
és kicsinyes különválogatását —*

és erről beszél a kötet egyik kimagaslóan szép verse, a rilkeien tökéletes *Hajnal a Szigeten* is:

*A pávák v a n n a k, és ez épp elég,
s mikor meghalnak, észre sem veszik.*

*Nekünk örökké hiány is a lét,
nemcsak valóság. Es mennél valódibb,
s mennél valódibb módon van jelen,
annál inkább sóvárgunk szüntelen
érette és utána. Jól van így.*

Ősz. Gyümölcsize van a levegőnek.

*Idő, ha tenmagadra vagy irigy,
jól vagy. S ha múltsz, csak annyi, hogy kitárod
smaragd gyepen aranyzöld legyeződet.*

És mindezt pátosz nélkül, illetve valami különleges, a szokványostól eltérő, nagy szavakat és nagy lélegzetet kerülő pátoossal: olyannal, amely a dolgok hangos megnevezése helyett pontos megnevezésekre törekszik, jelzőibe, metaforáiba — mint az antikok (és mint az ősök őse, Homérosz) — a lehető legtöbb jellemzetességet és „élet-tartalmat” tömörítve; mint ahogy képei is elsősorban arra szolgálnak, hogy a lehető leghívebben „tükrözzenek”, nem pedig arra, hogy transzponáljanak. Versei nem patetikus harsonahangon kezdődnek; jellegzetes modora inkább a „kecsesen okos csevegés”, mely aztán fokról fokra, „határozók és kötőszavak” bonyodalmas csuklórendszerén emelkedik föl, ahogyan a Vas Istvánhoz szóló *Hozzáfűzés* mondja, ironikusan, szellemesen, és kedves tréfa színében mégis olyan kulcsértékű komolysággal, ami Devecseri Gábor nyelv- és ritmus-művészetének legjobb és leghitelesebb „magyarázata” (művészetnek és természetnek, amellyel olykor vissza is él):

*Csak attól függ minden, hogy mi után jönnek ezek a kötőszavak
És határozók, e megszorítók, mert háthogyha egerutak,
Mert háthogyha lent vagyunk egy bűdös árokban, de jön
egy mindazonáltal
És megtisztít, felemel, fölropit...*

„A megfontolt szertelenség, az állandósított termő láz nappalának” kötete a *Csak annyi meleget*. Napja a cimdó ciklusban, úgy érezzük, delelőjén áll.

*Mint remetét a szép holló madár,
táplál a hegy s a tó naponta.
Gyors szárnyait és tüskés uszonyát
köröttem a világ kibontja —*

olvassuk Takáts Gyula új kötetének*** utolsó versében. Ha akarom, a strófa minden mozzanata pontosan rögzíthető, „lokalizálható”: a hegy is, a tó is; ha akarom, a gyors szárnyak és tüskés uszonyok is „konkrétak”, valódi becehegyi madarak szárnyai, valódi balatoni halak uszonyai. De ugyanakkor mindennek tágabb, távlatosabb értelme is van: a „hegven”, a tó fölött valóban a „világ” (ha nem félnénk a súlyos szótól, azt mondhatnánk: a kozmosz) szárnyai suhognak és uszonyai lebbennek. Takáts Gyula új verseiben egyre inkább ezt a kettős fénytörést, kettős jelentést, kettős jelenlétet érezzük: a mikrokozmoszban a makrokozmoszt, amint egymás mozdulatait „utánozzák”, egymást tükrözik, egymást értelmezik. „Nem papíron” dolgozik, „vonalával a lényegesig visz”, „a vegytan képleti tájain is túl”; de költői „vegytanának” jellegzetes cserebomlásai mögött mindig ott érezni, és ha keresni kezdjük néha a végletekig eliptikus képeiben, mindig ott találni „fedezetül” — az ő kifejezésével indító, nekifuttató „repülőpályaként” — a szemléleti valóságot. Egy példa a legszebbek közül:

*Csatlog a pózna... Mint a madarak,
röpködnek arany mandulák.
A fűből szöcskék szikrája pattog
s mint zöld madár helyére ül az ág.*

Villanó hasonlatok és metaforák tűzijátéka valóságos képet ábrázol: a mandula szüretelését. Ahogy valóságosak a színei is, az ág zöld madara épp úgy, mint a „lilán és jégfehéren” lépkedő kökörcsinek. Színek, villanások, cikázó metaforák tárják föl ezekben a versekben mindúntalan azt a „negyedik dimenziót”, melyet a *Télutó idején* címűben a hirtelen fényben fölzengő feketerigódal, és melyet épp úgy ott érzünk Takáts Gyula lírájában, mint sokszor azokban a természeti látomásokban is, amikből legszebb versei születnek. Virágbaboruló „kék fák” gömbjei szállnak, sugarak nyilai zizzennek, „pattog a tücsöklábú szikra”; de ugyanakkor a tudós létet kutató szorgalmában „sejtések virágai lobognak”, virágok, mint a költő körül, aki a végtelenbe szárnyalva is mind közelebb kerül ahhoz, aki „kutatva ég e Kis Világban”, ahogy egyik szép prózaverse, a *Reménnyel és késsel* mondja. Mert mindketten, a költő is, a tudós is, a lényeg megragadására törekszenek, annak a „röntgenképnek” az előállítására, amely „formai gazdagságával és matematikai pontosságú szerkezetével, aránybiztosságával” egy „újfajta művészet” születését készíti elő. Így aztán — a *Most kezd pirkadni* szerint — „egy szép napon addig jut a művészet, hogy a mindenség belső lényegéről kezd festeni, írni, és zengeni”, de nem valamiféle meddő absztrakcióban, hanem úgy, hogy „ez a lényeg rá fog sugározni a külső világra is”.

Vallomástértékű sorok; a kötet legjobb verseiben ez valósul meg, és egészében ezt érezni: ennek a „lényegnek” a rásugárzását a külső világra, s a külső világnak e „lényeg” szerint való szemléletét és ábrázolását.

(Rónay György)

SZÍNHÁZI KRÓNIKA. Ha az évad végén a színházaknak valamiféle képzelt bíróság előtt kellene számot adniuk egy évi munkájukról, az a vád semmi esetre sem érné né a Madách Színházakat, hogy elhanyagolták volna a római kort. A *Romulus*, a *Catullus* és a kis *Madách*-beli *Néro* után, most, az évad végén még *Ilyés Gyula*: „*Kegyenc*” című és ugyancsak római környezetben játszódó drámáját is bemutatta a Madách Színház.

*** Takáts Gyula: Villámok mértana. Szépirodalmi Könyvkiadó, 1963.

Persze, Dürrenmatthoz és Füst Milánhoz hasonlóan Illyés sem azt tekintette elsősorban földadatának, hogy az évezredek múltját hitelesen földidézze. Számára is csak alkalmas keretül szolgált a római tárgyú cselekmény, hogy általánosan érvényű és mind maig időszzerű problémával szembenézzen. És őrajta mégcsak nem is kérhetjük számon, hogy miért nem valamilyen mai téma kapcsán hajtja végre ezt a szembenézést, hiszen darabját a száz évvel ezelőtti tragikus körülmények között öngyilkosságot elkövetett Gróf Teleki László azonos című drámája nyomán írta. Más kérdés, hogy szükséges-e, indokolható-e ez az irodalomtörténeti „alibi”, ha egyszer a színlap tanúsága szerint is csak Teleki „eszméinek” átvételéről van szó, és közülük is nyilván csak azokról az eszmékről, amelyek Teleki Lászlótól függetlenül is izgatják és foglalkoztatják Illyés Gyulát. Bármilyen legyen is azonban az indoka a Teleki Lászlóra hivatkozásnak, annak laza formája („Teleki László eszméi nyomán”) mindenképpen fölmenti a kritikust a szövegösszevetés kötelessége alól, és lehetővé teszi számára, hogy új, önálló műként vegye szemügyre az Illyés írta „Kegyenc”-et.

Ha az első és fölületes benyomásra hallgatunk, azt kell hinnünk, hogy Illyés Gyula csupán arra a kérdésre keresi a választ, meddig lehet elmenni a zsarnokság és a zsarnok támogatásában (valamilyen magasabb szempont, államrezon stb. nevében), és mikor válik az ilyen közreműködés erkölcsileg megengedhetelenné? S ha kissé rossz-májúan akarnánk fogalmazni, Illyés Gyula válasza így foglalható össze: a feleséget át lehet engedni neki (ha már egyszer annyira megkívánta), de a jó barát megölését nem lehet vállalni. Lényegében ugyanis ez történik: a darabban. Valentinianus császár azzal teszi próbára barátjának, legfőbb tanácsadójának, Maximus szenátornak hűségét és megbízhatóságát, hogy feleségének átengedését kéri tőle (miután előzőleg kockán már elnyerte tőle az asszonyt), azonkívül azt kívánja tőle, hogy személyesen fogassa el és végeztesse ki az ellenzék vezérét, Fulgentius szenátort, aki Maximusnak fiatalkori legjobb barátja. Maximus az előbbi megaláztatást vállalja, s vállalja maga az asszony is. Kettőjük közül azonban csak Júlia magatartása egyértelmű és világos. Ő egyszerűen félti a férje életét, s erre minden oka megvan, hiszen a császár a nem régiben végeztette ki a birodalom legkiválóbb hadvezérét, az Attilán győzedelmeskedő Aetiust. Maximus viszont nem félti az életét. Ő a birodalmat félti, amelyet szerinte a császár személyesít meg. Ezt fejtegeti Fulgentiusnak, mikor az rá akarja venni, hogy álljon az összeesküvés élére, s még a császári trónt is följárja neki. Maximus visszautasítja az ajánlatot, érvelése azonban semmiképp sem meggyőző, hiszen a császárról neki sincs jobb véleménye mint a többieknek. Mégsem fordul szembe az egyre eszelősebbé váló zsarnokkal mindaddig, amíg az legjobb barátjának életét nem követeli tőle. De ekkor is inkább passzív ez a szembefordulás, a zsarnoki uralom megdöntése az ő közreműködése nélkül történik, s az emberöléstől megint csak visszariad, amikor neki kellene a szálnalmasan jajveszékelt egykori szörnyeteggel végeznie (eltérően a történelmi és a Teleki darabjában is szereplő Maximustól, aki maga ölte meg III. Flavius Placidus Valentinianust).

A darab hősről mindezek ellenére sem mondható, hogy meghunyászkodó, gyáva vagy aljas. Egyszerűen nem tudjuk mi fajta, és hogy személyen keresztül miféle emberi magatartást akart Illyés Gyula fölmagasztalni vagy megbélyegezni. Mert az sem derül ki, hogy ő maga miként vélekedik erről a hősről. Ez azonban még a kisebbik baj, hiszen nem kell itélnie, a hiba ott van, hogy meggyőzően ábrázolnia sem sikerült. Nem hihető ez a Maximus és a legkevésbé akkor hihető, amikor a trón küszöbén egy patetikus mozdulattal kiissza a méreg poharat.

Egyébként itt, a darab végén, még a császár és Maximus halála előtt, elhangzik a színpadon néhány mondat, ami kulcs lehetne a főhős egyéniségéhez. A végeszéluben kétségbeesetten handabandázó császáron Maximus dőbben fedezi föl saját hangját, saját vonásait, taglejtéseit. Villanásnyi időre kiderül, hogy mindenestül az ő teremtménye ez a valójában alapvetően jelentéktelen figura. Ha erről többször szó esik, mindjárt jobban értenénk ragaszkodását a császárhoz, hiszen saját kreatúrájához ragaszkodna. Ha Illyés Gyula ezt a néhány mondat erejéig fölzártatott lehetőséget ragadja meg, Maximus

alakjában megírhatta volna a hatalmi szférákból oly jól ismert „szürke eminenciások” lélektanilag egyáltalán nem érdektelen egyéniségét. A hatalomváagnak egészen furcsa szakadékait lehetne így föltárni. De persze az ilyen „szürke eminenciás” csak bűntársa lehet a zsarnoki hatalomnak, és semmiképpen sem lehet áldozata. Illyés Gyula pedig mintha nagyon fontosnak érezte volna, hogy makulátlanul őrizze meg Maximus tógáját, s valószínűleg innen ered a fölödhatalan ellentmondás. Abból, hogy nincs tisztázva a főhős személyes viszonya a zsarnoki hatalomhoz. Mintha nem is lenne véleménye az elkövetett gaztettekről. Öngyilkosságát sem azért követi el, mert cinkosnak érzi magát, s így ez az öngyilkosság nem is old meg semmit.

A többi szereplők rajza már lányegesen jobban sikerült. Főleg a császárra gondolok itt, akinek sajátos zsarnoki észjárását kísérteties biztonsággal követi nyomon Illyés Gyula. Nagyon jó Fulgentius szenátor kicsit Petur-bános alakja is. A helyenkint pompás tirádák a költő Illyés bravúros teljesítményei!

A Madách Színház Vámos László által rendezett előadása föltétlenül elviszi a pálmát a „római darabok” vetélkedőjében. Egyenletes, jó minőség jellemzi és mindenképpen a szöveget igyekszik szolgálni. Vámos László nem vállalkozott rá, hogy a főhős értelmezésében pótolja azt, amivel az író adós maradt. És nem vállalkozott rá a Maximust alakító Mensáros László sem. „Ke-gyence” sokkal inkább egy megtört stóikus bölcs volt, semmint agyafúrt politikus. A Valentinianust alakító Gábor Miklósnak volt néhány démoni pillanata. Pécsi Sándor temperamentumos Fulgentius szenátor. Kitűnő kabinett-alakítás Körmenédi János Heracliusa. Ő az igazi, rossz értelemben vett „kegyenc”. Ugyancsak nagyon jó Juhász Jácint a hóhérságra is vállalkozó csillagjós szerepében. Tolnay Klári Júliája homályosabb a szokottnál és ugyanez áll Szemere Vera Eudoxiájára (császárnéjára) is. Siki Emil díszletei, Jánoskúti Mária jelmezei stílusosak. (Doromby Károly)

KÉPZŐMŰVÉSZET. Rippl-Rónai cikkei. Kávássy Sándor összeállításában, a dunavecsei járási Művelődési Ház kiadásában szerény nyomdai kiállítású, de gazdag tartalmú könyvecske látott napvilágot a közelmúltban: *Rippl-Rónai József* (1861—1927), a szecesszió és a posztimpresszionizmus nagy magyar festője cikkeinek gyűjteménye.

A „Rippl-Rónai József írásaiból” című kis kötet — amely megérdemelte volna, hogy hogy ne csupán 1000 példányban és ilyen szegényes köntösben jelenjen meg — sok érdekes és lényeges adalékot tartalmaz a mester egvéniségéről és művészetéről, valamint a századforduló francia és magyar művészeti életéről.

Igen szépek és figyelemreméltóak a kötetkének azok a vallomás-jellegű passzusai, amelyek a mester alkotói műhelyére és etikus magatartására vetnek fény sugarat, s amelvekből kirajzolódik előttünk Maillol, Maurice Denis és Kokoschka barátjának ars-poeticája. Témaköreiről például ezt mondja: „Az intim életből merítem témáimat... Megfestendő tárgyait kifogyhatatlannak, mert minden érdekkel, ami körülvesz.” Nem volt aszkéta, szerette a polgári jómódot és a gondtalanságot, de kevésre tartotta azokat a kollégáit, akiknél az anvagi szempontok állottak az első helyen: „Akinél lelki szükség a művészet, nem is gondol, nem is szabad gondolnia — legalábbis nem elsősorban — az anvagi szükségleteknek minél nagyobb igényű és minél kényelmesebb kielégítésére. Nem azért festünk, hogy éljünk, — hanem azért élünk, hogy a művészetet őszinte érzéseink, lelkiből tudásunk és meggyőződésünk szerint szolgáljuk. Az élethivatás jellegéből és legyen minden művész lelkiismeretébe beírva.”

Nem volt gőgös, de megválogatta társaságát. Amilyen otthonosan érezte magát Toulouse-Lautrec, Bonnard, Vuillard, Ady, Osvát vagy Medgyessy Ferenc körében, annyra elhatárolta magát az alacsony szellemiségű emberektől: „Sem ma, negyvennév évek koromban, sem azelőtt fiatalabb éveimben nem kerestem a közönséges élet gyönyöreit; de azokat az embereket sem, akiknek főrekvései teljesen elütnek az én főrekvéseimtől. Nem kerestem őket azért, mert sem szenvedélyeim, sem szenvedéseim, sem örömöm, sem pedig művészi

meggyőződésem bennük megértőkre nem találtak. Érzésviláguk más volt és így természetesen az életcéljuk is más, mint az enyém.”

Példaképe a modern francia festészet volt. Elsősorban *Manet*, *Degas*, *Puvis de Chavannes*, *Cézanne* munkásságát tisztelte és csodálta; e francia mesterek „célja teljesen eltér a konvencionális, különösen a pedáns, német, érzélgős festészettől. Ők nem színpadias utánzatokat csinálnak, nem szolgalelkű másolói a természetnek, hanem a természetben előforduló dolgok közvetlen inspirációi révén festik meg képeiket és alakjaikat.”

Erdemes egy pillanatra megállanunk az egykor oly ünnepeelt *Anders Zorn* skandináv festőről írott sorainál is. Rippl nagyon nem szerette a „se hideg, se meleg” Zornt, akinél „mindenек fölött a technikai nagy rutin dominál” s aki valójában „rossz akadémia” művel. A kiszikkadt akadémizmust a valódi művészettől mélységesen idegennek tekintette a mester: „Az akadémikusok nem művészek, hanem tudósok; jobb lenne azért, ha inkább könyveket írnának festés helyett.”

Az első világháború kitörése Rippl-Rónait Franciaországban érte, s mint a központi hatalmak egyik országának állampolgárával, nem a legelőnyösebben bántak vele a francia hatóságok. Az inzultusok azonban nem tették: a művészt sovénné; a francia hadseregről 1915-ben — igen méltányosan — így írt: „A francia katonák jó harcosok, a néppel együttérző és vele szenvedő emberek... Igen melegszívű jófiúk; sokban hasonlítanak a mi alföldi bakagyerekeinkhez.”

Nobilis lélek volt: *Munkácsy Mihály*tól, egykori mentorától művészetszemléletileg utóbb igen messzire távolodott, de mindenkor „örömmel emlékezett vissza régi kedves mesterére, a vele eltöltött órákra és azokra a műveire, amelyeket magának, s nem a nagyvilágnak festett.”

A kor heves művészetpolitikái csatározásai során nemegyszer szembekelelt *Apponyi Albert*tel, *Tisza István*nal és a konzervatív művészeti irányzatok más védelmezőivel; polemikus megnyilatkozásai önérzetes és határozott hangúak voltak, de teljességgel híjával a személyeskedésnek és az alpári tónusnak. 1911 tavaszán retrospektív Rippl—Rónai-kiállítás nyílt Budapesten. A tárlatot megnézte *Tisza István* is, akinek a művész munkásságát megbélyegző durva kifakadása kínos feltűnést keltett. Néhány nappal később az új magyar kultúra kiválóságai — *Szinyei-Merse*, *Lechner*, *Csók*, *Kernstok*, *Fényes Adolf* és mások — bankettet adtak Rippl tiszteletére, a művész 50-ik születésnapja és a tárlat nagy sikere alkalmából. A vacsorán az ünnepeelt is pohárköszöntőt mondott; beszédének — amely bölcsességet és emelkedettséget sugárzott — befejező szavai mintegy credo-ként csendültek: „Ma már velünk van Magyarország minden művészileg művelt embere; a haladás emberei kivétel nélkül. Épp ezért ürítem poharamat Rátok mindnyájatokra, akik a legnagyobb harcban is éppenúgy kiveszíték majd a részeteiket, mint ebben a baráti ünneplésben. Éljetek boldogan, egészségben és dolgozzatok sokat, jókedvűen, meggyőződéssel. Isten, ember lássa, hogy a mi ideáliaink sérthetetlenek, a mi művészi erkölcsseink hasznosak és tiszták. Isten minket úgy segítjen!”

Az elmondottakból talán kiviláglott, hogy művészeti irodalmunknak igen jelentős gvarapodása e libellus megjelenése. A Kávássy Sándor által írott jegyzetek gondosak, — sajnos azonban, igen sok a sajtóhiba; így például a 7. oldalon Verlaine, a 8-iken Antonin Proust, a 9-iken Puvis de Chavannes, a 34-iken „Les Indépendants”, a 42-iken Gauguin, az 59-iken Vallotton neve szerepel helytelen ortográfiával.

*

Van Dongen 1877—1968. Ez év márciusában, életének kilencvenkettedik esztendejében elhunyt *Kees van Dongen* holland származású francia festőművész, a századeleji avantgarde piktúra prominens egyénisége. Fiatalkori műveinek, így szakállas önarcképének, *Anita* című fekvő női aktjának, *Fernande* című felaktjának, clown-okat ábrázoló kompozícióinak, *Kahnweiler* műkereskedő arcmásának, „*Nő kalappal*” című festményének s más — 1905 körüli — munkáinak színei merészen izzanak, indulatosan csattannak: *Van Dongen* az

egyik legvadabb volt a „Vadak” között... Később híres emberek portréinak keresett festője lett, — modelljei közé tartozott *Anatole France* is.

A művész élete alkonyán felváltva élt Párizsban és a Riviérán; az első világháború utáni termése már meg sem közelítette korábbi remek alkotásainak szintjét. A túlfeszített sikervágy, a széles publikum tetszésének minden áron való keresése okozta az elsőrangú képességekkel megáldott festő hanyatlását, leromlását. Ő is — akárcsak a nemrégiben elhalt *Fuzsita* — szem elől veszítette a német romantikus festő: *Caspar David Friedrich* minden idők valamennyi alkotójához szóló figyelmeztető szavait: „Nagy megtiszteltetés, ha valakinek népes közönsége van. Ám bizonyos, hogy a kicsiny, de válogatott közönség — nagyobb megtiszteltetés.”

A korai Van Dongen-festmények azonban fenn fogják tartani a matuzsálemi kort megért művész nevét a *Párizsi Iskola* legkülönb koloristái között.

*

„*Visegrádtól Szentendréig*” a címe annak a költeményeket, szépprózai írásokat és festmény-reprodukciókat tartalmazó, a Hazafias Népfront Pest megyei bizottságának kezdeményezésére létrejött kötetnek, amely teljes egészében „társadalmi munká”-ban készült. — azaz sem a nyomdászok, sem az író- és képzőművész-munkatársak nem fogadtak el tiszteletdíjat, hogy a könyv összebevételé a sokat szenvedett vietnami népe legyen.

A kiadvány literatúránk kiváló klasszikus (Vörösmartv. Aranv. Petőfi, Gyulai Pál, Vargha Gyula) és modern alkotóinak (Áprily, Kassák, Berda, József, Vas István, Rónay György, Jékely stb.) munkáit és jeles szentendrei festők — Czöbel, Barsay, Korniss Dezső, Szántó Piroska és mások — egy-egy művét közli. Kár, hogy a reprodukciók minősége igen gvarló, és hogy a szentendrei művészet több kiemelkedő egyéniségéről (így Kmettyről, Bálint Endréről, Vaszkó Erzsébetről) megfeledkeztek a képzőművészeti rész összeállítói.

(D. I.)

ZENEI JEGYZETEK. (A tökéletesség útjai.) Hányféle út vezet a tökéletes zenei élménnek megvalósításáig? Vaion mindegyik út célhoz vezet-e? — Ezekkel a gondolatokkal hallgattuk az évad utolsó részének két kiemelkedő zenei eseményét, a New Philharmonia Orchestra Carlo Maria Giulini vezette bemutatkozását és a Moszkvai Kamarazenekar Haudn estiét Rudolf Barsaj vezényletével. Előbb talán az utóbbiról ejtsünk néhány szót, már csak azért is, mert a Moszkvai Kamarazenekarhoz hasonló tökéletességgel aligha játszik zenekar más a világon. Tökéletes cizelláltság, abszolút pontos, precíz játék, bámulatos dinamikai érzékenység — egyszerűen minden megvan az együttes játékában, ami a nagy zenekarokat jellemzi, valami azonban mégis hiányzott. Aligha lehet ezt a szempontot jellemzőül elfoqadni, de érdekes, hogy a három ritkán hallható Haudn szimfónia előadása közben a muzsikusoknak egyetlen arcizma sem rándult meg, mintha nem azonosulniak volna teljesen a művek hangulatának minden rezzenésével. A Moszkvai Kamarazenekarnak — és természetesen Rudolf Barsajnak — egészen kivételes érzéke van a mélyebb hangzás tolmácsolásához, ahol azonban a zene a derűsebb réaiókba szárnyal, a zenekar elveszíti azonosulási tehetségét, és kívülről közeledik a mű tartalmához. (Mint ahogy megítélésünk szerint meglehetősen kiülsőséges aestussal játszották el a Búcsú-szimfóniát, amikor a keletkezéséhez fűződő történetet is visszapertették: a kiváló muzsikusok egymás után oltogetták el ouvertúrákat és lona-kodtak a kijárat felé. Egy mű korszerűségét vagy korhűségét aligha befolyásolhatják ilyen ténuezők!) Ahol a Moszkvai Kamarazenekar Haudn életművének romantikusabb színeit tolmácsolta, ott utólrhetetlen, felejthetetlen nilanatokot szereztek. Ahol azonban a klasszicizmus mértéktartó, kiegyensúlyozott derűjét szóaltatták meg, mindúntalan az volt a hallató érzése, hogy a ritmus motorikus elemei elnyomják a kifejezés leghelsőbb tartalmát. Ezért éreztük erősebb, nagy élménnek a Szenvedés melléknevet viselő szimfónia tolmácsolását, viszont ezért hangzott kicsit túlságosan „vastagon” a Filozófus melléknevet viselő mű ironikus lebegése. Haudn művészetének alapvető ket-

tösszégéből így csak az egyik arculatot ismertük meg a maga teljességében. A költő azonban figyelmeztet arra, hogy ez a zene már két korszak metszéspontján keletkezett, egyfelől a klasszicizmus betetőzését hordozza magában, másfelől azonban már a romantika érzelmi ingadozásai, ellentétei is megvillannak itt ott a zenei szöveg mélyén:

Haydn vezénnyel — s a kecses zenében
a lappangó vágy titkon mást akar.
De Eszterházán nem tudják a léha
urak s lakájok azt, hogy néha-néha
verőfényekben lappang a vihar.

(Hegedüs Géza: Haydn Eszterházán)

A Moszkvai Kamarazenekar teljesen tökéletesnek szánt előadásában inkább a mélyben lappangó vihar hangja erősödött meg, a felszín derűje érvényesült kevésbé.

A londoni New Philharmonia Orchestra összjátéka talán nem volt ennyire csiszolt, és egyetlen alkalommal kisebb gixer is előfordult a fúvósok játékában, valahol mégis az volt az ember érzése, hogy ez az este (Haydn Ustodob szimfóniája, Britten Les Illuminations-ja és Beethoven VI. szimfóniája szerepelt műsorukon) a teljesseg és befejezettség élményével ajándékozta meg. Ezt az élményt mindenekelőtt az egészen kivételes karmesternek köszönhetjük. Carlo Maria Giulini szereplését sokan Toscaniniéhoz hasonlították. Szavakban talán nehéz is kifejezni mozdulatainak finom dinamikáját, és lehetetlen érzékeltetni, milyen fölényes biztonsággal uralkodik zenekara fölött, s hogyan képes szinte emberfeletti teljesítményt kisajtolni muzsikusaiból. Volt egész megjelenésében és vezénylésében valami démonikus vonás, s hajlandóak voltunk arra gondolni, hogy azt csinál a zenével, amit akar, de bármit tesz is vele, mindig hiteles marad. Ahogy Haydn remek szimfóniájának Menuettjében felvillantotta a korabeli földművelők derűs táncait, ahogy a zárótétel tancos lüktetésében egyre szélesebben kibomlott keze nyomán a humanista vallomás, az már jelezte, hogy ez a karmester az ihlet igazi tájaira vezérel, ahol csak egyvalami lényeges: a teljes igazság.

Britten művének mindenekelőtt az kölcsönzött érdekességet, hogy a londoni zenekarnál aligha tolmácsolhatta hitelesebben más együttes az angol szerző művét. Másrészt azonban személyesen is megismerkedhettünk előadása közben a hangfelfelvételről már ismert Jennifer Vyvyan énekművésznővel, aki szintén egyedülállóan nagy jelenségnek bizonyult. Egyszerre tudta érzékeltetni Britten mindig kicsit ironikus zenei mondanivalóját, s Rimbaudnak fájdalmas tragikumát is. A Les Illuminationst Rimbaud verseire írta Britten, s ezekben a prózaversekben elsősorban a magány tragikuma és az elidegenedő ember látomása nyer kifejezést. Ahogy az Indulásban mondja a költő:

Eleget láttam. A látomás mindenütt előbukkant.
Eleget szereztem. Városok zsongása este és nappal és örökké.
Eleget tapasztaltam. Az élet ítéletei. — Zsongások és Látomások!
Indulás az új érzés és az új zaj felé.

(Kardos László ford.)

A hangverseny betetőzése Beethoven VI. szimfóniájának előadása volt. Több volt ez, mint egyszeri zenei élmény: az erdő elevenedett meg itt, a szél zúgása és a vihar dörömbölése. Mindezek fölött pedig egyre határozottabb kontúrokkal jelent meg egy armás — Beethovené.

Varázslat? Kivételes perc? — Ez is, az is. És egy kivételes karmester, zenekar egymásra találása.

(Kiszely Gyula: XXIII. János pápa emlékmise.) A nagy pápa alakja világszerte ösztönzi és versengésre készíti a költőket és zeneszerzőket, hogy méltó művekben örökítsék meg emlékezetét. Ebbe a kórusba zengett bele magyar

résről Kiszely Gyula emlékmiséje, amelyet hosszú és korántsem könnyű előkészületek után az A. C. Kapisztán Kórusa és Zenekara szólaltatott meg. Várhelyi Endre közreműködésével.

Egyetlen hallás után aligha lehet teljes egészében hiteltelen elemezni az új mű érdemeit és hiányosságait, annyit máris észrevehettünk, hogy Kiszely Gyula elsősorban a századéleji neoromantikus hagyományokat folytatja, mert ezt véli alkalmasnak a nagyszabású téma kifejtésére. Aki az egyházzene legújabb fejlődését figyelemmel követi, talán meglepődik ezen a „konzervatívizmuson”, s azon is, hogy a szerző tudatosan idegenkedik a modernebb ejek-tusoktól. A mű zenei szövege szándékoltan egyszerű, ám előadása mégis meglepően nehéz. Ezért is minden dicséretet megerdemel a kitűnő kórus és zenekar, hogy sikerre vitte a szerző új miséjét, melynek megszólaltatása egyszerre volt tisztelgés János pápa salaktalanul tiszta, szép emléke előtt, és egyszerre adott hírt újabb egyházzenei kultúránk útkereséseiről. Érdeklődéssel várjuk Kiszely Gyula Balassy László szövegére írt Béke-oratoriumnak bemutatását.

(Nagy magyar előadóművészek.) Népszerű könyvsorozat, hanglezemmel-
lékletekkel. S talán kalandozás is a magyar zene műtájának birodalmában. Az első három kötet megjelenése után (Basilides Mária Molnár Jenő Antal, írt könyvet, Székely Mihályról Várnai Péter, Pataky Kálmánról pedig Somogyi Vilmos és dr. Molnár Imre) már megállapíthatjuk, hogy a sorozatnak azok lesznek a legértékesebb kötetek, amelyek egyesítik a tudományos vizsgálódás szempontjait az érdekes, olykor anekdotisztikus elemekkel. Várnai Péter Székely Mihályról írt elemzése látszik ilyen szempontból a leghasznosabbnak. Becses kiegészítésként szolgálnak a lemez mellékletek, amelyek egy-egy pillanatra visszaidevezik a múltat, s visszavarázsolják a magyar operakultúra fénylő pillanatait. (Rónay László)

FILMEK VILÁGÁBÓL. Mészáros Márta: *Eltávozott nap*. Jóformán valamennyi kritikában megírták, hogy ennek a filmnek új fölfedezettje Kovács Kati. Furcsa szárazság, majdnem férfias erőteljesség jellemzi színészi játékát, mely vonzó nőiességgel párosul. Alakítása talán azért tűnik annyira föl, mert eltér a nálunk megszokottól. A meggyökeresedett gesztusrutin, az érzelmileg túlfűtött, valahol még mindig a romantikában megragadt, iskolás játékmód hiányzik ugyanis belőle. Annak az eszköztelen stílusnak ritka képviselője ő, melynek elterjedése — valljuk meg — évtizedek óta késik már magyar színpadon és filmen.

Egy intézetben nevelkedett, szüleitől elhagyott textilműködő-lányt alakít, aki felnőtt fejjel elhatározza, hogy megkeresi a szüleit. A találkozás olyan, akár a dokumentum: az anyja tudni sem akar róla. Ugy beszélgetnek egymással a falusi udvar kerítésén keresztül, mintha elmenőben találkoztak volna valahol a járdaszélen. Megállapítják egymásról a tényeket, akár egy statisztikai adatfővevő lapon, s tovább mennek. Ilyen regisztratív a film többi jelenete is ezután. Rövid, lefojtott, érdes dialógusok hangzanak el, még akkor is, amikor a szerelemről van szó, vagy akár a pusztai társkeresésről. Ebbe a szabályosan berendezett, rideg világba illik be tökéletesen Kovács Kati színészi játéka. Érdes és palástoltan érzelmes, riadt és mégis határozott beszédhangja hitelesen tolmácsolja a mindennapok prózai hanghordozását; a nem szerettek kijelentést éppen olyan nyomatékkal szólaltatja meg, mintha azt mondaná, hogy *nyolc óra van*. Ez a magatartás azonban valójában éppen a fontos tartalommal rendelkező szavak gondolati hangsúlyozását provokálja ki a nézőben.

„Az, ami van, nem lehet igaz,” — írja Herbert Marcuse, a közelmúlt forradalmi diákmozgalmainak filozófiai mentora. (Ezt a jelzőként használt idézetet egyébként Ernst Blochtól vette át.) Öntudatlanul talán, de ettől a fölfogástól áthatva maradt Mészáros a hétköznapi prózaiság és a tartózkodó hangsúlyozatlanság szintjén. A film a valóságot dokumentálja, éppen ezért kényszerült eszköztelenségre. Egy felnőtt, önálló lány lépéseinek egymásutánja elevenedik meg anélkül, hogy egy pillanatra is fontosak lennének ezeknek a lépéseknek céljai. A lány fölkeresi az anyját, majd magányában férfit keres magának, akit nyomban újra elhagy, s valami még homályosabb, már-már

misztikus indok alapján kiválasztja a szerelmét. Meghallgatja alkoholista apjának mellébeszélését, táncolni megy, s mindezt anélkül, hogy az ilyen helyzetekben szokásos agyonmagyarázásra vállalkoznék a film. Mi is volna a lány cselekedetein magyarázni való? Az, ami van, s ami a filmben látható, azért nem képviseli önmagában még az igazságot, mert a jelen még a létezés állapota, s ezért még a legkevésbé megélt állapot. A film csak radikális öszinteséget árulja el, amikor a hétköznapi látványához nem függeszti hozzá az igazság valamiféle relációját. A Kovács Kati alakította lány cselekedetei láttán nem az esetleg levonható végleges tanulság, hanem csak annak visszfénye, egy távolabbi jövőben megfogalmazható egyetemesebb tanulság sejtelve ködlik föl a nézőben. Jellegzetes velejárója ez az olyan alkotásoknak, melyek nyíltan vagy rejtve a művészi dokumentumszerűség jellemvonásait hordozzák magukon.

Az *Eltávozott nap* főszereplője magányos nő léte a férfiakéval egyenrangú szabadsággal cselekszik. A rendező a dokumentálható valósághoz közeledett, és jellemző, hogy az így született alkotás sajátosságosan összecseng H. Marcuse és E. Bloch filozófiai nézeteivel. „Nincs bennünk bizalom, csak bizakodó reménység” — írja Bloch. — „Az akaratszabadság abból a szándékból ered, mely a fokonkénti választásokban, döntésekben és cselekedetekben realizálódik.” A lány lehetősége a döntésre (például az, hogy elhatározza, fölkeresi szüleit, vagy az, hogy fittyet hányva a szokásnak, nyíltan választja ki partnerét), itt a szabadság kiindulópontja. Ez egyben annyit is jelent, — következtessünk csak a végéig, — hogy semmiféle intézmény nem záloga a szabadság paradicsomi világának. Csak maga az ember, az egyén dönti el, hogy a világ körülötte emberi vagy embertelen.

A film sugallta következtetéssel így az ember, maga a konkrét ember nyomul a filmműfaj középpontjába. De hisz mindegyikben ez megy végbe, vehetnének közbe! Gondoljuk azonban meg: ahogy ebben a filmben Kovács Kati jár-kel, szinte már kifejezéstelen, gépies hangon beszél, cselekszik, mindez talán éppen eszköztelensége következtében konkretizálja annyira magát az embert. Az ember Mészáros filmje alapján nem kispolgár, nem szolga és nem úr, nem proletár, és nyilván nem is kapitalista. Az ember ebben a filmben az, aki előtt mindig újra — ameddig csak él — ott áll a következő lépés, melyben a választás és a döntés lehetősége nyilvánul meg. A főszereplő minden cselekedete azt sugallja a nézőnek, hogy még semmit sem fejezett be, hogy még semmiről, semmilyen lépéséről nem tudhatjuk, mire fog vezetni. Ez az, amiről Marcuse beszél, a Van, melyről még semmi sem állapítható meg az igazság szintjén. Ahhoz, hogy valamit mondhasson róla, a film kénytelen „provokálni a valóságot.” Ezáltal az ember mindig újra előbbre tolt határok előtt áll, melyeket előbb-több át is lép. Egy-egy ilyen határátlépés után mindig újra halomra dönti az előzőleg formált, biztos keretvilágot.

Hogy ennek a permanens határátlépésnek mi a következménye? A rendező őszinte volt, nem tudta megmondani. Inkább a mozgást örököltette meg, mint az eredményt. S talán éppen a kontrasztokkal tette hozzá a legtöbbet. Szenvedélytől mentes hangja állítja a legszenvedélyesebben a szenvedő, magárahagyatott embert a középpontba, és a megmerevedő, befefezett állókép a filmen, fejezi ki a leginkább a mozgást, a befefezetlenséget.

Alain Robbe-Grillet: *Trans-Europa expressz*. Az illúziók eloszlatására, a néző és a film elidegenítésére készült ez a film. A rendező beül a vonatba és mindenki szemeláttára kiölti a detektívfilm történetét. Nem vigyáz a következetességre, úrra és úrra visszatér a vonatfülkébe és megbeszéli a cselekményt útítársaival, olykor módosítanak rajta, s ha végképp megfeneklik a történet, egy legyintéssel új irányba indulnak el a meseszövevél.

Ez a kokainsempészről szóló krimi szólhatalna akármí másról is; benne csak az eszközök fontosak, melyekről végtére is nem tudjuk, valóságosak-e, vagy a látszatot képviselik. Ebbe az eszköztárba bonvolódva él a civilizált világ embere, elidegenedve a munkától, a megbízóktól, az élet értelmétől. Az ember gépies eszközzé válik, a bulvárlapok, comic-füzetek, a félelem és a tehetetlenség eszközzé. Bizarr ötlettel hozza közel a nézőhöz az erőszak iránti önkénytelen bűvölet jelképét a rendező: leláncolt nőket mutat, akik — akár-

csak a néző a maga életében — egyre inkább belebonyolódnak fölrakott köteleikbe. Az ábrázolásban van valami személytelen, gúnyos jelleg, mely az egész filmet játékosá teszi; az utolsó mondat hangzik csak komolyan, akár egy filozófiai végkövetkeztetés: a film nem bírja el az igazságot. Ebből az igazságból ugyanis Robbe-Grillet szerint annyi van, ahány történet, vagy pedig eleve fölismerhetetlen. (Ungváry Rudolf)

A MOSZKVAI PATRIÁRKÁTUS KÜLDÖTTEI A COLLEGIUM RUSSICUMBAN. Érdekes beszámolót közöl a Bolognában megjelenő *Il Regno* a római katolikus egyház és az orosz ortodox egyház közötti kapcsolatokról, amelyek — mint a cikk megállapítja — egyre szívélyesebbé, foghatóbbá és építőbbé válnak.

Még a múlt év augusztusában nagyon fontos beszélgetés zajlott le VI. Pál pápa és Nikodim metropolita között. A metropolita ebből az alkalomból kijelentette: „Sok lépést tettünk annak érdekében, hogy közeledjünk egymáshoz, hogy megismerjük egymást és afelé az egység felé, amelyre mindnyájan törekszünk.” Majd később még hozzáfűzte: „Nem teszünk többé lépést visszafelé.” És kétségtelen tény, hogy 1962 októbere óta, amikor az orosz ortodox egyház néhány megfigyelője megjelent a II. vatikáni zsinaton, a két egyház között nem szűnt meg többé a kapcsolat. Kezde VI. Pál pápának *Alezej* moszkvai pátriárkához intézett üzenetétől (amelyben a Szentatya legmelegebb jókívánságait tolmácsolta a pátriárkának és „az Úr Jézus által rábízott nyájának”) *Juvenalj* ortodox püspök részvétele a laikusok római kongresszusán, éppúgy mint a legutóbbi leningrádi megbeszélések, amelyekben *Willebrands* püspök vett részt, mindez jelentős előrehaladást eredményezett az egyre konkrétabbá váló dialógus terén. Hála Istennek valóban nem történt hátrafele lépés — állapítja meg a bolognai lap. Persze az előrehaladás is csak apránként történhet, sok esetben egészen komoly nehézségeket kell legyőzni, de az irányzat mégis jó.

A párbeszédnek és barátságnak légkörében újra meg újra pozitív tények is történnek és ezek közé tartozik a moszkvai pátriárkátus két küldöttjének Rómába érkezése. A szovjet légitársaság menetrendszerű gépével érkezett meg ez év január 17-én a fiumicinói repülőtérre *Piotr Raina* és *Vladimir Rozhov*. Mind a kettőnek az egyházi rangja *protoierej*, ami nagyjából az esperességek felel meg, bár más a szerepe, mint a katolikus egyház ilven nevű hivatalának. Egyikük főleg a lelkipásztorkodásban tevékenykedett eddig, míg Vladimir atya a nyugati egyháztörténet professzora. Rómába azért érkeztek, hogy közelről megismerkedjenek a katolikus egyházzal és főleg a liturgia, a kánonjog, a teológia és a katolikus spiritualitás terén akarják gvarapítani ismereteiket.

A repülőtérén *P. Duprey* a keresztény egység titkárságának helyettes titkára és *P. Long* fogadták őket. Az utóbbi szintén a keresztény egység titkárságánál dolgozik és maga is járt a Szovjetúnióban.

Megérkezésük után a két ortodox papot a *Collegium Russicum*ban látták vendégül, ahol együtt ebédeltek a Collegium tagjaival, majd egyenként köszöntötték őket a Collegiumban tanuló papok, mindannyian a hagyományos keleti eredetű öleléssel és csókkal. Az ortodox egyházi személyiségeknek római tartózkodásuk alatt minden lehetőséget meaadnak arra, hogy egyéb collegiumokkal, egyetemekkel, egyházi intézményekkel is közelebbről megismerkedjenek.

Ezek a tények — állapítja meg a bolognai *Il Regno* — és minden hosszadalmas kommentár nélkül mindenki megértheti, hogy ökumenikus szempontból jelentős eseménnyel állunk szemben. Aligha kell bizonyítani, hogy még csak néhány évvel ezelőtt is hasonló jellegű látogatásra és kapcsolat létesítésére a római katolikus és az ortodox egyház között még csak gondolni sem lehetett. Ha most megtörtént, ez azt jelenti, hogy sok minden megváltozott. Mindkét fél jókora utat tett meg a közeledés terén. Jelenti azonban azt is, hogy a Collegium Russicumban semmiképp sem gondolnak arra, hogy papokat képezzenek ki az ortodox oroszok „megtérítésére”, amikor „a Gondviselés megadja erre a lehetőséget”... (mint ahogy a múltban azt egyesek esetleg gondolták).

A két ortodox pap egész római tartózkodása alatt a keresztény egység titkárságának vendége és a Collegium Russicumban laknak. Itt tartózkodásuk természetesen fölvetett néhány olyan kérdést is, amelyek elméletben eddig is fölmerültek már, de nemigen jelentkeztek még ennyire foghatóan. Főleg a „*communicatio in sacris*” (szentségi közösség) tekintetében érződött szinte drámai módon, mennyire fájdalmas az a tény, hogy az Oltáriszentség ünnepét a két egyház tagjai nem ülhetik meg közösen. Ezen a téren azonban semmiképp sem lehet előreszaladni, a „*communicatio in sacris*” ugyanis a teológusok véleménye szerint csak végső betetőzése, de nem előmozdítója lehet a két egyház teljes egységének, amelynek létrehozásához nagy türelemre, teljes őszinteségre és teljes elvi világosságra van szükség. A két orosz atya számára a Collegium egyik kápolnáját bocsátották rendelkezésre, ahol saját liturgiájuknak megfelelően misézhetnek. A Russicum hallgatói természetesen segídezhetnek ennél a liturgiánál. Így például két nappal az orosz vendégek megérkezése után január 19-én az orosz ortodox naptár szerinti vízkereszt ünnepén, a collegium növendékei énekkel és szertartási szolgálattal vettek részt az ortodox liturgiában, s ez a szertartás — jegyzi meg az olasz cikkíró — ha nem is volt olyan ünnepélyes, mint amilyen odahaza a Szovjetunió templomaiban szokásos, mégis nagyon megindító és jelentős volt. Az *officium divinum*ot (a papok kötelező napi imádságát) viszont a Collegium hallgatói és az orosz papok együtt imádkozták.

Az *Il Regno* így fejezi be kommentárját: „Egy napon a teljes egység is lehetővé válik majd, ha a párbeszéd és a kölcsönös megbecsülés révén mindkét fél törekszik rá, hogy megtalálja a teljes kibékülés helyes módját és helyes időpontját. Senki sem jósolhatja meg, mikor kerül erre sor. Most csak az a fontos, hogy mindenki jószándékkal dolgozzék ebben az irányban. Megrendítő dolog viszont elképzelni, milyen nagyszerű lesz, ha elérkezik a nap, amikor a különböző római collégiumokon a katolikus papnövendékek együtt tanulnak, együtt élnek és együtt imádkoznak majd ortodox paptestvéreikkel és amikor a katolikus papok és teológusok tanulmányaiknak legalább egy részét ortodox szemináriumokban folytathatják. Nem tudjuk, mit tartogat a jövő. De minden nap új lehetőségek felé nyit ablakot, amelyekre eddig még gondolni sem lehetett. Az is fontos persze, hogy ne a látványos eredményekre törekedjünk, hanem ki-ki híven saját egyházához és a saját lelkiismeretéhez igyekezzék minél fogékonyabbá válni a Szentlélek sugallatai iránt.” (d. k.)

Ötéves az *Életünk*, a Nyugat-Dunántúl irodalmi és művészeti antológiája. Az „antológia-sorozat” kifejezés azonban pontosabb; 1963 óta évente háromszor jelenik meg; szépirodalmi, irodalomtudományi, kritikai, elméleti, kulturális életünkre vonatkozó írásokat, és képzőművészeti alkotások másolatait közli. Elsősorban négy megye, Győr-Sopron, Vas, Veszprém és Zala íróit és alkotóit tömöríti maga köré. A folyóirat felelős szerkesztője, Palkó István, beosztottjében kettős funkcióban jelölte meg az induló lap célját. Egyrészt a négy megye területén élő írók és alkotók műhelymunka-egységét hivatott biztosítani, másrészt az írók és olvasók közötti eleven kapcsolat megvalósítását. „Olyan szemléletű emberré kell válnunk, hogy a kultúra élet-elemünk legyen, mindennapi táplálékunk, mint a mindennapi kenyér... A harmonikus szemlélyiség, a materiális és lelki összetevők egyensúlyának megteremtését célozza minden érdemleges kulturális produkció. Innét van, és lehet jelentősége minden sor eszméltető írásnak, minden pozitív művészi alkotásnak.”

Jubileuma alkalmával magától értetődően vetődik fel a kérdés: mennyire tudta megvalósítani a lap célkitűzéseit?

A provincializmus kísértése minden vidéki lapnak, sőt sajátos értelemben a fővárosiaknak szintén az. Kísértést jelentett annak idején az *Életünk* elődjének, az *Írott Kő*-nek is. Az *Írott Kő* két szakaszáról (1933—37, 1942—44) az *Életünk* hasábjain Tüskés Tibor két igen érdekes tanulmányban emlékezik meg, és azt írja a második *Írott Kő*-ről, hogy a „decentralizmus, vagy a provincializmus túlzott hangsúlyozása, az összehasonlítás mellőzése kritikálatlanságra, az igények leszállítására csábít... A helyi értékek eltúlzása, a földrajzi-lag-etnikailag zárt közösség világáról és világának szóló irodalom kitenyész-

tése elszürküléshez vezet." Erdeméül viszont többek közt azt jegyzi meg, hogy az *Írott Kő*-ben jelentkező fiatalok nagyrészt ma a dunántúli irodalom országosan ismert és publikáló alakjai. „A saját múltjuk kritikai föltárása, értékelése, a szombathelyi irodalmi hagyományok elemzése és a tanulságok levonása: a mai és a holnapi értékek születésének föltétele”.

A hagyománynak ez az elemzése és az *Életünk* első évfolyamainak tanulságai egyaránt megszabták merre lehet, és merre nem lehet haladni. Ma már jó színvonalú, jól szerkesztett folyóiratként tarthatjuk számon. „Jól példáz-zák — írta nemrég a lap egyik méltatója —, hogyan lehet valami »helyi« anélkül, hogy provinciális lenne, és hogyan lehet azt, ami témájánál fogva — a szó sajátos értelmében — »provinciális«, egyetemes értékűvé tenni.” Hogy a mai *Életünk* arculatát valóban ez jellemzi, azt elsősorban azzal bizonyítja, ahogyan a vidéki kultúra kérdéseit boncolja. Hadd idézzünk röviden néhány írást, melyek a dunántúli színjátszás és képzőművészet helyzetével foglalkoznak.

Szabó Sándor például „A gondolkodó színház” című írásában Németh László Veszprém-ben bemutatott darabját (*Nagy család*) méltatja, majd — mintegy ennek ürügyén — vidéki színjátszás jelenlegi szintjét és fejlődésének lehetőségeit vizsgálja. A vidéki színházak nagy része már a felnőttek sorába állt — mondja —, és a főváros nem vonzolja kezénél fogva, mint topogni tanuló csecsemőket szokás. „A vidéki színjátszás külön teherként hordja magán a vidékiességet, ... de a hazai drámairodalomban hiszek annyi erő, hogy el-mossa ezt az antagonizmust főváros és provincia között.” Németh Lászlót idézi: „A magyar színjátszás, ha valahonnét, hát a vidék felől újulhat meg.”

„A veszprémi példa” — így emlegetik Németh László darabjának bemutatását, és ugyancsak ezt a címet érdemelte ki a veszprémiek másik figyelemreméltó vállalkozása: művészklubot hoztak létre. Klubot, amely szellemi közösséggé tudott válni, hasznára mind a művészeknek, mind a műélvezőknek. Csányi László a decentralizáció elvének „gyakorlati megvalósulását” látja ebben, az egészséges decentralizációt, mely képes a kulturális különbségek megszüntetésére. Sürgeti a példa követését, hogy más városokban is hasonló közösségeket hozzanak létre.

Ezt tartja egyetlen megoldásnak Kristó Nagy István is, aki egy szombathelyi tárlattal kapcsolatban arról a heroikus erőfeszítésről ír, mellyel vidéken egy-egy kiállítást megrendeznek. „Minél önállóbb és aktívabb vidéki műhelyek, alkotói és műélvezői körök kialakítására van szükség. Szombathely szellemi élete a példa rá, hogy ez lehetséges. A közszellem talán sehol sem olyan biztató, mint ebben a kétezer esztendő városban ... Az alkotónak soha sem kell légüres térben mozognia. Emberi közeg az, amely körülveszi, s ha ellentmondásokban is, mindig érezteti jelenlétét.”

Mindebből látható, hogy az *Életünk* nemcsak a kérdések felvetését tekinti elsőrendű feladatának, hanem a rájuk való válasz keresését is. Ez egyik legnagyobb pozitívuma.

A másik pozitívum: a nagyszámú és jól megválogatott „szereplőgárda”. Elsősorban a dunántúli, — vagy a Dunántúlról származó — írók, költők, kritikusok műveit közli; sokszor találkozunk benne például Weöres Sándor, Károlyi Amy, Takáts Gyula, Káldi János verseivel, Várkonyi Nándor, Tüskés Tibor írásaival; de vannak nem dunántúli munkatársai is. A legifjabbakat minden egyes számban a „Fiatalok” rovat mutatja be. „Egy irodalmi lap igazi értékét az szabja meg — írja Tüskés Tibor —, hogy mennyiben tud irodalomszervező, irányító, tájékoztató szerepet betölteni. S itt az új, fiatal tehetségek közlése, a kísérletező, kutató szenvedély táplálása, a kockázat mérés vállálása legalább annyit számít, mint a kipróbált nevek, az érdemes tehetségek szerepeltetése. Mennyire tud egy lap a maga vonzási körébe új erőket csatasorba állítani, alkotókat munkára inspirálni, közösséget nevelni — ez számít a legtöbbet.”

Ezt a munkát vállalta és végzi az *Életünk*. Sikeres első öt éve, reméljük, csak prelúdiuma további és még sikeresebb öt- és tizesztendőeknek.

(Saád Katalin)

Revue mensuelle — Directeur: Vid Mihelics — Rédaction et administration: Budapest V., Kossuth Lajos u. 1. — Abonnements pour un an 4,50 US dollars.

SOMMAIRE

Edvard Kocbek: „Je suis un homme, comme tous les autres” — En commémoration du cinquième anniversaire de la mort du pape Jean XXIII. — *Bernát Poór*: Poèmes — *Ferenc Gál*: Le travail et les loisirs en tant que problèmes humains — *József András Fehér*: Poèmes — *Elemér Szeghalmi*: Mihály Tompa vu d'aujourd'hui — *Zsófia Dénes*: Adieu au grand chasseur — *Anna Bede*: Poèmes — *Péter Vasadi*: Fenêtres qui s'ouvrent (nouvelle) — *Paul Claudel*: Le livre de Christophe Colomb (drame) — *Vid Mihelics*: Idées et faits (Lutte autour des universités) — *Mihály Medvigy*: Le petit sentier (La sanctification du dimanche).

JOURNAL: Conférence des catholiques des pays d'Europe à Berlin (*Ferenc Sinkó*) — Importance du tabernacle dans l'espace des églises catholiques (*Imre Lőrincz*) — Délégués du patriarcat de Moscou au Collegium Russicum (*K. D.*) — Journal du lecteur (*György Rónay*) — Chronique théâtrale (*Károly Dorombozy*) — Beaux-arts (*D. I.*) — Chronique musicale (*László Rónay*) — Films (*Rudolf Ungváry*) — La revue „Életünk” a cinq ans (*Katalin Sádó*).

Informations sur la couverture.

CONFÉRENCE CATHOLIQUE DE LA PAIX À BERLIN

par Ferenc Sinkó

La III-e conférence de la paix de Berlin des catholiques des pays d'Europe s'est réunie le 5 juin dans la capitale de la République Démocratique Allemande.

Plus de 350 catholiques, dont des prêtres de vingt et un pays d'Europe y ont assisté. La Hongrie catholique était représentée par huit ecclésiastiques et six laïques.

Le premier jour de la conférence, Edvard Kocbek journaliste de Ljubljana évoqua la mémoire du pape Jean XXIII, à l'occasion du 5ème anniversaire de la mort du grand pontif dont l'encyclique *Pacem in terris* est devenue la Charte et la source vivifiante de tous les travaux du catholicisme pour la paix. Dans son allocution, *Adrian Manning* professeur d'histoire à l'université de Nimègue (Holande) expliqua que, de tous temps, les guerres avaient été préparées et provoquées par les hommes, c'est donc le devoir des hommes d'empêcher une fois pour toutes que les guerres éclatent à l'avenir et d'anéantir toutes les causes qui pourraient les provoquer. Dans son discours, Vid Mihelics a souligné que la paix étant le fruit de la justice, ne peut être durable que si les principes sur lesquels elle est basée sont réalisés dans les actions concrètes de l'humanisme et de la charité.

La conférence a envoyé un télégramme de salutations au pape Paul VI ainsi qu'à Son Eminence le cardinal Bengsch, archevêque de Berlin. Par contre la réunion a été saluée par de nombreux télégrammes entre autres par ceux des corps épiscopaux lithuanien et hongrois, de Mgr l'évêque Tomasek, administrateur de Prague du mouvement Pax Christi et de la Conférence de la Paix des Églises chrétiennes.

Aux séances plénières aussi bien qu'à celles des commissions de travail, des entretiens très sincères, et parfois d'après discussions ont eu lieu entre les différentes opinions. Plus d'une fois, les participants ont longuement dis-

cuté à propos d'une nuance d'expression ou d'un mot à utiliser. Au cours de la discussion, les différents groupes se sont constitués à la manière d'un Kaleidoscope dans les questions soulevées. On ne saurait parler de groupes ou de camps permanents, mais de tendances permanentes. L'une de ces tendances, représentée surtout par les catholiques des pays socialistes conformément au but original de la conférence concentrait son attention sur les questions de la paix de l'Europe sur les grands problèmes politiques du monde et sur les dangers qui menacent la paix, en cherchant les possibilités qui pourraient favoriser la solution de questions litigieuses. Dans une autre tendance, représentée surtout par les délégués de la République Fédérale Allemande, de la Hollande et de la Belgique, il semble que le radicalisme de la jeunesse des pays de l'ouest de l'Europe ait trouvé un écho. Cette tendance prononçait les slogans de „relève de la generation”, et „révolution universelle” qu'elle jetait dans la discussion. Dans les questions plus proches de l'Eglise et de la religion un groupe assez important des participants de l'Europe occidentale représentait un point de vue beaucoup plus radical que celui du vaste camp des catholiques de pays socialistes, qui paraissait „modéré” vis à vis du leur.

A la suite des entretiens et des discussions qui se sont déroulés dans les groupes de travail, trois documents votés aux séances plénières du dernier jour ont résumé le point de vue des participants à la conférence sur la guerre du Viet-nam, sur le néo-nazisme allemand et dans la question de la sécurité européenne.

COMPTE-RENDUS ET CRITIQUES

La chronique théâtrale commente la présentation à Budapest du drame de Gyula Illyés intitulé „Le favori”. Dans sa pièce, le célèbre auteur hongrois, bien connu aussi à l'étranger a développé l'idée fondamentale de l'ouvrage du même titre écrit il y a cent ans par László Teleki. L'action qui se déroule dans un milieu romain analyse la question: jusqu'à quelle limite peut on soutenir un tyran pour faire valoir un idéal que l'on croit juste? La première de la pièce de Gyula Illyés a eu lieu à Paris.

La rubrique des beaux-arts rend compte du volume qui contient les articles de József Rippl-Rónai (1861—1927) le plus grand artiste de la peinture post-impressionniste hongroise. Rippl-Rónai qui a longtemps vécu en France, était membre du groupe d'artistes „Les Nabis” et une chaleureuse amitié le liait à Bonnard, à Maillol ainsi qu'à Maurice Denis, desquels il parle souvent dans ce petit ouvrage. Le second article de la rubrique des beaux-arts parle de Kees Van Dongen, récemment décédé, qui appartenait au groupe d'artistes „Les Fauves”.

Le Messe composé par Gyula Kiszely à la mémoire du pape Jean XXIII exécutée avec le concours de chœur et de l'orchestre A. C. Kapisztrán, et du soliste Endre Várhelyi a suscité un vif intérêt. De tous les ensembles d'artistes étrangers qui ont paru dans les salles de concert du pays à la fin de la saison, nous mentionnerons le New Philharmonia Orchestra dirigé par Carlo Maria Giulini et l'Orchestre de Musique de Chambre de Moscou, chef d'orchestre: Rudolf Barsai, qui ont remporté un succès bien mérité.

La rubrique du film commente l'oeuvre de Márta Mészáros intitulée „El-távozott nap” (Un jour passé). Kati Kovács, la nouvelle révélation du film hongrois y interprète une ouvrière d'usine de textiles élevée par l'Assistance publique qui, quand elle a grandi décide de rechercher ses parents. Son interprétation est étrangement sèche, d'une vigueur presque masculine. Comme le film représente la réalité, c'est peut être pour cela qu'il doit être extrêmement dépouillé. Il ne subordonne aucune relation de la vérité à l'aridité de tous les jours. L'oeuvre ainsi composée s'harmonise particulièrement aux points de vue philosophiques de H. Marcuse et de E. Bloch. Dans le film de Mészáros, l'Homme n'est ni serviteur, ni seigneur, ni prolétaire et évidemment ni capitaliste. C'est l'homme qui se trouve toujours devant un nouveau problème, ou il choisit de nouveau et décide.

INFORMATIONS

Nouvelles publications catholiques. Trois documents sur le concile viennent de paraître dans l'édition de la Société Szent István: Décret sur les fonctions pastorales des évêques, Décret sur la formation des prêtres et Constitution dogmatique relativement à la Révélation divine. — Richard Horváth: Notre présence dans le monde. Editions Ecclesia.

A propos du congrès international de droit canonique tenu à Rome, dans une déclaration de presse Mgr l'évêque József Bank, administrateur apostolique de Győr a rappelé qu'un autre jubilé s'ajoute à l'anniversaire officiel (il y a en effet 50 ans qu'en mai 1918 le code de droit canonique est entré en vigueur). Il y a soixante ans qu'en 1908 Jusztinián Serédi futur cardinal primat de Hongrie a participé au travail de codification en qualité de collaborateur le plus direct de Son Eminence le cardinal Gasparri. La tâche principale de Jusztinián Serédi était de citer, pour toutes les ordonnances les sources juridiques ancestrales sur lesquelles étaient basés les nouveaux canons. Serédi accomplit un travail surnumain en triant les documents appropriés de la masse accumulée depuis plusieurs siècles. Chacun des canons était soumis au cardinal Gasparri aux fins de révision et d'adjonction à la source juridique correspondante. Lorsque le code entra en vigueur, Jusztinián Serédi recueillit et publia les sources juridiques du code canonique, dont les derniers volumes parurent déjà sous son nom.

Le 15 mai, la Société Szent István a tenu son assemblée générale de cette année. C'est la 120ème année de la fondation de cette maison d'édition catholique au grand passé qu'a eu lieu l'assemblée générale au cours de laquelle Mgr l'évêque Pál Brezanóczy, administrateur apostolique d'Eger fit sa conférence solennelle sur le premier synode épiscopal. L'évêque dit, que le pape Paul VI. avait convoqué ce synode sous le signe du sentiment ecclésiastique moderne et de la solidarité épiscopale pour traiter de la réforme du droit canonique, de l'éducation des prêtres, du mariage mixte, de la réforme liturgique et d'autres différentes questions théologiques. La première grande épreuve de solidarité ecclésiastique réalisa tous les espoirs. — Après le discours solennel de Mgr l'évêque Brezanóczy, le vice-président József Félégyházy donna lecture du rapport du comité directeur sur le fonctionnement de la société. Il en ressortit qu'au cours de l'année 1967 la société avait publié 70.000 livres de prières, 125.000 catéchismes, 15.000 exemplaires d'ouvrages scientifiques et de propagande religieuse, et 16.000 plus petits ouvrages, en partie d'art musical. Elle a édité 10.000 exemplaires du Nouveau Testament dans la traduction du grec effectuée par la commission de l'écriture sainte. La publication des Oraisons universelles pour le service de l'autel atteignit également 10.000 exemplaires. Les brochures communiquant les parties permanentes de la messe furent éditées en 300.000 exemplaires, et le texte hongrois des constitutions du concile parut en 6000 exemplaires pour chacune d'elles. Au cours de son compte-rendu, le vice-président exprima ses remerciements à la Caritas Internationalis pour ses dons de papier qui avaient favorisé l'activité des éditions catholiques, ainsi qu'à l'Office des Affaires Ecclésiastiques de L'État, pour la bonne volonté témoignée envers les aspirations de la Société dans le domaine des autorisations. Après le rapport du vice-président, Mgr l'évêque Vince Kovács, administrateur apostolique de Vác, transmet à Miklós Esty, administrateur délégué, la reconnaissance des membres du corps épiscopal et de l'assemblée générale.

Mgr. Miklós Dudás, évêque de rite grec de Hajdudorog a été reçu en audience privée par S. S. la pape Paul VI.

C'est à Rome qu'a eu lieu le VIe Congrès International de l'Ancien Testament, auquel ont pris part 150 représentants de vingt cinq nations, catholiques, orthodoxes, protestants et hébreux, tous savants experts en écriture sainte. Les savants des pays socialistes ont aussi participé au Congrès, auquel la Hongrie était représentée par le docteur Béla Görgényi, professeur titulaire de la chaire de l'Ancien Testament à l'Académie de Théologie de Budapest.

Invité par Mgr. l'évêque Pál Brezanóczy administrateur apostolique d'Eger, secrétaire des conférences du corps épiscopal hongrois, Mgr. István László évêque du diocèse de Burgenland a fait en Hongrie au début de juin une visite de cinq jours. En dehors de Budapest, il s'est aussi rendu à Győr, à Szombathely et à Eger.

Au cours d'une cérémonie solennelle, Mgr. Sándor Klempa, administrateur apostolique de Veszprém a béni l'église paroissiale de Csátka, datant de 600 ans, d'origine pauliste qui vient d'être entièrement restaurée. Après la cérémonie de la bénédiction de l'église, il a été procédé à la remise du sacrement de la confirmation.

Mgr. Sándor Kovács, évêque du diocèse de Szombathely a procédé solennellement à l'investiture des nouveaux chanoines du chapitre cathédral de Vasvár—Szombathely. Après l'investiture solennelle, les nouveaux membres du chapitre se sont présentés au siège du conseil du comitat de Vas, ou le prélat du diocèse et József Winkler évêque auxiliaire les ont accompagnés. A l'occasion de la prestation du serment, dans son discours György Gonda président de la commission exécutive du conseil du comitat a exhorté le chapitre à coopérer aux efforts déployés pour la paix et le bien-être du peuple hongrois. Il a déclaré, entre autres: „La valeur principale de nos relations et fournie et peut être fournie par la création du bien-être du peuple. Je ne pense pas seulement aux conditions matérielles, mais aussi à la consolidation et au développement des forces intellectuelles et morales. Nous avons aussi avec l'Eglise des tâches communes, pour la réalisation de ces aspirations. La rencontre de notre politique et de notre activité se reflète dans l'accord établi entre l'Etat et l'Eglise, dont la réalisation se fait valoir également dans le comitat.” Répondant au discours du président du conseil du comitat, Mgr. l'évêque Kovács déclara qu'il suivait toujours attentivement le développement du comitat et de Szombathely. Occupant son poste depuis 1944, il a pu voir les conditions de vie de ce temps là, et connaît actuellement les siège du comitat rénové, devenu une grande ville. Il souhaite de tout coeur que, dans le progrès de l'avenir, le clergé du diocèse trouve aussi son propre rôle.

En vertu des ordonnances officielles, en Hongrie les inscriptions au cours d'instruction religieuse pour l'année scolaire 1968/69. des écoles générales et des lycées ont eu lieu les 19 et 20 juin. Chacun des écoliers devait être inscrit au cours d'instruction religieuse de l'école où il faisait ses autres études.

C'est le dimanche de la Pentecôte que Mgr. l'évêque Pál Brezanóczy, administrateur apostolique a béni le nouvel autel de face de la cathédrale d'Eger. Le professeur Bernhard Häring qui séjournait précisément en Hongrie, où il avait fait des conférences aux séminaristes de Budapest, puis à ceux d'Eger assistait aussi à la cérémonie. Dans son sermon solennel l'évêque soulignant l'importance de l'autel a nommé le nouvel autel, en tant que commémoratif de l'année de la foi „autel de l'unité et de la fidélité”. Les frais d'installation du nouvel autel ont été couverts en majeure partie par les dons des fidèles.

Pour célébrer l'achèvement des travaux de restauration intérieurs et extérieurs de la cathédrale ancestrale de Pécs, chef-d'oeuvre de la ville, qui avaient duré six ans, un Te Deum solennel a eu lieu le 21 juin à la cathédrale. Invitées par Mgr l'évêque József Cserháti, administrateur apostolique de Pécs, en dehors du clergé du diocèse, les autorités compétentes de l'Etat et du comitat aussi que de nombreuses personnalités catholiques assistaient à la réception qui suivit la cérémonie religieuse.

On a créé à Pécs un foyer spécial destiné aux mères de prêtres âgées ou à leurs soeurs qui ont servi l'Eglise en prenant soin de leur fils ou de leur frère prêtres. Comme Ferenc Sinkó en rend compte dans les colonnes de Új Ember, les habitants de foyer versent 80% de leur retraite pour leur logement et leur entretien. Leur chambres sont pourvues de leurs propres meubles. Actuellement le foyer est habité par 25 pensionnaires, mais près de trente personnes attendent d'être admises. Bien entendu, il y en a qui n'ont ni retraite, ni revenu et dont l'entretien est assumé par des dons.

Új katolikus kiadványok: A Szent István Társulat kiadásában a legutóbb ismét három zsinati dokumentum jelent meg, éspedig: Határozat a püspökök pázsatori tisztségéről az egyházban, Határozat a papság képzéséről, Hittani rendelkezés az isteni kinyilatkoztatásról. A füzetes kiadványokat az egyház-megyei központok osztják el, a Szent István Társulatnál ezért nem árusítják. — *Horváth Richárd: Jelenlétünk a világban,* Ecclesia Könyvkiadó, 418 oldal, ára 73,— Ft.

A Rómában tartott nemzetközi egyházjogi kongresszus kapcsán, a kongresszus magyar résztvevője *Bánk József* püspök, győri apostoli kormányzó sajtónyilatkozatban emlékezett meg arról, hogy a hivatalos jubileumhoz (50 évvel ezelőtt 1918. májusában lépett hatályba az egyházjogi kódex) egy másik jubileum is kapcsolódik. Hatvan éve ugyanis, hogy 1908-ban *Serédi Jusztnián*, Magyarország későbbi bíboros primása bekapcsolódott a kodifikáció munkájába, mint *Gasparri* bíboros legközvetlenebb munkatársa. *Serédi Jusztnián* főfeladata az volt, hogy minden rendelkezésnél pontosan feltüntesse az ősi jogforrásokat, amelyeken az új kánonok alapulnak. *Serédi* emberfeletti munkát végzett, amikor a sok évszázados anyagból kiválogatta a megfelelő dokumentumokat. Minden kánon hozzá került *Gasparri* bíborostól átnézés és a megfelelő jogforrás csatolása végett. Mikor a kódex hatályba lépett *Serédi Jusztnián* gyűjtötte össze és publikálta az egyházi törvénykönyv forrásanyagát, amelynek utolsó kötetei már az ő neve alatt is jelentek meg.

A *Szent István Társulat* május 15-én tartotta ezévi rendes közgyűlését. A nagyműltű magyar kiadóvállalat fennállásának 120. évében került erre a közgyűlésre sor, amelyen *Breznóczy Pál* püspök, egri apostoli kormányzó tartotta meg ünnepi előadását az első püspöki szinodusról. Elmondotta a püspök, hogy *VI. Pál* pápa a korszerű egyháziasodás és a püspöki kollegialitás jegyében hívta össze ezt a szinodust, amely a kánonjog reformjával, a papneveléssel, a vegyesházassággal, a liturgikus reformmal és egyéb teológiai kérdésekkel foglalkozott. A püspöki kollegialitás első nagy erőpróbája beváltotta a hozzá fűzött reményeket. — *Breznóczy* püspök ünnepi beszéde után *Félegyházy József* alelnök olvasta fel az igazgatóválasztmány jelentését a társulat működéséről. Kitűnik ebből, hogy a társulat az 1967. év folyamán 70.000 imakönyvet, 125.000 hittankönyvet, 15.000 példány tudományos és hitbuzgalmi munkát, 16.000 példány kisebb, részben zeneművészeti kiadványt jelentetett meg. Forgalomba hozta a szentírásbizottság által görög eredetiből fordított új újszövetségi szentírást 10.000 példányban. Ugyancsak 10.000 példányban jelent meg az Egyetemes könyörgések oltári szolgálatra készült kiadványa. A szentmise állandó részeit közlő füzetecskéket további 300.000 példányban hozták forgalomba, a zsinati konstitúciók magyar szövegét pedig egyenként 6000—6000 példányban. Beszámolója során az alelnök köszönetet mondott a *Caritas Internationalis*nak, amely ajándékpapír juttatásával előmozdította a katolikus könyvkiadói tevékenységet és kifejezte köszönetét az Állami Egyházügyi Hivatal elnökségének, amiért az engedélyezések terén szíves jóindulatot tanúsított a társulat törekvései iránt. Az alelnöki beszámoló után *Kovács Vince* püspök, váci apostoli kormányzó a püspöki kar tagjai, valamint a közgyűlés elismerését tolmácsolta *Esty Miklós* delegált adminisztrátornak.

Dudás Miklós hajdúdorogi görögkatolikus püspököt magánkihallgatáson fogadta Rómában *VI. Pál* pápa.

Rómában tartották meg a VI. Nemzetközi Ótestamentum Kongresszust, amelyen huszonöt nemzet 150 katolikus, ortodox, protestáns és héber szentírástudósa vett részt. A Kongresszuson a szocialista országok tudósai is résztvettek. Magyarországot dr. *Görgényi Béla* a budapesti Hittudományi Akadémia ószövetségi tanszékének professzora képviselte.

László István burgenlandi megyéspüspök **Brezanóczy Pál** püspök, egri apostoli kormányzó, a magyar püspökkari konferenciák titkárának meghívására június elején ötnapos látogatást tett Magyarországon. Budapesten kívül fölkereste Győrt, Szombathelyt és Egeret is.

Bensőséges ünnepség keretében áldotta meg **Klempa Sándor** veszprémi apostoli kormányzó Csátka 600 éves, pálos eredetű és most teljesen felújított plébániatemplomát, amelyben a megáldási szertartás után a bérmálás szentségét osztották ki.

Kovács Sándor szombathelyi megyéspüspök ünnepélyes keretek között iktatta be a vasvár-szombathelyi székeskáptalan új kanonokjait. Az ünnepélyes beiktatás után a káptalan új tagjai államesküre jelentek meg a vas megyei tanács székházában, ahová a megyéspáspásztor és **Winkler József** segédpüspök is elkísérte őket. Az eskütétel alkalmával **Gonda György** a megyei tanács végrehajtóbizottságának elnöke üdvözlőbeszéde keretében együttműködésre hívta fel a székeskáptalant a béke és a magyar nép érdekében. „Kapcsolataink egyik főtartalmát adja és adhatja — mondotta a többek között — a népjólét megteremtése. Gondolok itt nemcsak az anyagi, hanem a szellemi és az erkölcsi erők gyarapodására is. E törekvéseink megvalósításában is vannak az egyházzal közös tennivalóink... Politikánk az önök tevékenységével való találkozása tükröződik az állam és egyház közötti megállapodásban, amelynek megvalósítása a megyében is kiegyensúlyozottan érvényesül.” A tanácselnök beszédére válaszolva **Kovács** püspök elmondotta, hogy mindig nagy figyelemmel kíséri a megye és Szombathely fejlődését. 1944. óta van itteni tisztségében, látta az akkori állapotokat és ismeri a megújodott, hatalmas várossá fejlődött megyeszékhelyet. Szívből kívánja, hogy a további fejlődésben az egyházmegye papsága is megtalálja a maga szerepét.

Pünkösöd vasárnapján szentelte fel az egri főszékesegyház új szembenálló oltárát **Brezanóczy Pál** püspök, apostoli kormányzó. A szentelési szertartáson jelen volt az ebben az időben éppen Magyarországon tartózkodó **Bernhard Häring** professzor, aki Budapest után előadást tartott az egri szeminárium növendékeinek is. A püspök ünnepi beszédében kifejtette az oltár jelentőségét, s az új oltárt, mint a hit évének megörökítőjét az „egység és hűség” oltárának nevezte el. Az új oltár költségeit döntően a hívek önkéntes adományai fedezték.

Pécsett külön otthon működik az idős papi édesanyák és olyan megöregedett papi nővérek számára, akik papfivérük oldalán az egyháznak is szolgálatot tettek. Mint az *Új Ember* hasábjain **Sinkó Ferenc** beszámol róla, az otthon lakói nyugdíjuk 80%-át adják le és ezért szobát és teljes ellátást kapnak. Szobáikban saját bútoraik között laknak. Az otthonnak jelenleg 25 lakója van, de mintegy harmincan várják előjegyzésben, hogy bejuthassanak. Persze vannak olyanok is, akiknek nincs sem nyugdíjuk, sem más jövedelmük. Ezeknek eltartási költségeit adományokból fedezi.

E számunk íróiról: **Edvard Kocbek**, Ljubljánában élő szlovén katolikus író és újságíró. — **Paul Claudel** életművével augusztusi számunkban részletesen foglalkozunk. — **Gál Ferenc** hittudományi akadémiai professzor és számunkban közölt tanulmányát a Szent István Társulat választmányi ülésén olvasta fel.

**Készpénzzel bérmentesítve
a Bp. 72. sz. postahivatalnál.**